Unia Europejska

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”
„Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020: Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Kraina Dinozaurów” na lata 2014 -2020

Spis treści

I CHARAKTERYSTYKA LGD 3

1. FORMA PRAWNA I NAZWA LGD 3
2.OPIS OBSZARU OBJĘTEGO LSR 3
3.POTENCJAŁ LGD 4

II PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR 9

III DIAGNOZA – OPIS OBSZARU I LUDNOŚCI 13

1. OKREŚLENIE GRUP SZCZEGÓLNIE ISTOTNYCH Z PUNKTU WIDZENIA REALIZACJI LSR ORAZ PROBLEMÓW ODNOSZĄCYCH SIĘ DO TYCH GRUP 13
2. CHARAKTERYSTYKA GOSPODARKI/PRZEDSIĘBIORCZOŚCI 13
3. OPIS RYNKU PRACY 14
4. PRZEDSTAWIENIE DZIAŁALNOŚCI SEKTORA SPOŁECZNEGO, W TYM INTEGRACJA/ROZWÓJ SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO 15
5. WSKAZANIE PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM PROBLEMU UBÓSTWA I WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO 15
6.WYKAZANIE WEWNĘTRZNEJ SPÓJNOŚCI OBSZARU LSR 17
7. OPIS ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO 18
8. DZIEDZICTWO HISTORYCZNO- KULTUROWE 19
9. PRODUKTY LOKALNE 19
10. TURYSTYKA I WYPOCZYNEK 20
11. ROLNICTWO 21
12. OPIS INNYCH OBSZARÓW ISTOTNYCH Z PUNKTU WIDZENIA REALIZACJI LSR 22

IV ANALIZA SWOT 23

V CELE I WSKAŹNIKI 31

VI SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU. 52

VII PLAN DZIAŁANIA 55

VIII BUDŻET LSR 55

IX PLAN KOMUNIKACJI 56

X ZINTEGROWANIE 56

XI MONITORING I EWALUACJA 59

XII STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO. 61

XIII ZAŁĄCZNIKI 62

XIV ŹRÓDŁA DANYCH 62

I Charakterystyka LGD

1. Forma prawna i nazwa LGD

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Dinozaurów” powołane zostało podczas zebrania założycielskiego w dniu 22 kwietnia 2008 roku w Krasiejowie. Wpis do Krajowego Rejestru Sądowego jako Stowarzyszenie LGD „Kraina Dinozaurów” pod numerem 0000311760 otrzymało 1 września 2008 roku.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Dinozaurów” jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem osób fizycznych, przedsiębiorców i osób prawnych, w tym jednostek samorządu terytorialnego, mającym na celu działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Nadzór nad Stowarzyszeniem sprawuje Marszałek Województwa Opolskiego

Stowarzyszenie działa na podstawie przepisów:

a) ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (tj. Dz. U. z 2001 r., nr 79, poz. 855 z późn. zm.),
b) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz. Urz. UE L 347/487 z 20.12.2013)
c) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347/320 z 20.12.2013)
d) Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. 2015 poz. 349)
e) Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz.U. z 2015 r., poz.378)
f) oraz Statutu

Stowarzyszenie posiada osobowość prawną.

Dane Rejestrowe: KRS nr 0000311760/ NIP 9910430191/ REGON 160210443

Adres siedziby Stowarzyszenia: 46-040 Ozimek, ul. Słowackiego 18

2.Opis obszaru objętego LSR

Obszar LGD „Kraina Dinozaurów” obejmuje siedem sąsiadujących ze sobą gmin wiejskich i miejsko-wiejskich woj. opolskiego, z trzech powiatów: opolskiego – **gminy Chrząstowice, Ozimek i Turawa**, oleskiego – **gminy Dobrodzień i Zębowice** oraz strzeleckiego – **gminy Kolonowskie i Zawadzkie**. Teren Krainy Dinozaurów położony jest na Równinie Opolskiej wchodzącej w skład Niziny Śląskiej i w całości położony jest w zlewni rzeki Mała Panew i jej dopływów. Dolina rzeki to szerokie, płaskie obniżenie terenu o wysokości 180-230 m.n.p.m, powierzchnia dorzecza wynosi 2132 km². Na terenie LGD występuje również wiele zbiorników wodnych – do największych należą Jeziora Turawskie – Duże, Średnie, Małe i Srebrne. Powierzchnia obszaru to 804,77 km², liczba ludności na koniec grudnia 2013 r. wynosiła 68 097.

Wykaz gmin wchodzących w skład LGD

Gmina	Wioski	Liczba solectw	Ludność na 31.12.2013	Powierzchnia (km²)
Chrząstowice	Chrząstowice, Daniec, Dąbrowice, Dębie, Dębska Kuźnia, Falmirowice, Lędziny, Niwki, Suchy Bór	9	6780	82
Dobrodzień	Błachów, Bzinica Nowa, Bzinica Stara, Główczyce, Gosławice, Klekotna, Kocury, Kolejka, Ligota Dobrodzieńska, Makowczyce, Myślina, Pietraszów, Pludry, Rzędowice, Szemrowice, Warłów	16	10051	163
Kolonowskie	Spórok, Staniszcze Małe, Staniszcze Wielkie	3	5962	84
Ozimek	Antoniów, Biestrzynnik, Chobie, Dylaki, Grodziec, Jedlice, Krasiejów, Krzyżowa Dolina, Mnichus, Pustków, Schodnia, Schodnia Nowa, Szczedrzyk	13	19988	126
Turawa	Bierdzany, Kadłub Turawski, Kotórz Mały, Kotórz Wielki, Ligota Turawska, Osowiec, Rzędów, Turawa, Węgry, Zakrzów Turawski, Zawada	11	9687	171
Zawadzkie	Żędowice, Kielcza	2	11878	82
Zębowice	Kadłub Wolny, Knieja, Łąka, Osiecko, Poczołków, Prusków, Radawie, Siedliska, Zębowice	9	3751	96

3.Potencjał LGD

3.1. Opis sposobu powstania i doświadczenie LGD

Lokalna Grupa Działania kształtowała się na przestrzeni kilku lat, a początki zintegrowanej inicjatywy w tym zakresie datują się na wiosnę 2005 roku. Inicjatorami wdrażania podejścia LEADER na terenach wiejskich skupionych wokół sensacyjnego odkrycia szczątków dinozaurów były władze gmin Ozimek i Kolonowskie. 30.12.2004 roku Gmina Ozimek złożyła wniosek o dofinansowanie realizacji projektu „DINOPARK” w zakresie działania „Pilotażowy Program Leader+”, Schemat I. W momencie podpisywania umowy o dofinansowanie projektu 15.11.2005 roku, obszar realizacji projektu poszerzony był już o gminy Turawa i Zawadzkie. W ramach projektu zorganizowano szereg warsztatów oraz spotkań informacyjnych, konsultacji społecznych, a następnie spotkań z potencjalnymi partnerami LGD. Opracowano informator projektu, stronę www.krainadinozaurow.pl, wykonano szereg ekspertyz oraz analiz. Efektem tych działań było utworzenie dnia 06.03.2006 roku Lokalnej Grupy Działania „Kraina Dinozaurów” jako Fundacji Kraina Dinozaurów. Fundacja została zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym dnia 23 marca 2006 roku. W sierpniu 2006 r. do Fundacji dołączyły następne gminy: Dobrodzień i Zębowice, a w listopadzie 2006 roku wolę przystąpienia do fundacji wyraziła również gmina Chrząstowice. W skład Fundacji wchodziło 19 członków, w tym reprezentanci poszczególnych gmin, 3 organizacje pozarządowe, osoby fizyczne oraz przedsiębiorcy. Przygotowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich nie została jednak zrealizowana ze względu na odrzucenie przez Fundację Programów Pomocy dla Rolnictwa złożonego wniosku o dofinansowanie realizacji II Schematu Pilotażowego Programu Leader +.

Chcąc przystąpić do opracowania i realizacji LSR w ramach PROW na lata 2007-2013, dostosowując się do nowych wymogów zakazujących ubiegania się o środki fundacjom nie realizującym II Schematu Leadera liderzy przy wsparciu przedstawicieli samorządu oraz sektora gospodarczego powołali do życia **Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Dinozaurów”**. Władze nowopowstałego stowarzyszenia starają się w tworzeniu LSR uwzględniać potrzeby jak największej grupy mieszkańców obszaru poprzez akcje informacyjno-promocyjne, organizację wydarzeń integracyjnych, spotkań z mieszkańcami, badania ankietowe - skutkuje to coraz większym zainteresowaniem ze strony potencjalnych beneficjentów, a w związku z tym powiększającą się liczbą członków i partnerów. Od roku 2008 LGD „Kraina Dinozaurów” realizowała LSR, której głównymi celami był wzrost integracji lokalnej oraz zróżnicowania i rozwoju gospodarczego z wykorzystaniem lokalnych zasobów oraz wzrost konkurencyjności turystycznej obszaru. Poprzez różnorodne i zintegrowane działania LGD w znacznej mierze zrealizowała założone w LSR cele. W wyniku realizacji tych działań obszar LGD wzbogacił się w elementy infrastrukturalne (rekreacyjno- wypoczynkowe, sportowe, kulturalnej), powstały nowe podmioty gospodarcze, doposażono już istniejące firmy, zgromadzono informacje o lokalnych zasobach jednocześnie dbając o ich ochronę i promocję. LGD realizując poprzednią LSR służyła również wsparciem merytorycznym beneficjentom organizując dla nich szkolenia i konsultacje pozwalające na skuteczne aplikowanie o środki unijne. LGD realizowała również projekty współpracy, które miały na celu głównie zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego, historycznego i przyrodniczego regionu oraz jego promocję. Na podjęcie współpracy z LGD „Kraina Dinozaurów” zdecydowały się nie tylko inne opolskie LGD, ale również LGD z woj. śląskiego i małopolskiego oraz przy realizacji projektu międzynarodowego – dwóch partnerów czeskich. Przy opracowywaniu założeń na kolejny okres zostaną wykorzystane zdobyte w tym czasie doświadczenia oraz wnioski sformułowane w przeprowadzonej ewaluacji LSR na lata 2007-2013.Opracowując LSR na kolejny okres programowania LGD zamierza kontynuować swoją działalność w zakresie poprawy warunków życia na obszarze, w tym m.in. rozwoju gospodarczego i poprawy konkurencyjności obszaru, poprawy zatrudnienia i tworzenia miejsc pracy, przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz rozwoju ekonomii społecznej. Działania zaplanowane przez LGD na okres 2014-2020 będą częściowo kontynuacją dotychczasowej polityki, ale w większym stopniu nacisk zostanie położony na promowanie i rozwój przedsiębiorczości oraz promocję lokalnych zasobów. Kadra zarządzająca LGD posiada doświadczenie i kwalifikacje niezbędne do realizacji operacji w ramach LSR – członkowie Zarządu mają doświadczenie w pracy na rzecz lokalnych społeczności, w realizacji projektów unijnych (projekty realizowane w ramach funkcjonowania LGD, projekty współpracy, projekty realizowane indywidualnie lub w ramach obowiązków służbowych przez członków Zarządu), mają doświadczenie we współpracy z JST. Część z nich posiada doświadczenie w pracy samorządowej, niektórzy prowadzą własną działalność gospodarczą, większość działa w lokalnych organizacjach. Dotychczasowa praca na rzecz LGD pozwoliła członkom Zarządu na poznanie specyfiki i zasad funkcjonowania stowarzyszenia co jest gwarancją sprawnego i efektywnego zarządzania organizacją w kolejnym okresie programowania.

Członkowie LGD realizowali szereg projektów w ramach LSR na lata 2007-2013 pozyskując środki za pośrednictwem LGD. Poza samorządami, które pozyskiwały środki głównie w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” (powstawały boiska, obiekty sportowe, rekreacyjne i kulturalne), dużą aktywnością wykazywały się stowarzyszenia działające na obszarze LGD realizując projekty w ramach „Małych projektów” (projekty w dużej mierze skupiały się na inwentaryzacji, zachowaniu i promocji lokalnych zasobów, integracji lokalnych społeczności, doposażaniu obiektów pełniących funkcje rekreacyjne i kulturalne). Członkowie stowarzyszenia należący do sektora gospodarczego pozyskiwali środki głównie w ramach działań „Różnicowanie w kierunku

działalności nierolniczej" oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw" (powstały m.in przystanie kajakowe, zamontowano nowoczesne linie produkcyjne, ale też doposażono firmy działające w sektorze usług). Wysokość budżetu LGD „Kraina Dinozaurów" na realizację LSR w ramach PROW 2007-2013 wynosiła 10 454 128 zł, z tego na wdrażanie LSR przeznaczonych było 8 193 776 zł. Beneficjenci w ramach realizowanych przez siebie projektów pozyskali 7 342 526,40 zł co stanowi 89,6 % tej kwoty. Ponadto LGD zrealizowała 5 projektów współpracy, w tym 1 międzyregionalny -3 partnerów i 1 międzynarodowy – 3 partnerów, na łączną kwotę 209 309,18 co stanowi prawie 100% przeznaczonej na ten cel kwoty (211 908 zł). Na aktywizację LGD wydała kwotę 699 930,26 zł, a na koszty bieżące 1 286 540,78 zł. Poziom osiągnięcia wskaźników z LSR jest bardzo wysoki, wszystkie wskaźniki produktu zostały osiągnięte. Zarówno w trakcie przeprowadzania badania ewaluacyjnego jak i prowadzonych konsultacji społecznych zebrano opinie mieszkańców terenu LGD o działalności samego Stowarzyszenia i efektów wdrażania LSR w latach 2007-2013. Zdecydowana większość mieszkańców odbiera pozytywnie zarówno działania LGD jak i zauważa efekty realizacji LSR w swoim bezpośrednim otoczeniu. Zauważalny jest wśród mieszkańców zarówno wzrost świadomości istnienia LGD jak i zainteresowania możliwością pozyskiwania funduszy unijnych za jego pośrednictwem. Projekty zrealizowane przez beneficjentów, z których większość stanowili członkowie LGD znalazły się w publikacji dotyczącej „dobrych praktyk", wydanej przez LGD. LGD „Kraina Dinozaurów" zostało wymienione w raporcie Ewaluacja Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich w latach 2009-2013 w województwie opolskim" Raport końcowy, jako przykład dobrych praktyk realizacji działań: *„W tym zakresie należy wykorzystać pozytywne doświadczenia działań realizowanych przez Lokalne Grupy Działania. Dobrym przykładem może być działalność LGD Kraina Dinozaurów ze Spóroka. Budowa, przebudowa lub wyposażanie obiektów budowlanych służących turystyce i rekreacji przewidziane zostało w okresie programowania PROW 2014-2020 do wparcia ze środków Leader w dyspozycji Lokalnych Grup Działania. Działania te stanowić będą kontynuację wsparcia dostępnego dla gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w ramach Odnowi wsi z PROW 2007-2013."*

3.2. Opis struktury LGD/Reprezentatywność LGD

Członkowie Stowarzyszenia reprezentują lokalną społeczność, znajdują się wśród nich przedstawiciele: sektora **publicznego** (przedstawiciele gmin wchodzących w skład LGD, instytucje kultury), **gospodarczego** (mikroprzedsiębiorcy, rolnicy, nadleśnictwa), **społecznego** (stowarzyszenia) i **mieszkańcy**, tak aby zapewnić reprezentatywność składu grupy. Na koniec 2015 r. lista członków stowarzyszenia obejmuje **104** osoby, z których **56** stanowią przedstawiciele środowisk społecznych, w tym przedstawiciele mieszkańców **26** osób, **38 osób** pochodzi z sektora gospodarczego, a **10** to reprezentanci sektora publicznego.

Zgodnie z zapisami statutu przyjęcia nowych członków zwyczajnych dokonuje Zarząd, uchwałą podjętą w czasie pierwszego posiedzenia odbywającego się po złożeniu pisemnej deklaracji członkowskiej.

Dzięki tak szerokiej reprezentatywności stowarzyszenia możliwe jest formułowanie celów i realizowanie działań w zakresach istotnych z punktu widzenia różnych grup społecznych oraz w różnorodnym zakresie. LGD będzie realizowała podejście RLKS w ramach celu szczegółowego PROW - wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich. Zakres tematyczny operacji objętych LSR będzie koncentrował się na wspieraniu zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw, tworzeniu miejsc pracy, wspieraniu operacji z zakresu małego przetwórstwa, dywersyfikacji źródeł dochodu, tworzeniu sieci w zakresie krótkich łańcuchów dostaw i rynków lokalnych. Obecny, ale także przyszły, rozwój obszaru LSR jest silnie determinowany przez sytuację społeczno-gospodarczą regionu. Analiza danych statystycznych i badania obszaru zlecone przez LGD pozwoliły na identyfikację grup defaworyzowanych mających utrudniony dostęp do lokalnego rynku pracy na obszarze LSR. Poziom bezrobocia mieszkańców gmin obszaru LGD „Kraina Dinozaurów" na tle województwa opolskiego osiąga wartości niższe niż pozostała część regionu. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż znaczna część mieszkańców gmin badanego obszaru posiada podwójne obywatelstwo. To z kolei ułatwia podjęcie pracy za granicą. Osoby decydujące się na migrację zagraniczną pozostają zatem poza rejestrami PUP. Znaczna część środków przewidzianych na realizację LSR będzie służyła wspieraniu celów, które mają wpłynąć na wzrost konkurencyjności obszaru i poprawy jakości życia jego mieszkańców. LGD chciałaby w ten sposób wpłynąć na ograniczenie migracji zarobkowej, głównie ludzi młodych, wesprzeć w podejmowaniu działalności zarobkowej osoby ze zdefiniowanych grup defaworyzowanych (młodzież w wieku do 34 roku życia, nieaktywne zawodowo od ponad roku kobiety) oraz **osoby niepełnosprawne.** Zarówno w diagnozie obszaru jak i analizie SWOT szczególnie wyraźnie widoczny jest problem depopulacji obszaru LGD związany głównie z migracjami ekonomicznymi ludności. W celu zatrzymania tego niekorzystnego trendu konieczne są działania sprzyjające rozwojowi obszaru a poprzez to stworzenie warunków do powstawania nowych miejsc pracy.

W opracowanej na potrzeby przygotowania LSR diagnozie obszaru jako grupę defaworyzowaną określono **młodzież w wieku 18-34 lat** (osoby te nie posiadają wystarczających kwalifikacji zgodnych z oczekiwaniami pracodawców, doświadczenia, zatrudniane są na tzw. umowach śmieciowych) oraz **kobiety długotrwale bezrobotne** (pozostające bez pracy ponad rok), które mają trudności z powrotem na rynek pracy ze względu na zbyt niskie lub nieodpowiednie do wymogów rynku pracy kwalifikacje, a także po urlopach/ przerwach związanych z wychowywaniem dzieci. Bezrobocie wśród młodzieży nie jest jedynie problemem braku pracy, ale

także brakiem możliwości prawidłowego funkcjonowania społecznego i udziału w życiu społeczności lokalnej. Młody człowiek, który nie posiada pracy w zwiększonym stopniu jest narażony na demoralizację, nałogi i uleganie różnym patologiom. Osoba młoda bez pracy to osoba potencjalnie zagrożona wykluczeniem społecznym. Kobiety, wchodzące/powracające na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka to grupa kobiet, które odbyły urlop macierzyński lub wychowawczy i planują powrót na rynek pracy posiadając dziecko do lat 7, jednak nie mają zatrudnienia. Grupa składa się z kobiet, które bądź to same zwolniły się ze względu na poród i opiekę nad małym dzieckiem, bądź to zostały zwolnione z zakładu pracy i w ostatnim czasie zajmowały się wychowywaniem dziecka. W grupie tej znajdują się również kobiety, które dopiero wchodzą na rynek pracy po urodzeniu i wychowaniu dzieci. Okres pozostawania bez pracy jest dla osób z tej grupy istotną luką w życiu zawodowym i edukacyjnym. Opierając się na Raporcie MPiPS z 2007 roku (badania przeprowadzone na reprezentatywnej grupie 978 kobiet) „Wieloaspektowa sytuacja kobiet na miejscu pracy” w grupie tej zdiagnozowano takie problemy jak: niechęć do podjęcia pracy w związku z wychowaniem dziecka, powstanie luki w życiorysie zawodowym powodującej brak ciągłości doświadczenia, wzrostu kwalifikacji, uczestnictwa w kształceniu ustawicznym, tzw. stygmatyzację, czyli brak chęci zatrudnienia „młodych mam” przez pracodawców. LGD zamierza w okresie programowania 2014-2020 oddziaływać na zidentyfikowane grupy defaworyzowane poprzez poprawę dostępu do zatrudnienia dla osób bezrobotnych, poszukujących pracy i nieaktywnych zawodowo. W Planie komunikacji LGD zaplanowano metody komunikacji z tymi grupami oraz określono rodzaje operacji, które będą im dedykowane wraz ze wskazaniem udziału finansowego takich operacji w budżecie LSR. Odpowiednie zapisy dotyczące uprzywilejowania osób z grup defaworyzowanych w dostępie do środków na rozwój przedsiębiorczości znalazły się w opracowanych kartach ocen operacji. Będą dla nich dostępne środki przede wszystkim na zakładanie działalności gospodarczej, ale przewidziano również zorganizowanie cykli szkoleniowych i warsztatów mających na celu zmobilizowanie ich do zaangażowania się w życie społeczne i gospodarcze regionu a także ułatwienie im poruszania się na rynku pracy i korzystania z nowoczesnych technik informacyjno-komunikacyjnych. Celem podejmowanych działań będzie poprawa konkurencyjności obszaru i działających na nim podmiotów, realizowane będą operacje w zakresie przedsiębiorczości a także inwestycje w infrastrukturę niezbędną do świadczenia usług dla ludności głównie w zakresie turystyki, rekreacji, dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego a także działania promocyjne i marketingowe. Wspierane będą również operacje z zakresu wykorzystania technologii informacyjnych w rozwoju pozarolniczych miejsc pracy oraz udostępniania zasobów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych obszarów wiejskich. Obszar LGD ze względu na swoje położenie, uwarunkowania przyrodnicze, zasoby kulturowe oraz specyficzne atrakcje ma również duże szanse na rozwój w obszarze turystyki. Dlatego zapisy LSR w dużej mierze koncentrują się na wsparciu rozwoju infrastruktury rekreacyjno-turystycznej, profesjonalizacji usług, promocji produktów lokalnych i kształtowaniu przestrzeni publicznej przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju pozwalających na ochronę środowiska naturalnego przed negatywnymi skutkami wzmożonego ruchu turystycznego. LGD zamierza również wspierać działania pozwalające na integrację lokalnej społeczności, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych oraz działania zmierzające do zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego. Jednym z zasadniczych wyzwań jakie podejmie Stowarzyszenie w nadchodzącym okresie będzie próba wykreowania wspólnego wizerunku i jednolitej marki obszaru Krainy Dinozaurów poprzez tworzenie sieci usług, dystrybucji produktów lokalnych, wspólnej promocji oraz wspieranie inicjatyw partnerskich w realizacji operacji. Wspierane będą również inicjatywy w zakresie różnicowania działalności, szczególnie w obszarach pozwalających na realizację operacji w zakresie rolnictwa społecznego (zagrody i obiekty edukacyjne, szlaki tematyczne) oraz promowania idei przedsiębiorstw społecznych. Wszystkie te działania mają na celu stworzenie korzystnego klimatu dla promowania i rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LGD a poprzez to poprawę warunków życia i aktywności społeczno-gospodarczej mieszkańców.

3.3. Struktura Rady oraz charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Organem decyzyjnym **Stowarzyszenia LGD Kraina Dinozaurów** jest **Rada,** do której wyłącznej właściwości należy wybór operacji, które mają być realizowane w ramach opracowanej przez LGD LSR. Rada jest wybierana przez Walne Zebranie Członków LGD spośród członków tego zebrania (Stowarzyszenia). Żaden członek Rady nie jest członkiem organu kontroli wewnętrznej LGD, jej zarządu ani nie jest zatrudniony w biurze LGD. Rada liczy 7-15 członków, co najmniej po jednym członku z każdej z gmin członkowskich Stowarzyszenia. Skład Rady spełnia wymóg, że ani władze publiczne ani żadna pojedyncza grupa interesu nie mogą mieć więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji. W Radzie od 3 do 5 osób reprezentuje sektor publiczny –gmina członkowska wyznacza swojego reprezentanta. Pozostali członkowie Rady tj. od 4 do 10 osób stanowią partnerzy gospodarczy i społeczni, (mieszkańcy, podmioty reprezentujące społeczeństwo obywatelskie, organizacje pozarządowe, w tym organizacje zajmujące się zagadnieniami z zakresu przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, rozwoju ekonomii społecznej i usług społecznych, ochrony środowiska naturalnego, oraz podmiotami odpowiedzialnymi za promowanie równości mężczyzn i kobiet). W składzie Rady zachowano również priorytet równowagi płci (10 kobiet i 5 mężczyzn) i w większości równowagę w reprezentacji poszczególnych gmin obszaru. Wymagania dotyczące kandydatów na członków Rady zostały określone w Regulaminie Rady. W obecnym składzie Rady

większość osób posiada doświadczenie w pozyskiwaniu środków na realizację projektów, pisaniu i rozliczaniu wniosków. Członkowie Rady wykazują się znajomością dokumentów strategicznych niezbędnych do prawidłowego przebiegu procesu oceny, ponadto większość z nich pełni funkcje społeczne, aktywnie działając w stowarzyszeniach i organizacjach na terenach wiejskich. Członkowie Rady uczestniczą w różnego rodzaju szkoleniach i kursach ponoszących poziom ich wiedzy i kompetencji, na bieżąco także zapoznają z dokumentami i wytycznymi dotyczącymi sposobu i procedur oceny oraz ze zmianami wprowadzanymi w LSR. Członkowie obecnego składu Rady pracując przy ocenie wniosków składanych do LGD w ramach poprzednich naborów zdobyli niezbędne do tego celu doświadczenie, zostali przeszkoleni w ramach stosowania procedur wyboru oraz funkcjonowania wykorzystywanej w procedurze oceny wniosków aplikacji do elektronicznej oceny. W celu zachowania odpowiedniego poziomu wiedzy i kwalifikacji członków Rady każdorazowo przy uzupełniających wyborach na członków Rady, kandydat musi posiadać kwalifikacje do pełnienia tej funkcji, które nie powinny być niższe niż kwalifikacje członka Rady, którego będzie zastępował. Odpowiedni parytet zachowywany jest również każdorazowo na etapie głosowania. Dla zapewnienia wyboru operacji bez dominacji jakiejkolwiek grupy interesu w organie decyzyjnym oraz unikania konfliktu interesów wprowadzono zakaz reprezentacji w Radzie sektora społeczno-gospodarczego przez osoby powiązane służbowo z członkami z sektora publicznego oraz zakaz łączenia przez osoby fizyczne członkostwa w LGD z reprezentowaniem w niej osób prawnych. Funkcja członków organu decyzyjnego musi być pełniona osobiście tj. w przypadku osób fizycznych – przez te osoby, w przypadku osób prawnych – przez osoby, które zostały upoważnione do ich reprezentowania. Każda z gmina jest reprezentowana przez swoich przedstawicieli zamieszkałych na stałe na terenie objętym LSR co najmniej 6 miesięcy przed wyborem do Rady lub związanych miejscem pracy od co najmniej 6 miesięcy przed wyborem na członka Rady. Dodatkowo w celu zapewnienia prawidłowości wyboru operacji LGD będzie prowadziło rejestr interesów członków organu decyzyjnego, który będzie uzupełniany i weryfikowany przed każdym posiedzeniem Rady zwołanym w celu oceny wniosków.

Wyłączną właściwością Rady jest wybór operacji, które mają być realizowane w ramach opracowanej przez LGD LSR. Rada nie ma żadnej roli związanej z zarządzaniem bądź reprezentowaniem Stowarzyszenia. Prace Rady są zorganizowane przez Zarząd. Podczas wykonywania swoich zadań Rada działa na podstawie Regulaminu Rady zatwierdzonego przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia.

Udział w posiedzeniach Rady jest obowiązkowy, w przypadku nieobecności, honorowane w celu usprawiedliwienia jego nieobecności będą wyłącznie zwolnienia lekarskie oraz wypadki losowe. Jeżeli członek Rady opuści posiedzenie bez usprawiedliwienia lub podczas oceny wniosków nie będzie stosował zatwierdzonych kryteriów wyboru zostanie wykluczony ze składu Rady. Decyzję o wykluczeniu członka Rady podejmuje Zarząd Stowarzyszenia a zatwierdza ją WZC. Zgłoszenia kandydatów do Rady dokonuje się przed planowanym terminem zwołania WZC, zgłoszenie musi zawierać informację o kwalifikacjach kandydata na członka Rady. Walne Zebranie Członków wybiera członków Rady. W celu stałego podnoszenia wiedzy i kompetencji członków Rady został opracowany dla nich program szkoleń. Przed rozpoczęciem pracy Rady zostanie przeprowadzony test wiedzy członków organu decyzyjnego w zakresie zapisów LSR dotyczących w szczególności procedur oceny wniosków oraz dokumentów niezbędnych do prawidłowego wyboru operacji. Test zostanie opracowany przez Zarząd na podstawie obowiązujących wytycznych i aktów prawnych, będzie on przeprowadzany również przed zaplanowanymi terminami szkoleń dla Rady w celu zweryfikowania poziomu ich wiedzy w zakresie znajomości dokumentów związanych z procesem oceny, zapisów/ ewentualnych modyfikacji zapisów oraz stopnia realizacji LSR. Funkcję osoby, której zadaniem będzie czuwanie nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny i wyboru oraz poprawności dokumentacji będzie sprawował członek Zarządu. W przypadku rozbieżnych ocen członków organu decyzyjnego Przewodniczący Rady oraz osoba czuwająca nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny dokonają analizy przyznanej przez wszystkich członków Rady punktacji. Jeżeli rozbieżności będą wynikały z błędnego przyznania punktacji w kryteriach nie podlegających subiektywnej ocenie (kryteria jednoznaczne) wówczas Przewodniczący ma prawo wezwania członka Rady do zmiany punktacji w tym zakresie. W innych przypadkach ocena członków Rady nie może być podważana. W przypadku wątpliwości co do oceny lub w przypadku jednakowej ilości punktów decydujący głos ma Przewodniczący Rady. Szczegółowe zasady funkcjonowania Rady określa Statut Stowarzyszenia oraz Regulamin Rady, dla wyboru operacji zostały opracowane stosowne procedury.

3.4 Zasady funkcjonowania LGD

Funkcjonowanie LGD Kraina Dinozaurów i wszystkich jego organów uwarunkowane jest zapisami statutu
Organami Stowarzyszenia są:
1. Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia;
2. Zarząd Stowarzyszenia;
3. Komisja Rewizyjna (organ kontroli);
4. Rada (organ decyzyjny).

Członkowie stowarzyszenia tworzą **Walne Zebranie Członków.** WZC jest najwyższą władzą Stowarzyszenia. Zasady jego funkcjonowania tj. zasady zwoływania i organizacji posiedzeń i podejmowania decyzji określa **Statut**

Stowarzyszenia, który reguluje cele działania stowarzyszenia, sposoby ich osiągnięcia, prawa i obowiązki członków, strukturę władz i zakres ich kompetencji oraz majątek i sposób rozwiązania LGD i Regulamin WZC.

Zarząd Stowarzyszenia składa się z Prezesa, Wiceprezesa, Skarbnika, Sekretarza oraz 3 członków. Członkowie Zarządu posiadają wiedzę, kompetencje i doświadczenie niezbędne do pełnienia funkcji zarządczej. W trakcie realizacji LSR na lata 2007-2013 Zarząd pełnił swoją funkcję w niezmienionym składzie w latach 2008 2012, w roku 2012 na wyborczym Walnym Zebraniu tylko jeden z członków Zarządu nie zdecydował się na pełnienie funkcji w kolejnej kadencji. Zasady funkcjonowania Zarządu LGD określa Regulamin Zarządu.

Komisja Rewizyjna jest organem Stowarzyszenia powołanym do sprawowania kontroli nad jego działalnością i składa się z 3 członków, którzy wybierają spośród siebie Przewodniczącego Komisji. Zasady funkcjonowania Komisji Rewizyjnej tj. zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, prowadzenia działań kontrolnych oraz sporządzania protokołów określa Regulamin Komisji Rewizyjnej.

Rada, której zadaniem jest wybór operacji w ramach organizowanych naborów składa się z 7-15 członków. Do jej wyłącznej kompetencji należy wybór operacji (projektów), które mają być dofinansowane w ramach strategii opracowanej przez LGD. Wyboru członków rady dokonuje WZC. Członków Rady obowiązuje zakaz łączenia funkcji w radzie z funkcją w zarządzie lub w organie kontroli. Zasady funkcjonowania Rady tj. m.in. zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, sposób wyłączania członków z oceny, sposób informowania członków organu o posiedzeniach, zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach; zasady powoływania i odwoływania członków; zasady dotyczące zachowania bezstronności i unikania konfliktu interesu, regulacje zapewniające zachowanie parytetu w poszczególnych głosowaniach, zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, sporządzania dokumentacji oraz wynagradzania członków Rady reguluje szczegółowo Regulamin Rady.

Regulaminy Zarządu, Rady, Komisji Rewizyjnej – określają organizację wewnętrzną, zakres i tryb pracy poszczególnych organów LGD. Zasady i procedury funkcjonowania LGD określa Statut Stowarzyszenia LGD „Kraina Dinozaurów” oraz odrębne regulaminy wewnętrzne (Regulaminy: Zarządu, Komisji Rewizyjnej, Rady, Biura LGD, Wynagradzania Pracowników, Walnego Zebrania Członków) zapewniające przejrzystość i jawność podejmowanych decyzji.

Statut Stowarzyszenia i Regulaminy: Rady, Komisji Rewizyjnej, Zarządu, Walnego Zebrania Członków oraz ich zmiany zatwierdza Walne Zebranie Członków.

Regulamin Biura LGD, który określa organizację wewnętrzną, zakres i tryb pracy biura i Regulamin wynagradzania Pracowników zatwierdza Zarząd. W regulaminach dotyczących działalności poszczególnych organów, opisano jakie kompetencje wymagane są w LGD na konkretnych stanowiskach i jakie mechanizmy mają zastosowanie dla zapewnienia spełnienia tych wymagań. Wszystkie informacje dotyczące funkcjonowania stowarzyszenia oraz procedur wyboru są zamieszczane na stronie internetowej LGD, dostępne są również w Biurze.

W celu usprawnienia przepływu informacji Biuro Stowarzyszenia współdziała z nieformalną siecią koordynatorów gminnych. Każda z gmin typuje jednego pracownika, do którego w pierwszej kolejności wysyłane są wszystkie wiadomości związane z działalnością LGD. Koordynator pełni funkcję lokalnego animatora, który zapewnia sprawny przepływ informacji pomiędzy biurem a lokalną społecznością. Niezależnie od tego zarząd stale współpracuje z członkami organów LGD, członkami Stowarzyszenia i lokalnymi liderami społecznymi, aby jak najskuteczniej dotrzeć z informacjami do wszystkich zainteresowanych grup społecznych.

3.5. Biuro LGD

Do właściwej realizacji zadań statutowych Stowarzyszenia niezbędne jest zatrudnienie pracowników biura, którzy poprzez swoją pracę zagwarantują profesjonalną obsługę organów LGD i beneficjentów. Wymagania konieczne i pożądane w odniesieniu do kandydatów mających wykonywać te zadania zostały określone w Procedurze rekrutacji pracowników i opisie stanowisk opracowanej na potrzeby rekrutacji i zatrudniania pracowników biura LGD. Struktura organizacyjna Biura LGD obejmuje następujące stanowiska pracy: kierownik biura, specjalista ds. sprawozdawczości i finansów., księgowa, specjalista ds. projektów oraz specjalista ds. projektów grantowych i promocji. Pracownik biura musi legitymować się, co najmniej wykształceniem średnim, znajomością tematyki Leader i PROW 2014-2020 oraz aktualnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych obszaru LSR, w przypadku osoby zatrudnionej na stanowisku księgowej wymagana jest znajomość przepisów i zasad z zakresu księgowości i rachunkowości Na stanowiskach pracy w biurze LGD związanych z udzielaniem doradztwa określono sposób pomiaru jakości udzielanego doradztwa. Wyznaczono również zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy i przewidziano metody ich pomiaru.

Obecnie zatrudnieni pracownicy Biura LGD są zatrudnieniu w biurze od kilku lat, brali czynny udział we wdrażaniu, rozliczaniu i ewaluacji LSR na lata 2007-2013. Stale podnosili swoje kwalifikacje i nabywali wiedzę poprzez uczestnictwo w spotkaniach i szkoleniach dotyczących wdrażania i rozliczania projektów, w realizacji działań aktywizacyjnych prowadzonych przez LGD, realizacji projektów współpracy. Pracownicy biura brali również udział w przygotowaniu i opracowaniu LSR na lata 2014-2020 (udział w szkoleniach, w pracach zespołu ds. opracowania LSR, udział w spotkaniach z mieszkańcami obszaru LGD, opracowywanie ankiet dla

mieszkańców, konsultacje założeń LSR prowadzone w biurze, opracowanie i przygotowanie zapisów LSR). Pracownicy wykazują się również doskonałą znajomością obszaru LGD, dokumentów strategicznych dotyczących nowego okresu programowania, PROW na lata 2014-2020, posiadają wiedzę i doświadczenie niezbędne do wdrażania i aktualizacji dokumentów strategicznych o zasięgu lokalnym. W Regulaminie biura LGD wskazano również zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych.

Zaplecze lokalowe i techniczne biura zapewnia prawidłową obsługę interesantów, ale także umożliwia właściwe archiwizowanie dokumentów oraz organizację spotkań, posiedzeń organu decyzyjnego, szkoleń i doradztwa dla beneficjentów. Mając na uwadze konieczność zapewnienia wysokiego poziomu merytorycznego działań LGD przyjęty został Plan szkoleń dla pracowników LGD, członków Rady i Zarządu. Celem szkoleń jest stałe podnoszenie poziomu wiedzy i kwalifikacji, które prowadzić będzie do coraz lepszej obsługi interesantów i doskonalenia umiejętności koniecznych do wykonywania powierzonych zadań.

II Partycypacyjny charakter LSR

LSR Krainy Dinozaurów na lata 2014-2020 została przygotowana samodzielnie przez LGD zgodnie z opracowanym planem włączenia społeczności lokalnej, przy zaangażowaniem lokalnej społeczności z wykorzystaniem analiz wykonanych przez zespół ekspertów. Działania LGD w tym zakresie mają na celu wzmocnienie kapitału społecznego i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w tworzeniu i realizacji LSR. Celem działań jest wzbudzenie zainteresowania potencjalnych Beneficjentów możliwościami aplikowania o środki, zwiększając liczbę zrealizowanych inwestycji, a przez to wzmocnienie konkurencyjności i atrakcyjności obszaru LGD, ponadto utrwalenie i pogłębienie akceptacji i przychylności mieszkańców dla istnienia samych funduszy oraz skutków ich działania na terenie LGD. W tworzeniu dokumentu LSR przyjęto partycypacyjny model planowania strategicznego polegający na włączeniu interesariuszy lokalnych w proces identyfikowania problemów, wytyczania celów, ustalania zadań. Żeby osiągnąć odpowiednią reprezentatywność przedstawicieli poszczególnych grup interesariuszy lokalnych przyjęto kilka form/metod kontaktu/zaangażowania, a mianowicie:

1. **Posiedzenia zespołu do spraw opracowywania LSR.** Zespół (20 osób) składający się z przedstawicieli reprezentujących każdą z gmin znajdujących się na terenie LGD, w szczególności byli to reprezentanci poszczególnych grup interesariuszy (jst, przedsiębiorcy, NGO, mieszkańcy) w okresie od lutego do listopada 2015 r. prowadził prace w grupach, współpracował z ekspertami, analizował zebrane materiały i przygotowywał je do dalszych prac nad ostateczną wersją strategii (10 spotkań). Ponadto w pracach brali udział również członkowie **Rady**, którzy koncentrowali się na pracach dotyczących opracowania procedur wyboru operacji oraz lokalnych kryteriów wyboru (w sumie odbyły się 4 spotkania członków Rady);
2. **Badania ankietowe** skierowane do interesariuszy lokalnych – anonimowa ankieta przeprowadzona w roku 2015 dająca możliwość wypowiedzenia się na temat potencjału i problemów dotykających obszaru (148 respondentów, 67 zgłoszonych problemów);
3. **Spotkania konsultacyjne dot. analizy SWOT** (analiza mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń) **oraz celów LSR** przeprowadzone na przełomie sierpnia i września 2015 r. (po 2 w każdej gminie znajdującej się na terenie LGD: jedno z członkami Rady Gminy a drugie z mieszkańcami, przedsiębiorcami i przedstawicielami sektora społecznego). Spotkania miały przede wszystkim na celu scharakteryzować sytuację i zidentyfikować potrzeby lokalne. Wszystkie materiały zebrane w trakcie spotkań były, po odpowiedniej redakcji, zamieszczane na stronie internetowej LGD oraz udostępnione w biurze LGD, tak aby umożliwić wszystkim zainteresowanym zapoznanie się z nimi, ich analizę oraz wyrażenie swoich opinii na ich temat (odbyło się14 spotkań w 7 gminach, 188 uczestników spotkań, 107 zgłoszonych uwag);
4. **Przedstawienie diagnozy do zaopiniowania** przez członków z terenu LGD, czyli przedstawicieli poszczególnych gmin**;** zasięgnięcie opinii członków stowarzyszenia nt. analizy materiału opisującego stan obecny obszaru – przesłanie drogą mailową opracowania, zebranie uwag, uwzględnienie zgłoszonych propozycji i zmian – październik/listopad 2015 (7 kontaktów ze strony zainteresowanych gmin, 20 propozycji zmian i uzupełnień);
5. **Szerokie konsultacje społeczne** i **wywiady telefoniczne** dot. poszczególnych zapisów poprzez zamieszczenie dokumentów na stronie internetowej (możliwość podzielenia się spostrzeżeniami, uwagami, własnymi propozycjami zapisów). Po zebraniu danych ze spotkań, przygotowaniu opinii ekspertów oraz materiałów wypracowanych przez zespół ds. opracowania LSR został przygotowany projekt LSR, który poddano konsultacjom społecznym - za pośrednictwem strony internetowej oraz w siedzibie Stowarzyszenia (biurze), listopad/grudzień 2015 r - 108 (listy uczestników) uczestników konsultacji;
6. **Informowanie bezpośrednie,** w trakcie całego okresu przygotowywania dokumentu (rok 2015), ale również poprzez zamieszczanie komunikatów i dokumentów związanych z procesem planistycznym na stronie internetowej LGD; na www przygotowano specjalną zakładkę dot. tworzenia LSR, umieszczono tam szereg wytycznych i informacji ogólnych o PROW na lata 2014-2020, podejściu LEADER oraz prezentowano tam aktualności dot. prowadzonych działań związanych z LSR (13 031 wejść na stronę, 3348 użytkowników).

Innowacyjnością w działaniu LGD było zastosowanie triangulacji różnych narzędzi partycypacji społecznej oraz nowatorskie podejście do zasady partycypacji. Triangulacja danych zastosowana w pracy nad LSR polegała na pozyskaniu i wykorzystaniu danych z różnych źródeł w celu opracowania LSR. Dzięki temu w sposób świadomy zminimalizowano ryzyko wpływu określonego kontekstu związanego z występowaniem użytych przez siebie danych. Ponadto wykorzystanie danych z różnych źródeł, daje możliwość większej obiektywizacji procesu badawczego, a także ustalenia relacji pomiędzy analizowanymi zjawiskami i ich uwarunkowaniami. W tak rozumianej pracy nad LSR w postępowaniu LGD obowiązywała generalna zasada dialogu: jednym z naczelnych jej zadań było doprowadzenie do tego, aby każda grupa, wyróżniona ze względu na swe roszczenia (wymagania), troski (oczekiwania), dążenia lub zasoby, mogła je wyrazić oraz skonfrontować z tym, jak swoje problemy postrzegają inne grupy. Realizacji takiego podejścia służyły zastosowanie odpowiedniego zestawu narzędzi, zawierającego metody i techniki pozwalające na konfrontację różnych opinii/stanowisk oraz na wypracowywanie konsensusu wokół konkluzji i kształtu LSR jeszcze przed ostatecznym sformułowaniem dokumentu strategii.
Poniżej zaprezentowano wykaz zrealizowanych działań wykorzystujących narzędzia partycypacyjne na każdym z etapów pracy nad LSR:

Lp	Etap pracy nad LSR	Partycypacyjne metody konsultacji wraz z najważniejszymi wnioskami
1.	Etap definiowania potrzeb i problemów (tzw. partycypacyjna diagnoza)	Podstawą formułowania potrzeb i problemów obszaru LSR była analiza wyników badania ewaluacyjne go przeprowadzonego w 2014/15 r. W ramach badania dokonano oceny opinii środowiska lokalnego na temat działalności, funkcjonowania oraz rozpoznawalności LGD. Podstawową metodą badania były spotkania konsultacyjne z mieszkańcami wszystkich gmin obszaru. Na potrzeby badania obszaru zrealizowano **indywidualne wywiady pogłębione** z przedstawicielami gmin LGD. Podczas wywiadów z przedstawicielami JST zebrano główne problemy obszaru odnoszące się do działania podmiotów sektora publicznego. Przedstawiciele JST wskazywali m.in. na konieczność wykorzystania potencjału turystycznego do rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LSR. Identyfikacja i klasyfikacja problemów występujących na obszarze LSR, istotnych z punktu widzenia LGD, została opracowana z uwzględnieniem wniosków ze zrealizowanych na zlecenie stowarzyszenia badań i analiz własnych w kontekście prac nad LSR do nowego okresu programowania na lata 2014-2020. Na potrzeby badania ewaluacyjnego ex-post zebrano **kwestionariusze ankiet CAWI** i **ankiet internetowych CAWI z mieszkańcami LGD**. Członkowie i mieszkańcy LGD wskazywali, że problemem jest zbyt mała aktywność lokalnych społeczności oraz brak integracji mieszkańców obszaru. Jako narzędzie partycypacji wykorzystano uczestnictwo w charakterze obserwatorów w posiedzeniach rad gmin podczas których podejmowano dyskusję nad aktualnymi problemami obszaru LSR i gmin członkowskich LGD. Zgłaszanym wskazywanym problemem było niedostateczne wykorzystanie istniejącej infrastruktury rekreacyjno -społecznej. Zwrócono również na brak wspólnego wizerunku LGD i dużą migrację zarobkowa mieszkańców. Problemy ujęto w analizie SWOT. Na tym etapie pracy wykorzystywano wnioski z **konsultacji za pośrednictwem strony internetowej LGD z wykorzystaniem formularzy zgłaszania uwag** oraz **konsultacje poprzez media społecznościowe**. Informacje od mieszkańców były pozyskiwane również podczas dożynek gminnych na terenie każdej z gmin i innych wydarzeń, w których uczestniczyła LGD. Zebrane wnioski i uwagi były analizowane przez **zespół ds. opracowania LSR**, które odbyły się regularnie raz w miesiącu (w sumie do prac w zespole zgłosiło się 20 osób). Członkowie zespołu zostali wyłonieni spośród mieszkańców gmin, przedstawicieli sektora społecznego, gospodarczego i publicznego (forum lokalne). Podstawą do włączenia do zespołu były indywidualne zgłoszenia oraz delegacje z urzędów gmin. Omawiano obszar jaki objęto LSR ze szczególną uwagą dotycząca powierzchni liczby mieszkańców prowadzących działalność gospodarczą, rolników itp. Zastanawiano się nad występującymi problemami społecznymi w tym grup defaworyzowanych, w szczególności ze względu na dostęp do rynku pracy i zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
2.	Etap określania celów i ustalania ich hierarchii	Podstawą do wskazania celów LSR były wnioski analiz i badań zleconych przez LGD. Na potrzeby badania obszaru LSR przeprowadzono **badania telefoniczne CATI z mieszkańcami obszaru LSR.** W badaniach wskazano na główne kierunki działania LSR wsparcie włączenia społecznego, ograniczenia ubóstwa i rozwoju gospodarczego oraz wzmocnienie kapitału społecznego w kształtowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru. Podczas **spotkań konsultacyjnych we wszystkich gminach członkowskich (w sumie** w okresie od 25 sierpnia do 24 września 2015 r. spotkania były organizowane w każdej z siedmiu gmin Stowarzyszenia (grupy fokusowe), były poświęcone szczegółowej analizie mocnych i słabych stron, szans i

		zagrożeń oraz celów LSR.W każdej gminie odbyły się 2 spotkania – jedno z członkami Rad Gminy a drugie, otwarte z mieszkańcami, przedsiębiorcami i przedstawicielami organizacji społecznych. W sumie zorganizowano 14 spotkań Do moderowania spotkań z mieszkańcami, weryfikacji zebranego materiału oraz przeprowadzania niezbędnych analiz służących opracowaniu diagnozy obszaru został zatrudniony zespół ekspertów, dzięki czemu możliwe było szersze spojrzenie na potrzeby i możliwe kierunki rozwojowe obszaru oraz usystematyzowanie zebranych informacji. Oczekiwanym kierunkiem działania jest wsparcie rozwoju przedsiębiorczości na wsi i w miastach członkowskich. Na tym etapie pracy wykorzystywano wnioski z **konsultacji za pośrednictwem strony internetowej LGD z wykorzystaniem formularzy zgłaszania uwag** oraz **konsultacje poprzez media społecznościowe**. Wnioski przekazane za pośrednictwem profilu społecznościowego dotyczyły wsparcia twórczości wiejskiej i aktywizacji młodzieży. Podsumowaniem pracy nad sfomułowaniem celów i ustalania ich hierarchii było dwudniowe, wyjazdowe posiedzenie zespołu zajmującego się opracowaniem LSR oraz zespołu ekspertów. W wyniku dyskusji wskazano cele ogólne i szczegółowe oraz przedsięwzięcia LSR. Analizie poddane zostały słabe i mocne strony obszaru oraz szanse i zagrożenia, a także wypracowano cele do LSR. Wskazywano na rozwój turystyki z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju i ochronny środowiska aktywizację środowisk wiejskich, wypracowanie wspólnej wizualizacji obszaru oraz rozwój przedsiębiorczości i rynku produktu lokalnego.
3.	Etap poszukiwania rozwiązań, stanowiących sposoby realizacji strategii	Przeprowadzono **spotkania konsultacyjne we wszystkich gminach członkowskich LGD**. Podczas spotkań konsultacyjnych, mieszkańcy wskazali jakie przedsięwzięcia są najpilniejsze i najważniejsze do realizacji. Szczególną uwagę zwrócono na rozwój przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy by zatrzymać niekorzystne trendy demograficzne. Bardzo ważnym przedsięwzięciem aktywizującym mieszkańców powinna być organizacja wspólnych przedsięwzięć o charakterze rekreacyjnych i kulturalnym. W ankiecie internetowej CAWI z mieszkańcami dokonano wskazania istotnych dla nich obszarów działania LGD w kolejnym okresie programowania. Wnioski dotyczące propozycji przedsięwzięć płynęły również z analizy materiałów ze **spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami i radnymi w każdej z gmin członkowskich LGD.** Podczas tych spotkań oraz spotkań z członkami Rady LGD oraz zespołu ds. opracowania LSR określono listę problemów i propozycje ich rozwiązań. Wypracowano procedury kryteriów oceny operacji, przeanalizowano poziomy dofinasowania dla różnych grup beneficjentów, określono wysokość środków na realizację poszczególnych działań. Przedsięwzięciem wartym kontynuowania jest inwestowanie w infrastrukturę turystyczną. Postulowano także realizację operacji z zakresu zachowania dziedzictwa lokalnego, identyfikacje i rozwój produktów lokalnych. Wskazano również na zasadność promowania projektów realizowanych w partnerstwie obejmujących cały obszar oraz integrujących lokalne zasoby. Wyniki badań z mieszkańcami i ankiet zbieranych podczas konsultacji społecznych zostały uwzględnione przy formułowaniu celów i przedsięwzięć LGD. Na spotkaniach ustalono także zasady realizacji projektów grantowych jako narzędzia aktywizacji mieszkańców obszaru LSR, wskazując wstępnie, że projekty te powinny przede wszystkim dotyczyć wzmocnienia kapitału społecznego, w tym przez integrację lokalnej społeczności, podnoszenie wiedzy w zakresie ochrony środowiska i zmian klimatycznych, także z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych oraz zachowania dziedzictwa lokalnego. Wypracowano podejście do innowacyjności. Innowacyjność została uwzględniona w kryteriach wyboru operacji wraz z przedstawieniem zasad jej oceny. Określono zakres przedsięwzięć odnoszących się do infrastruktury turystycznej rozszerzając planowany zakres działań możliwych do finansowania. Kryteria wyboru będą promować projekty generujące miejsca pracy i odnoszące się do wskaźników LSR. Informacje o konsultacjach LSR zostały rozwieszone na tablicach ogłoszeń w poszczególnych Gminach, parafiach i sołectwach. Zostały zamieszczone na stronie internetowej LGD, na profilu społecznościowym, były dostępne w budynkach Urzędów Gmin i w siedzibie LGD oraz były rozdawane na spotkaniach konsultacyjnych z mieszkańcami poszczególnych gmin. Rozpropagowaniem informacji o spotkaniach konsultacyjnych zajmowali się pracownicy biura LGD i członkowie zespołu do spraw opracowania LSR. W całym okresie programowania LSR funkcjonowało biuro LGD gdzie potencjalni wnioskodawcy zgłaszali swoje propozycje i zapytania odnośnie operacji planowanych do realizacji w ramach LSR. Odbywały się również spotkania indywidualne w biurze LGD. Strona internetowa LGD wykorzystywana była do zamieszczania komunikatów, ogłoszeń nt. aktualności pracy nad LSR. Na stronie internetowej zamieszczane były ankiety internetowe CAWI, specjalny komunikat o prowadzonych konsultacjach społecznych w każdej z miejscowości oraz inne bieżące informacje o PROW 2014-

		2020. W ramach realizacji planu włączenia społeczności lokalnej organizowano pracę biura w taki sposób, aby możliwe było spotkanie wnioskodawcy z pracownikiem i rzeczowa dyskusja o planowanych projektach.
4.	Etap formułowania wskaźników realizacji LSR	Wyniki **badania ewaluacyjnego ex-post wdrożenia LSR** dotyczyły również obszaru wskaźników LSR 2007-2013. Na podstawie analizy danych pozyskanych z wywiadów bezpośrednich z beneficjentami środków LSR (wskazano, że system wskaźników LSR był prosty i nie był nadmiernie rozbudowany). W większości wskaźniki nie budziły wątpliwości w zakresie ich adekwatności, realności, spójności, klarowności i mierzalności. Wnioski z badań terenowych pokazały, że należy zwrócić większą uwagę na sprawozdawczość i monitoring rzeczowy beneficjentów, ponieważ od beneficjentów pozyskiwanych jest najwięcej danych do pomiaru wartości wskaźników. Analiza wniosków z **ankiet internetowych z członkami LGD CAWI podczas badania ex-post wdrożenia LSR** pozwoliła na sfomułowanie wniosku odnośnie wskaźników LSR, które powinny w większym zakresie pozwolić na monitorowanie postępu działań aktywizacyjnych i funkcjonowania LGD, a nie jedynie wdrożenia LSR. W wyniku analizy wniosków z konsultacji społecznych na tym etapie sformułowano zapisy Planu Komunikacji w zakresie doradztwa uwzględniającego pokazywanie dobrych przykładów działań finansowanych ze środków LSR. Podczas dyskusji wskazano, że na osiągnięcie zakładanych celów i wskaźników mogą mieć wpływ czynniki niezależnie od LGD np. krajowe programy wsparcia na rzecz poprawy sytuacji na rynku pracy. Wnioski zostały uwzględnione w LSR - tabela wskaźników. Na podstawie konsultacji wypracowano rozwiązania w LSR wskazujące, że wskaźniki rezultatu informować powinny o zmianach jakie nastąpiły w wyniku wdrożenia przedsięwzięć. Problematyka wskaźników projektów była poruszana podczas **indywidualnych konsultacji z mieszkańcami prowadzonych przez pracowników LGD.** Postulowano, aby ocena rezultatów przedsięwzięć odnosiła się bezpośrednio do produktów. Mierniki (wskaźniki) powinny być mierzalne i niepowodujące dodatkowych nakładów po stronie beneficjentów. Podsumowaniem pracy w etapie formułowania wskaźników realizacji LSR było **spotkanie** przeprowadzone podczas **Walnego Zebrania Członków** w dniu 11 grudnia 2015 r.
5.	Etap identyfikacji grup docelowych strategii	Ostatnim etapem tworzenia LSR jest podsumowanie procesu partycypacji i tworzenia dokumentu. W celu identyfikacji grup docelowych LSR dokonano analizy ankiet (papierowych i internetowych) **od** II połowy 2014 r. do grudnia 2015 r. W **badaniu internetowym** mieszkańcy wskazywali na zasadność wprowadzenia do lokalnej strategii LGD programów skoncentrowanych na osobach młodych i kobietach. Grupy defowaryzowane zostały określone w Rozdziale 1. LSR Charakterystyka LGD. Kolejnym krokiem na etapie identyfikacji grup docelowych były **spotkania z mieszkańcami, Sesje Rady, konsultacje organizowane w gminach i biurze LGD** Podczas spotkań wyłoniono grupy docelowe operacji LGD tj. przedsiębiorców, JST i instytucje gminne, NGO’s, parafie i mieszkańcy. Wypracowane rozwiązania skutecznej aktywizacji lokalnej społeczności w procesie wdrożenia LSR posłużyły do określenia przedsięwzięć LSR. Podczas **spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami obszaru** w dniach od 25 sierpnia do 24 września 2015r. dyskutowano w jakim zakresie powinno zostać określone wsparcie poszczególnych grup docelowych. Spotkania miały charakter otwartych spotkań informacyjnych. Kolejnym narzędziem na tym etapie pracy nad LSR były **informacje w prasie lokalnej** i informatorach gminnych zamieszczane na **stronach internetowych gmin członkowskich LGD i na stronie LGD.** Ponownie na tym etapie pracy wykorzystywano wnioski z konsultacji za pośrednictwem strony internetowej LGD oraz konsultacje poprzez media społecznościowe**.** Spotkania organizowane były w miejscach publicznych, aby wszyscy zainteresowani mogli brać w nich udział. W **trakcie spotkań informacyjnych z mieszkańcami** wskazywano na problem trudności w pozyskaniu środków przez przedsiębiorców w okresie 2007-2013spowodowane koniecznością utworzenia i utrzymania miejsca pracy. W nowej perspektywie finansowej dostępne będzie działanie Premia na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Ustalono, że beneficjentem tego działania powinny być przede wszystkim osoby z grup defowaryzowanych. Na potrzeby konsultacji z mieszkańcami rozdawano informacje **i publikacje „Dobre praktyki’’ pokazujące** efekty projektów zrealizowanych w okresie 2007-2013 i zachęcające do realizacji projektów w kolejnym okresie programowania. Podczas licznych spotkań z samorządowca- mi wskazywano działania skierowane do JST. Zaproponowano odstąpienie od finansowania projektów drogowych z LSR wskazując na dostępne środki bezpośrednio z PROW 2014-2020 w ramach konkursów ogłaszanych przez Urząd Marszałkowski. Podobne wnioski wynikały z konsultacji społecznych z mieszkańcami**,** gdzie wskazywano na potrzebę wsparcia projektów inwestycyjnych gmin na rzecz użyteczności publicznej. Przez cały okres programowania LSR zapewniono **dyżury pracownika LGD**. Pracownicy biura LGD odbierali telefony od potencjalnych wnioskodawców wyjaśniając

		zasady i możliwości planowanego wsparcia w ramach LSR.

LGD wykorzystywało szeroki dobór partycypacyjnych metod konsultacji z grupami docelowymi LSR, w szczególności mieszkańcami obszaru LSR na każdym etapie programowania LSR. Zmiana kryteriów wyboru operacji również będzie poddawana konsultacjom społecznym. LGD planuje także partycypacyjny udział mieszkańców w ewaluacji wdrożenia LSR.

III Diagnoza – opis obszaru i ludności

1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów odnoszących się do tych grup

W wyniku przeprowadzonych analiz i dostępnych źródeł danych jako grupy najbardziej istotne z punktu widzenia realizacji LSR wskazano:

- przedsiębiorców – którzy głównie realizować będą operacje z zakresu przedsiębiorczości, sprzyjające rozwojowi gospodarczemu obszaru i tworzeniu nowych miejsc pracy.
- organizacje pozarządowe, grupy nieformalne – będące beneficjentami działań głównie z zakresu aktywizacji lokalnej społeczności, rozwoju rynku produktów lokalnych, wykorzystania zasobów lokalnych
- jst – będące potencjalnymi beneficjentami działań z zakresu rozwoju infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej oraz działań promocyjnych
- grupy defaworyzowane:

– **osoby młode, wchodzące na rynek pracy w wieku do 34 roku życia**; grupa ta została wytypowana głównie ze względu na sytuację na rynku pracy - bezrobotne osoby młode do 34. roku życia, stanowią prawie 45% bezrobotnych ogółem na obszarze LGD. Trudności w znalezieniu zatrudnienia, nawet często odbiegającego od kwalifikacji uzyskanych w trakcie studiów wyższych, powoduje nasilanie się zjawiska migracji zarobkowych do krajów Unii Europejskiej, co w efekcie przyczynia się do sukcesywnej depopulacji obszaru;

– **bezrobotne kobiety** (pozostające bez pracy ponad rok); analizując sytuację kobiet na rynku pracy można zaobserwować, że wskaźnik bezrobotnych kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem kształtuje się stale na poziomie powyżej 50% (za wyjątkiem gminy Turawa). Ciągle obserwowane jest zjawisko przewagi bezrobotnych kobiet nad mężczyznami.

W czasie konsultacji z lokalną społecznością jako grupy wymagające szczególnego wsparcia wskazywano najczęściej:

1. grupy defaworyzowane

– **młodzież w wieku do 34 roku życia**; podejmującą decyzje o wyborze drogi zawodowej oraz absolwentów szkół (problemy ze znalezieniem pracy wynikają z niedostatecznych kwalifikacji, braku doświadczenia, nieumiejętności dostosowania się do potrzeb rynku pracy);

– **kobiety**, które próbują wrócić na rynek pracy po okresie wychowywania dzieci lub te, których kwalifikacje nie odpowiadają aktualnym potrzebom na rynku pracy (brak aktywności zawodowej powoduje trudności w odnalezieniu się i poruszaniu na rynku pracy, brak jest możliwości dostosowania czasu pracy do sytuacji życiowej);

2. osoby starsze i niepełnosprawne.

2. Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości

Według danych GUS w 2014 r. na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” zarejestrowanych było 4 913 podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON, z czego aż 96% podmiotów należało do sektora prywatnego. **Najwięcej,** bo aż **1 108 podmiotów** było **zarejestrowanych w sekcji G (handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle)**, na drugim miejscu podmioty z sekcji F (budownictwo), a na trzecim podmioty z sekcji C (przetwórstwo przemysłowe). Stosunkowo mało jest podmiotów działających w sekcji „I” dział 55 **(Zakwaterowanie)**, według rejestru REGON na obszarze funkcjonuje **tylko 26 podmiotów** tego typu. Na terenie LGD funkcjonuje **niewielka liczba dużych zakładów pracy,** według danych GUS na badanym obszarze **przeważają mikroprzedsiębiorstwa,** zatrudniające do 9 osób. W 2014 r. stanowiły aż **95% wszystkich przedsiębiorstw**. W tym kontekście szczególnie istotnym zagrożeniem są zwiększające się koszty i duża biurokracja w prowadzeniu działalności gospodarczej.

Tabela.1 Struktura wielkościowa przedsiębiorstw w gminach członkowskich LGD „Kraina Dinozaurów”

Gmina	Liczba przedsiębiorstw wg wielkości zatrudnienia					
	ogółem	mikro	małe	średnie	duże przedsiębiorstwa	
		0 – 9 zatrudnionych	10 – 49 zatrudnionych	50 – 249 zatrudnionych	250 – 999 zatrudnionych	1000 i więcej zatrudnionych
Dobrodzień	756	706	45	4	1	0
Zębowice	187	181	6	0	0	0
Chrząstowice	639	612	26	1	0	0
Ozimek	1438	1380	46	10	1	1
Turawa	913	887	23	3	0	0

Kolonowskie	317	303	12	2	0	0
Zawadzkie	663	619	33	10	1	0
RAZEM	**4913**	**4688**	**191**	**30**	**3**	**1**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Bank Danych Lokalnych)

Wskaźnik przedsiębiorczości określający liczbę podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców w 2014 roku **wyniósł 709** i był znacznie niższy niż **dla województwa opolskiego 1000.** Najwyższy wskaźnik przedsiębiorczości zarejestrowano w gminie Turawa 941, a najniższy w gminie Zębowice 501.**Branżą, która wyróżnia się na terenie LGD jest** występująca w sekcji C dział 31 **produkcja mebli,** co wynika z bogatych tradycji rzemiosła stolarsko – meblarskiego obszaru LGD „Kraina Dinozaurów”. Na uwagę zasługuje fakt, iż pierwsza inicjatywa klastrowa o nazwie „Śląski Klaster Drzewny”, która powstała na terenie województwa opolskiego została zainicjowana przez przedstawicieli działającego wcześniej „Klubu Śląskiego Stolarza” (w klastrze funkcjonują przedsiębiorstwa z gminy Dobrodzień). Wpływa to bezpośrednio na dużą rozpoznawalność marki i branży meblarskiej obszaru. Pod względem wielkości największym zakładem w regionie jest Huta Mała Panew w Ozimku. Ze względu na sprzyjające uwarunkowania przyrodnicze oraz bogate zasoby lokalnego dziedzictwa kulturowego i historycznego istnieje znaczny potencjał do rozwoju podmiotów działających w obszarze szeroko pojętej turystyki i rekreacji. Pewnym zagrożeniem w tym kontekście są niejasne, często zmieniające się i skomplikowane procedury pozyskania środków pozabudżetowych oraz zbyt rozbudowana biurokracja. Odpowiedzią na nie, a także szansą na wzmocnienie potencjału całości gospodarki na obszarze LGD „Kraina Dinozaurów” jest skuteczna działalność i rozwój instytucji otoczenia biznesu w regionie, których wiedza odnosiłaby się zarówno do ogółu działających podmiotów, jak i do poszczególnych branż.

3. Opis rynku pracy

Według danych PUP (czerwiec 2015 r.) w gminach obszaru LGD liczba bezrobotnych wyniosła 1813 osób, z czego 812 osób to mężczyźni, natomiast 1001 to kobiety (55,21%). Wśród tej liczby można wyróżnić 1004 osoby, które są długotrwale bezrobotne, 266 osób ma prawo otrzymywać zasiłek dla bezrobotnych. Spośród osób bezrobotnych można wyróżnić 557 osób w wieku do 30 lat.

Tabela 2. Liczba osób pozostająca bez pracy

Zarejestrowani bezrobotni							
Gmina	Razem	Kobiety	Będący w szcz.sytuacji na rynku pracy	Do 30. r.ż	W tym do 25. roku życia	Powyżej 50. roku życia	Długotrwale bezrobotni
Dobrodzień	233	135	220	89	52	69	127
Zębowice	100	68	93	43	21	22	65
Chrząstowice	178	92	156	48	26	55	77
Ozimek	689	366	618	178	85	248	428
Turawa	265	132	237	77	41	76	149
Kolonowskie	108	63	85	34	16	36	41
Zawadzkie	240	145	207	88	43	68	117
RAZEM:	1813	1001	1616	557	284	574	1004

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP, stan na 30.06.2015 r.

Spośród gmin obszaru LGD **największa liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych to mieszkańcy gminy Ozimek**. Poziom bezrobocia dla tej gminy jest wyraźnie wyższy niż pozostałych gmin wchodzących w skład LGD. Poziom bezrobocia, liczony dla całego obszaru LGD, w porównaniu dla całego województwa opolskiego, jest niższy. **Wyraźnie zauważalny jest problem bezrobocia długotrwałego.** Liczba osób, które od co najmniej roku nie mogą znaleźć pracy wynosi 1004 osoby, co stanowi aż **55% liczby ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w PUP na terenie LGD.**

Analizując sytuację kobiet na rynku pracy można zaobserwować, że wskaźnik bezrobotnych kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem kształtuje się stale na poziomie powyżej 50% i po chwilowym spadku w latach 2009 i 2010 od 2012 utrzymuje się na podobnym poziomie. **Ciągle obserwowane jest też zjawisko przewagi bezrobotnych kobiet na mężczyznami.** Za wyjątkiem gminy Turawa, wskaźniki przekraczają 50%.

Tabela 3. Procentowy udział bezrobotnych kobiet i osób w wieku 18-34 obszaru LGD „Kraina Dinozaurów”

Gmina	**Liczba zarejestr. bezrobotn.**	**Liczba bezrobotn. kobiet**	**% udział bezrobotn. kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych**	**Liczba bezrobotn. w w. 18-34**	**% udział bezrobotn. w w. 18-34 w ogólnej liczbie bezrobotnych**
Dobrodzień	254	148	58,27	123	48,43
Zębowice	131	81	61,83	71	54,20
Chrząstowice	173	97	56,07	74	42,77
Ozimek	752	395	52,53	296	39,36
Turawa	319	158	49,53	156	48,90
Kolonowskie	128	74	57,81	58	45,31

Zawadzkie	293	165	56,31	136	46,42
RAZEM:	**2050**	**1118**	**54,54**	**914**	**44,59**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PUP, stan na 31.12.2014 r.

Trudności ze znalezieniem pracy mają przede wszystkim kobiety i osoby młode w przedziale wiekowym 18 - 34 lata. Udział osób bezrobotnych w wieku poniżej 34 lat na koniec 2014 roku wynosił prawie 45% ogółu, natomiast bezrobotnych kobiet było około 55%.

Z punktu widzenia rynku pracy atutem obszaru LGD jest bliskość miasta wojewódzkiego (Opola, jako miejsca pracy, centrów handlowych i usługowych), bogata sieć dróg (w tym autostrada A4 Katowice-Wrocław, z węzłami drogowymi) oraz walory krajobrazowe i turystyczne obszaru. Barierą natomiast jest niechęć do podejmowania pracy w regionie przez szansę migracji zarobkowej poza granice kraju. Ze statystyk wynika, że najbardziej zagrożoną bezrobociem grupę stanowią osoby posiadające wykształcenie podstawowe gimnazjalne czy zasadnicze zawodowe.

4. Przedstawienie działalności sektora społecznego, w tym integracja/rozwój społeczeństwa obywatelskiego

Mieszkańcy gmin LGD „Kraina Dinozaurów” mocno identyfikują się z miejscową tradycją oraz wykazują się dużą aktywnością społeczną. Według KRS na badanym obszarze zarejestrowanych jest 186 organizacji III sektora, z czego 16% to organizacje pożytku publicznego. Funkcjonują tu **organizacje sportowe, związki pracownicze, OSP, organizacje kulturalne i ekologiczne.** Licznie reprezentowane są **LZS-y.**

Organizacje pozarządowe zarejestrowane i funkcjonujące na obszarze LGD działają głównie w następujących obszarach: sport, turystyka, rekreacja, edukacja, ochrona zdrowia, kultura, integracja społeczna, ochrona środowiska, bezpieczeństwo, ochrona praw pracowników.

Działające organizacje III sektora potwierdzają aktywność mieszkańców i chęć podejmowania inicjatyw oddolnych. Skupienie mieszkańców wokół działalności danej fundacji czy stowarzyszenia wpływa pozytywnie na integrację lokalnych społeczności. Zauważalne jest jednak skupianie działań wokół własnej miejscowości, ewentualnie gminy. **Brak jest stowarzyszeń, których zakres i obszar działania integrowałby mieszkańców obszaru LGD**. **Organizacje nie podejmują współpracy** we wspólnych inicjatywach, które mogłyby w większym stopniu wpłynąć na zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie lokalnych problemów społecznych. Taka sytuacja spowodowana jest malejącą integracją społeczną, która w rezultacie hamuje aktywność. **Organizacje** zrzeszone w LGD **mają bogate doświadczenie w aplikowaniu i wykorzystywaniu środków zewnętrznych**, **również** w ramach programów rozwojowych współfinansowanych przez Unię Europejską. Duże doświadczenie wyniesione zostało **z realizacji programu Odnowa Wsi** w woj. opolskim. Dzięki środkom zewnętrznym poprawiona została infrastruktura sportowo- rekreacyjna i turystyczna na terenie LGD, wsparte zostało szereg inicjatyw społecznych aktywizujących lokalne społeczności jak również programów edukacyjno- profilaktycznych.

Pomimo dużego doświadczenia w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na poziomie regionalnym oraz unijnym, na obszarze LGD „Kraina Dinozaurów” **nie funkcjonuje spójny system współpracy ponadlokalnej i międzynarodowej.** Poszczególne gminy członkowskie współpracują na zasadach partnerstwa z jednostkami samorządowymi z różnych krajów europejskich. Brak natomiast wypracowanych wspólnych mechanizmów realizacji partnerstwa z poziomu całego obszaru LGD. Zauważalna jest słaba współpraca pomiędzy sołectwami, która przejawia się. m.in. brakiem wspólnej oferty i kalendarza imprez. Ponadto społeczność lokalna niechętnie lub w ogóle nie uczestniczy w spotkaniach organizowanych przez organizacje pozarządowe, sołectwa lub inne podmioty zainteresowane realizacją wspólnych przedsięwzięć. Dostrzegalny jest swoisty dysonans: z jednej strony nowoczesne technologie pozwalają na łatwość komunikacji nawet o zasięgu globalnym, skutkującą otwartością społeczności regionu oraz instytucji regionalnych na wymianę i współpracę międzynarodową, a także stwarzającą szanse na rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Z drugiej zaś zauważalne jest zjawisko „samotności wśród tłumu”, przejawiające się wzrostem anonimowości mieszkańców i zamykaniem się na nowe inicjatywy.

Ograniczeniem dla organizacji działających na terenie LGD jest brak utworzonych w gminach funduszy celowych na pomoc w zakresie zapewnienia wkładów własnych na potrzeby aplikowania i realizacji projektów zewnętrznych.

5. Wskazanie problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem problemu ubóstwa i wykluczenia społecznego

5.1. Uwarunkowania demograficzne

Łączna liczba ludności obszaru LGD „Kraina Dinozaurów” stanowi ok. 7% ludności województwa opolskiego i w 2014 roku wyniosła 67 828 mieszkańców. **Liczba ludności LGD w ostatnich dziesięciu latach systematycznie maleje.** Jest to tendencja charakterystyczna dla całego woj. opolskiego. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż statystyka GUS dotycząca ludności opiera się na danych meldunkowych. Nie uwzględnia zatem osób, które mieszkają za granicą, a w dalszym ciągu figurują w spisie prowadzonym przez urzędy stanu cywilnego. Należy więc przypuszczać, że dane dotyczące stanu ludności są przeszacowane.

Tabela 4. Liczba ludności w gminach członkowskich LGD „Kraina Dinozaurów” w latach 2004 – 2014 r.

Gmina:	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dobrodzień	10811	10716	10577	10440	10344	10295	10130	10101	10065	10051	10030

Zębowice	4165	4112	4067	4004	3932	3898	3841	3813	3804	3751	3733
Chrząstowice	6637	6625	6669	6710	6695	6718	6678	6723	6743	6780	6752
Ozimek	21148	21075	20900	20803	20711	20677	20200	20155	20080	19988	19885
Turawa	9547	9567	9573	9582	9558	9567	9632	9639	9664	9687	9700
Kolonowskie	6267	6233	6200	6180	6127	6095	6079	6070	6038	5962	5969
Zawadzkie	13036	12933	12798	12623	12473	12380	12142	12013	12014	11878	11759
RAZEM LGD:	**71611**	**71261**	**70784**	**70342**	**69840**	**69630**	**68702**	**68514**	**68408**	**68097**	**67828**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Bank Danych Lokalnych)

Dla obszaru charakterystyczna jest **regresywna struktura wieku ludności,** cechująca się **dużym udziałem osób starych i małym udziałem dzieci i młodzieży,** przy jednoczesnym utrzymaniu się udziału ludności w wieku produkcyjnym na podobnym poziomie.

Tabela 5. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w latach 2004 – 2014

Rok	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Ludność LGD „Kraina Dinozaurów” ogółem											
LGD „Kraina Dinozaurów”	71 611	71 261	70 784	70 342	69 840	69 630	68 702	68 514	68 408	68 097	67 828
Ludność w wieku przedprodukcyjnym w % ludności ogółem											
wartość śr. dla LGD	19,5	18,7	17,8	17,1	16,4	15,8	15,7	15,3	15,0	15,0	14,8
woj. opolskie	20,3	19,6	18,9	18,3	17,7	17,2	17,1	16,8	16,6	16,3	16,2
Polska	21,2	20,6	20,1	19,6	19,3	18,9	18,8	18,5	18,3	18,2	18,0
Ludność w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem											
wartość śr. dla LGD	63,7	64,3	64,9	65,5	66,0	66,3	66,7	66,9	66,7	66,5	66,3
woj. opolskie	64,1	64,7	65,0	65,4	65,6	65,7	65,6	65,4	65,1	64,7	64,3
Polska	63,5	64,0	64,2	64,4	64,5	64,5	64,4	64,2	63,9	63,4	63,0
Ludność w wieku poprodukcyjnym w % ludności ogółem											
wartość śr. dla LGD	16,8	17,0	17,2	17,5	17,6	17,8	17,6	17,8	18,2	18,5	18,9
woj. opolskie	15,6	15,7	16,1	16,4	16,7	17,0	17,3	17,8	18,3	18,9	19,6
Polska	15,3	15,4	15,7	16,0	16,2	16,5	16,8	17,3	17,8	18,4	19,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Bank Danych Lokalnych)

Na obszarze woj. opolskiego liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym stale maleje, co wpisuje się w trend ogólnokrajowy, sytuacja LGD „Kraina Dinozaurów” jest jednak bardziej niekorzystna. W ostatnim dziesięcioleciu średni udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem LGD zmalał o prawie 5%, podczas gdy w skali kraju odnotowano spadek o 3%. Analizując kompleksowo **wskaźnik obciążenia demograficznego można zauważyć równie niekorzystne trendy kształtujące się na obszarze LGD.** W 2014 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało około 50 osób w wieku nieprodukcyjnym, podczas gdy średnia krajowa to wynik na poziomie 58,8. Z kolei na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym przypadało aż 128,7 osób w wieku poprodukcyjnym, gdzie średnia dla kraju wynosiła 105,2. **Podane tendencje jednoznacznie świadczą o szybszym starzeniu się populacji obszaru LGD „Kraina Dinozaurów”.** Zauważyć można również **bardzo niski poziom miary demograficznej młodości MDM** (mierzonej jako stosunek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym do liczby ludności w wieku produkcyjnym). Liczba ludności kształtowana jest przez przyrost naturalny i saldo migracji. Według danych GUS **w 2014 r. na terenie LGD** zameldowały się 733 osoby, a wymeldowało się 913, co w rezultacie daje **ujemne saldo migracji** na poziomie -180 osób. **Dodatnia, wysoka wartość salda migracji w ruchu wewnętrznym występuje w dwóch gminach obszaru LGD „Kraina Dinozaurów”**: w gminie Turawa i Chrząstowice. Spowodowane jest to najprawdopodobniej bliskością Opola i osiedlaniem się osób pracujących w tym mieście na terenie gmin ościennych. Można więc byłoby powiązać tę sytuację z poszukiwaniem przez ludność dogodnego miejsca zamieszkania, z odpowiednią przestrzenią życiową. Taka sytuacja tworzy pewne zagrożenie w postaci odchodzenia od tradycyjnego charakteru miejscowości na obszarach wiejskich. Stają się one „sypialniami” ośrodków miejskich (głównie Opola). Generalnie obszary wiejskie województwa opolskiego jako regionu tradycyjnie migracyjnego, cechuje jednak ujemne saldo migracji. **Saldo migracji zagranicznych na obszarze LGD „Kraina Dinozaurów” od dziesięciu lat osiąga wartości ujemne**, co wpisuje się w tendencje migracyjne województwa opolskiego.

5.2. Służba zdrowia

Opiekę medyczną na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” świadczy 28 zakładów opieki zdrowotnej. Według danych GUS, w 2014 r. łączna liczba udzielonych porad lekarskich wyniosła 309714. **Liczba porad lekarskich udzielonych w przeliczeniu na liczbę mieszkańców jest niższa niż średnia dla województwa i kraju**. Może to świadczyć o dobrej kondycji zdrowotnej i/lub niskiej świadomości społecznej w obszarze dbałości o zdrowie.

Zidentyfikowano problemy z niską świadomością profilaktyki zdrowotnej. Na terenie LGD nie funkcjonują gminne programy profilaktyki i ochrony zdrowia.

5.3. Opieka społeczna

Według danych GUS w 2014 r. na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” 3 351 gospodarstw domowych skorzystało z pomocy społecznej (wg kryterium dochodowego). Najwięcej korzystających odnotowano na terenie gmin: Ozimek (381), Zawadzkie (271) i Dobrodzień (209), a najmniej w gminie Chrząstowice (102). Łącznie pomocy udzielano 2 946 osobom**. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wykazuje tendencje spadkową.** Jest to związane z rygorystycznymi kryteriami dochodowymi, które ograniczają liczbę osób uprawnionych do korzystania z pomocy społecznej. Na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” według danych GUS w 2014 r. z zasiłku rodzinnego korzystało łącznie 2110 rodzin, natomiast 1 091 rodzin otrzymało zasiłki rodzinne na dzieci. **Największy odsetek dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny odnotowano w gminie Dobrodzień i Ozimek** (22%) oraz w gminach Zawadzkie i Turawa po (15%), najmniejszy zaś w gminie Kolonowskie (6%). Na problem ubóstwa i wykluczenia społecznego zasadniczy wpływ ma zjawisko bezrobocia. Ma ono negatywne konsekwencje w sferze społecznej i ekonomicznej, prowadząc w wielu przypadkach do wykluczenia, marginalizacji i patologii. Badania dotyczące ubóstwa potwierdzają, że zjawisko to ściśle powiązane jest z bezrobociem- zwłaszcza długotrwałym, niskim poziomem wykształcenia rodziców, ale także wielodzietnością i niepełnosprawnością. Ze społecznego, ale także ekonomicznego punktu widzenia, eliminacja bezrobocia, zwłaszcza o charakterze długotrwałym, powinna być jednym z najważniejszych wyzwań w najbliższym czasie, gdyż stwarza ono zagrożenie nasilenia się zjawisk patologicznych i wykluczenia społecznego. Istnieje również problem zagrożenia wykluczeniem społecznym osób ze względu na niepełnosprawność przejawiająca się głównie w postaci barier architektonicznych oraz związanych z deficytem wiedzy z zakresu posługiwania się nowoczesnymi technologiami (wykluczenie cyfrowe).

6.Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LSR

Teren Krainy Dinozaurów stanowi zwarty obszar charakteryzujący się wysokim standardem przestrzeni publicznej i zasobów mieszkaniowych, atrakcyjnymi i zróżnicowanymi zasobami przyrodniczymi, kulturowymi i krajobrazowymi korzystnymi dla rozwoju turystyki i rekreacji. Obszar ten ma również zbliżone cechy społeczno-ekonomiczne. Spośród znaczących, turystycznych obiektów przyrodniczo-krajobrazowych wyróżniono m.in. Jeziora Turawskie oraz rzekę Mała Panew, z którą związany jest rozwój lokalnego produktu turystyczno-rekreacyjnego – spływów kajakowych. Obszar Krainy Dinozaurów leży w granicach *Obszaru Chronionego Krajobrazu Lasów Stobrawsko-Turawskich*, stąd też jego największym walorem jest położenie w kompleksie zasobów leśnych i zbiorników wodnych. Lasy stanowią ponad 60 % powierzchni obszaru, głównym gatunkiem lasotwórczym jest sosna zwyczajna stanowiąca aż 97 % drzewostanu. Znaczący wpływ na rozwój Krainy Dinozaurów oraz ukształtowanie spójności terenu mają również odkrycia paleontologiczne w Krasiejowie i związany z nimi rozwój infrastruktury turystyczno-edukacyjno-rekreacyjnej. Unikatowe w skali europejskiej paleontologiczne stanowisko dokumentacyjne przyrody nieożywionej „Trias” w Krasiejowie wymieniane jest wśród największych atrakcji turystycznych. Jest ono stopniowo przekształcane w markowy produkt turystyczny. Na terenie wykopalisk zostały usytuowane Park Nauki i Rozrywki oraz Park Nauki i Ewolucji Człowieka, które wpływają na znaczący wzrost potencjału turystycznego obszaru, związany z utworzeniem jednego z największych w Europie parków tematycznych poświęconych dinozaurom. Na terenie Krainy Dinozaurów dobrze zachowały się ważne dla dziedzictwa kulturowego obszaru historyczne formy zabudowy wiejskiej, tradycyjne układy rozplanowania zagród, budynki założeń dworskich, obiekty architektury wiejskiej i sakralnej. Duże znaczenie dla zachowania charakteru obszaru mają również unikatowe pod kątem krajoznawczym zabytki techniki, w szczególności związane z przemysłem hutniczym. Obszar Krainy Dinozaurów jest obszarem różnorodnym kulturowo – tak jak cały region opolski. Różnorodność ta jest wynikiem skomplikowanej historii regionu, w tym w szczególności zmian w przynależności państwowej, konsekwencji konfliktów zbrojnych oraz kulturowych wpływów polskich, niemieckich i czeskich. Potencjał kulturowy obszaru jest więc obecnie utrwaloną mieszanką różnorodnego dziedzictwa kulturowego, różnych obyczajów, zwyczajów i odmiennych tradycji. Są to w szczególności elementy folkloru i twórczości ludowej, lokalne tradycje, a także specjały kuchni regionalnej. Silna tożsamość lokalna i regionalna mieszkańców Krainy Dinozaurów jest m.in. efektem funkcjonowania licznych instytucji kultury, w tym szczególnie izb regionalnych, izb pamięci i tradycji. Charakterystyczna dla Krainy Dinozaurów jest również dużo bardziej zwarta niż w innych regionach kraju sieć osadnicza oraz bardziej uporządkowany sposób zabudowy miejscowości wiejskich, co spowodowało, iż obszar, na którym działa LGD „Kraina Dinozaurów” z bardzo nielicznymi wyjątkami posiada bardzo wysoki poziom wyposażenia w elementy infrastruktury technicznej (kanalizacja, wodociągi). W przypadku sektora rolniczego jako czynniki rozwojowe stanowiące największy potencjał obszaru wskazać można korzystne warunki przyrodnicze, nowoczesne gospodarstwa rolne oraz strukturę obszarową rolnictwa. Obszar LGD znajduje się w bardziej dynamicznej pod względem wytwarzanego PKB per capita części wschodniej woj. opolskiego. Na terenie Krainy Dinozaurów można wymienić zasadniczo dwie kategorie obszarów, tj. obszary uprzemysłowione (gminy Ozimek, Kolonowskie, Zawadzkie, Dobrodzień) oraz obszary o szczególnych predyspozycjach do rozwoju rzemiosła,

rolnictwa, a od pewnego czasu również turystyki, pełniące przy tym funkcję mieszkalno-wypoczynkową (Chrząstowice, Turawa, Zębowice).Obszar Krainy Dinozaurów objęty jest siecią drogowych i kolejowych tras komunikacyjnych a utrzymanie i rozwój sieci lokalnej jest dla całego obszaru sprawą stanowiącą podstawę współdziałania. Dogodna sieć połączeń drogowych (drogi krajowe, powiatowe i gminne) umożliwia dotarcie do wszystkich miejscowości na terenach gmin, dogodny jest również dojazd do autostrady A4 i lotnisk w Pyrzowicach i Wrocławiu. Teren Krainy Dinozaurów połączony jest również gęstą siecią oznakowanych szlaków rowerowych. Trasy rowerowe biegną m.in. wzdłuż Doliny Małej Panwi, zarówno poprzez tereny leśne jak i łącząc ze sobą miejscowości poszczególnych gmin.

7. Opis zagospodarowania przestrzennego

Obszar LGD znajduje się we wschodniej części województwa opolskiego i obejmuje siedem gmin wiejskich i miejsko-wiejskich z trzech powiatów: opolskiego – gminy Chrząstowice, Ozimek i Turawa, oleskiego – gminy Dobrodzień i Zębowice oraz strzeleckiego – gminy Kolonowskie i Zawadzkie. Od wschodu gminy Dobrodzień i Zawadzkie graniczą z woj. śląskim, natomiast zachodnie gminy LGD wchodzą w skład Aglomeracji Opolskiej. **Obszar LGD zajmuje 804,77 km² co stanowi 8,5 % powierzchni województwa opolskiego. Gminy obszaru LGD leżą w bezpośredniej bliskości, tworząc zwarty obszar zarówno pod względem osadniczym jak i infrastrukturalnym.** Szansą dla całości obszaru jest kompleksowe objęcie go miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, konsultowanymi ze środowiskami lokalnymi i uproszczenie w tym aspekcie regulacji prawnych, dotyczących ładu przestrzennego. W tym aspekcie, swoistym mankamentem może być niewielkie zainteresowanie współpracą ze strony ośrodków akademickich w zakresie budowania nowoczesnych (ale zgodnych z tradycyjną funkcja wsi) koncepcji zagospodarowania terenu. Układ komunikacyjny obszaru jest skupiony wokół dróg krajowych: nr 46 przecinającej obszar LGD z zachodu na wschód, drogi wojewódzkiej nr 901 biegnącej z południa na północ, drogi wojewódzkiej 463 oraz dróg powiatowych i gminnych prowadzących do nich jako głównych zbiorczych korytarzy komunikacyjnych do Opola i innych większych miast oraz pobliskich Aglomeracji: śląskiej i dolnośląskiej. **Stan dróg, szczególnie lokalnych i powiatowych wymaga bieżących remontów i modernizacji.** Ponadto przez teren LGD przebiega linia kolejowa nr 61 – relacji Kielce – Fosowskie i linia kolejowa Nr 144 relacji Tarnowskie Góry – Opole. **Pomimo dobrej infrastruktury mało jest jednak połączeń kolejowych dostępnych dla mieszkańców (trasa kolejowa jest wykorzystywana jako tranzytowa dla pociągów dalekobieżnych).**

W obszarze sieci wodociągowej, za szczególnie ważne należy uznać, że **obszar niemal całego LGD jest objęty siecią wodociągową.** Na terenie gmin Zawadzkie i Ozimek 100% gospodarstw posiada dostęp do sieci wodociągowej. Wysoki jest również stopień skanalizowania poszczególnych gmin członkowskich. Większość gmin osiągnęła ponad 85% poziom skanalizowania, wyjątkiem jest gmina Zębowice, gdzie ze względu na zbyt duże rozproszenie siedlisk zrezygnowano z budowy sieci kanalizacyjnej na rzecz dofinansowania budowy przydomowych oczyszczalni ścieków.

Większość mieszkańców nie posiada dostępu do sieci gazowniczej. Zapotrzebowania w tym zakresie zaspakajane są przez dostawców butli jak również dostaw gazu płynnego dla większych zbiorników.

Na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” scentralizowany system ciepłowniczy występuje jedynie na terenie gmin Ozimek i Zawadzkie. Na pozostałym obszarze znajdują się niewielkie kotłownie lokalne, które dostarczają ciepło na potrzeby budynków. Większość zakładów i gospodarstw domowych znajdujących się na terenie gmin LGD wytwarza ciepło w przydomowych kotłowniach i indywidualnych piecach, opalanych głównie węglem kamiennym. Jest to powodem znacznego zanieczyszczenia powietrza, szczególnie w miesiącach jesienno-zimowych. Z tego względu gminy szukają rozwiązań motywacyjnych dla mieszkańców w zakresie stosowania ekologicznych systemów grzewczych i wykorzystywania OZE. **Gminy z obszaru LGD są w całości zelektryfikowane.** Energię elektryczną pobierają mieszkańcy wszystkich miejscowości. Rozprowadzenie energii odbywa się liniami średniego i niskiego napięcia oraz poprzez stacje transformatorowe.

Dobrze rozwinięta jest infrastruktura telekomunikacyjna na terenie LGD. Wszystkie miejscowości posiadają techniczne możliwości podłączenia do sieci teleinformatycznej. Według map operatorów pokrycie zasięgiem sieci GSM na dużej części terenu pozwala osiągać maksymalne prędkości transferu danych dostępne obecnie w Polsce. W części większych miejscowości działają firmy dostarczające usługi dostępu do Internetu poprzez sieci światłowodowe, na pozostałym terenie funkcjonują firmy dostarczające komercyjne łącza radiowe zapewniające szybki dostęp do sieci internetowej.

Pomimo dobrej infrastruktury drogowej i kolejowej słabo rozwinięta jest sieć komunikacji zbiorowej na terenie LGD. Regularne przewozy samochodowe świadczą PKS Opole, PKS Strzelce Opolskie i LUZ, a kolejowe PKP Przewozy Regionalne, jednak siatki połączeń zapewniają transport tylko pomiędzy większymi miejscowościami i zazwyczaj tylko w godzinach pozwalających na dojazd do i z pracy czy szkoły. W głównej mierze stanowi to barierę zarówno dla osób starszych, jak i dzieci by móc w pełni korzystać z szans uczestnictwa w różnych sferach edukacji jak i życia społeczno-kulturalnego. Nie funkcjonują przewozy pomiędzy miejscowościami skupionymi w LGD szczególnie dotyczy to obszarów, które nie leżą w bezpośrednim sąsiedztwie trasy kolejowej. Tworzy to pewne zagrożenie w postaci marginalizacji obszarów wiejskich.

7.1. Gospodarka odpadami

Zgodnie z ustawodawstwem krajowym regulującym zasady utrzymania porządku i czystości w gminach **wszystkie samorządy na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” prowadzą zorganizowaną gospodarkę odpadami**. **Na terenie wszystkich gmin prowadzona jest selektywna zbiórka odpadów.** Na terenie LGD nie ma obecnie składowisk odpadów komunalnych.

7.2. Infrastruktura społeczna

Na infrastrukturę społeczną składają się liczne instytucje świadczące usługi zaspakajające potrzeby ludności, w tym placówki oświatowo-wychowawcze, ochrony zdrowia, opieki społecznej, kultury i sztuki, a także obiekty sportowo-rekreacyjne. Na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” działają liczne szkoły na różnych poziomach kształcenia, obszar charakteryzuje się również wysoką dostępnością usług edukacyjnych dla najmłodszych. Na badanym terenie znajduje się 26 przedszkoli, oprócz nich funkcjonują również odziały przedszkolne przy szkołach podstawowych. Gminy zapewniają większą liczbę miejsc w placówkach przedszkolnych od liczby uczęszczających dzieci. Stwarza to szansę związaną z odejściem od rejonizacji szkół i szukaniem przez rodziców dzieci z terenów miejskich szkół o oczekiwanych standardach nawet poza miejscem zamieszkania. Do infrastruktury sportowej na terenie LGD należy zaliczyć: boiska sportowe, boiska wielofunkcyjne tzw. Orliki, hale sportowe oraz sale gimnastyczne. Większość boisk i obiektów sportowych zlokalizowana jest w miejscowościach gminnych, często przy szkołach. Elementem infrastruktury rekreacyjnej są place zabaw i siłownie zewnętrzne. **Budowa i modernizacja tych obiektów jest niezbędna dla zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnej**, w szczególności dzieci i młodzieży, aktywnych mieszkańców oraz środowisk sportowych. W ostatnich latach powstało wiele obiektów finansowanych ze środków własnych gmin jak i dofinansowanych z programów EU. **Problemem jest natomiast nierównomierne rozłożenie infrastruktury rekreacyjno-sportowej oraz fakt, iż mniejsze miejscowości nie posiadają jeszcze takiego zaplecza**.

Potrzeby kulturowe, a także dostęp do różnych form kultury na danym obszarze kształtują potencjał kulturowy. Lokalne tradycje i instytucje kulturalne to niezbędne i jednocześnie pozytywne aspekty wywierające znaczny wpływ na rozwój usług turystycznych oraz na lepszy dostęp do dóbr i usług kultury. W połączeniu z istniejącą infrastrukturą stanowią ogromną szansę do rozwoju przedsiębiorczości i turystyki.

Na obszarze LGD **głównymi instytucjami odpowiedzialnymi za działalność kulturalno-oświatową są Gminne Ośrodki Kultury, które znajdują się na terenie 5 gmin**. Do ich zadań należy: organizowanie imprez kulturalnych i sportowych, prowadzenie działalności informacyjnej i oświatowo-wychowawczej, upowszechnienie i promocja kultury lokalnej, rozbudowanie i zaspokajanie potrzeb kulturalnych mieszkańców. W części miejscowości **funkcjonują również świetlice i kluby wiejskie, jednak ze względu na brak personelu często nie są dostatecznie wykorzystywane**. **Brak jest animatorów kultury** zatrudnionych przez gminy do prowadzenia zajęć z dziećmi i młodzieżą w tych obiektach.

8. Dziedzictwo historyczno- kulturowe

Na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” znajduje się **szereg obiektów zabytkowych** z różnych epok historycznych. Dokonując podziału na zabytki świeckie i sakralne, znajdują się tu zabytkowe cmentarze i kościoły, zespoły dworskie i dworsko-parkowe, domy mieszkalne i inne.

Część obiektów zabytkowych jest zaniedbana i popada w ruinę. **Można też zaobserwować niedostateczne wykorzystanie obiektów zabytkowych na atrakcje turystyczne**. Część obiektów jest w ogóle niedostępna np. zamknięte kościoły. Ich renowacja wymaga stałych nakładów finansowych, które w szczególności dla prywatnych inwestorów, często są zbyt wysokie. Również legislacja na poziomie krajowym nie sprzyja poprawie stanu obiektów zabytkowych. Wielość przepisów i procedur wymaga posiadania kompleksowej i specjalistycznej wiedzy, której pozyskanie generuje dodatkowe koszty. Przyczyną tych problemów jest niedostosowanie polityki państwa w szczególności do potrzeb i oczekiwań mieszkańców obszarów wiejskich i małych miast. Duża liczba obiektów, również sakralnych, nie jest objęta wpisem do ewidencji Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu i figuruje w gminnych rejestrach zabytków. Na terenie LGD znajdują się **liczne krzyże przydrożne, kapliczki, pomniki, domy i inne obiekty historyczne,** które **wymagają interwencji i remontu**.

Specyfiką terenu jest charakterystyczna zabudowa wiejska połączona z dużą dbałością mieszkańców o estetykę i porządek otoczenia, niestety niektóre charakterystyczne elementy zabudowań śląskich są w zaniku, zostały zniszczone lub zaniedbane. Bardzo często brak jest również koncepcji zagospodarowania miejscowości, które pozwoliłyby na zachowanie ich charakteru i specyfiki, nierzadko zagospodarowywanie przestrzeni publicznej w małych miejscowościach odbywa się w sposób chaotyczny i przypadkowy.

Istotną częścią dziedzictwa historycznego ziem LGD „Kraina Dinozaurów” **są także tradycje hutnicze**. Najstarsze ślady przetwórstwa rud żelaza w dolinie Małej Panwi pochodzą z XVI w. Ciekawostką historyczną dotyczącą ziem LGD „Kraina Dinozaurów” jest m.in. **historia wsi Kadłub Wolny**.

9. Produkty lokalne

Ważną częścią dziedzictwa obszaru jest tradycja kulinarna. Potrawy charakterystyczne dla tego regionu to przede wszystkim typowe dania kuchni śląskiej: zupa z nudlami lub einlaufem czyli rosół z makaronem lub lanym ciastem, rolada z modrą kapustą i kluskami śląskimi czy kołocz śląski, czyli ciasto drożdżowe z posypką i

nadzieniem – z serem, makiem, jabłkiem lub suche. **Część potraw została wpisana na listę produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.**
Oprócz bogatych tradycji kuchni śląskiej na obszarze LGD istnieją również tradycje kulinarne kuchni kresowej, które także są warte wypromowania. Pomimo tego na obszarze LGD „Kraina Dinozaurów” nie funkcjonują odpowiednio wyposażone miejsca umożliwiające organizację warsztatów kulinarnych oraz wydarzeń mających na celu kultywowanie tradycji i promocję gastronomicznych produktów lokalnych. Niedostateczny jest także rozwój bazy gastronomicznej opartej o tradycyjną kuchnię śląską – wiele lokali gastronomicznych koncentruje się na organizacji przyjęć i imprez okolicznościowych i z tego względu jest niedostępna dla turystów odwiedzających obszar LGD.
Dziedzictwo kulturowe identyfikowane jest poprzez tradycje i obyczaje ludności zamieszkującej obszar LGD „Kraina Dinozaurów”. Bardzo ważną częścią kultury regionu jest używanie na co dzień przez mieszkańców gwary śląskiej (odbywają się konkursy gwary śląskiej, przeglądy zespołów ludowych). Ciekawostką może być jednak pewne jej zróżnicowanie, np. brak mazurzenia w niektórych regionach oraz używanie specyficznego słownictwa. **Obszar Krainy Dinozaurów jest obszarem zróżnicowanym kulturowo**. Różnorodność ta jest efektem skomplikowanej historii regionu, w szczególności zmian w przynależności państwowej, konsekwencji działań wojennych oraz kulturowych wpływów polskich, niemieckich, czeskich a także kresowych. Potencjał kulturowy obszaru jest obecnie utrwaloną mieszanką różnorodnego dziedzictwa kulturowego, różnych obyczajów, zwyczajów i odmiennych tradycji.
Poza bogatym katalogiem wydarzeń związanych z kultywowaniem dawnych zwyczajów, charakterystyczne dla obszaru LGD są tradycje rękodzielnicze. Do najbardziej rozpoznawalnych produktów należą malowana ręcznie porcelana oraz kroszonki wykonywane techniką rytowniczą. Ze względu na brak wyodrębnionej sieci rękodzielników, dotarcie do poszczególnych twórców sztuki ludowej jest znacznie utrudnione. W związku z brakiem ewidencji i klasyfikacji manufaktur utrudniona jest również ogólna promocja artystycznych wyrobów lokalnych. Szansą na zmianę tej sytuacji byłoby wdrożenie przepisów związanych ze sprzedażą bezpośrednią. **Aktywność mieszkańców, organizacji, przedsiębiorców i instytucji związanych z rękodziełem, sztuką ludową i kulinariami wynika z inicjatyw oddolnych, często pozbawionych fachowego wsparcia merytorycznego**. Czynnikiem utrudniającym współpracę pomiędzy poszczególnymi organizacjami są także bariery formalne. Ponadto należy zwrócić uwagę na fakt niedostatecznej oferty szkoleniowej dla osób, organizacji, przedsiębiorców i instytucji związanych z rękodziełem, sztuką ludową oraz kulinariami. Nowa perspektywa finansowa UE daje możliwość rozwijania, dalszego krzewienia oraz promocji wielu elementów wchodzących w skład szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego. Pozyskane środki mogą przysłużyć się zarówno do realizacji przedsięwzięć edukacyjnych, podnoszących świadomość społeczeństwa w zakresie istnienia i wykorzystywania lokalnych zasobów, jak również stworzyć szansę nawiązania współpracy z ośrodkami pozaregionalnymi (zarówno na poziomie krajowym jak i międzynarodowym).

10. Turystyka i wypoczynek

Obszar gmin zrzeszonych w ramach LGD „Kraina Dinozaurów” posiada bardzo duży potencjał turystyczny. Znajdują się tutaj ciekawe zabytki kultury oraz doskonałe miejsca na bazę wypadową do uprawiania różnych form turystyki wypoczynkowej i kwalifikowanej – turystyki pieszej, rowerowej i kajakowej. W gminie Ozimek występują liczne przykłady szeroko rozumianego dziedzictwa przemysłowego (pozostałości osiedla hutniczego), co stanowi potencjał rozwoju turystyki przemysłowej. Najważniejsza jest jednak duża powierzchnia lasów, które sprawiają, że jest to region o czystym, nieskażonym powietrzu. Ponadto dogodne warunki przyrodnicze dają możliwość rozwoju agroturystyki i ekologicznego rolnictwa. **Wzdłuż rzek i na leśnych traktach panują doskonałe warunki do spacerów, joggingu, obserwacji przyrody czy organizacji plenerów artystycznych.** Stwarza to szansę na wzrost zainteresowania turystyką weekendową na całości obszaru, a także może być odpowiedzią na rosnącą role trendów „slow food” i „slow life”.
Zasadniczy potencjał stanowi rzeka Mała Panew wraz z dopływami. Płynąca prawie w całości w swym naturalnym korycie i tworząca liczne zakola i starorzecza, daje możliwość organizacji spływów kajakowych (produkt charakterystyczny dla obszaru LGD). Bardzo malownicza trasa, w całym biegu rzeki podzielona na etapy o różnym stopniu trudności i różnej długości, to niewątpliwa atrakcja zarówno dla kajakarzy początkujących, jak i zaawansowanych. Na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” funkcjonują firmy organizujące i obsługujące spływy kajakowe po Małej Panwi.
Ogromne możliwości rozwojowe w dziedzinie turystyki daje odkrycie szczątków gadów i płazów sprzed 230 milionów lat – w tym przodka dinozaurów - Silesaurus opolensis – na pograniczu wsi Krasiejów (gmina Ozimek) i Staniszcze Małe (Kolonowskie). To największe tego rodzaju odkrycie w Europie przyciągnęło dużą uwagę naukowców i mediów oraz stworzyło podstawy do rozwoju przemysłu turystycznego i budowy **Pawilonu Paleontologicznego w Krasiejowie** oraz **Parku Nauki i Rozrywki Krasiejów (JuraPark).** Jest to obiekt, który nieustanie się rozwija i stanowi atrakcję dla turystów nie tylko z całego kraju, ale i z zagranicy. Stwarza to szansę dla mieszkańców terenu LGD w zakresie rozwoju segmentu usług okołoturystycznych, pozwala na zbudowanie oferty turystyczno- rekreacyjnej opartej o pozostałe zasoby obszaru, tak aby zatrzymać turystę na dłuższy pobyt.

Na terenie LGD „Kraina Dinozaurów" miejsca noclegowe skoncentrowane są w hotelach, motelach, pensjonatach, na polach campingowych i namiotowych. **Duża część miejsc noclegowych znajduje się w pensjonatach i ośrodkach wczasowych zlokalizowanych wokół Jezior Turawskich.** W chwili obecnej na obszarze LGD „Kraina Dinozaurów" zlokalizowane jest zaledwie kilkanaście gospodarstw oferujących usługi agroturystyczne, co wydaje się być małą liczbą zważywszy na potencjał turystyczny regionu.
Pomimo sukcesywnej poprawy w ostatnich latach, infrastruktura służąca do obsługi ruchu turystycznego jest słabo rozwinięta. Jakość i standard świadczonych usług wymagają poprawy – przede wszystkim infrastruktura towarzysząca taka jak: dostęp do parkingów przy atrakcjach turystycznych, punktów przystankowych na trasach oraz ogólnodostępnych toalet publicznych, których liczba jest niewystarczająca. Ponadto na obszarze LGD w niewystarczającym stopniu rozwinięta jest infrastruktura umożliwiająca zorganizowanie czasu wolnego i zapobiegająca wykluczeniu społecznemu osób starszych i niepełnosprawnych. Należy również zwrócić uwagę na fakt, iż z przeprowadzonych wśród mieszkańców przez LGD badań wynika, że mieszkańcy obszaru LGD „Kraina Dinozaurów" nie mają wystarczającej świadomości bogactwa zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych (wiele osób nie potrafi wskazać istotnych dla obszaru zasobów, miejsc atrakcyjnych turystycznie lub pozwalających na spędzenie wolnego czasu -miejsc rekreacji, obiektów sportowych). Było to szczególnie zauważalne w czasie realizacji przez LGD konkursu „Moja wieś, moje miejsce", który uzmysławiał odbiorcom jak niewielką wiedzą na temat obszaru LGD i jego zasobów dysponują. Co za tym idzie, niewystarczająca jest także świadomość na temat ochrony tych zasobów oraz możliwości wykorzystania ich potencjału do przygotowania oferty w zakresie turystyki, rekreacji oraz zorganizowania czasu wolnego. **Na terenie LGD „Kraina Dinozaurów" istnieje kilka oznakowanych szlaków turystycznych.** Większość z nich wytyczona jest wokół Jezior Turawskich i wzdłuż Doliny Małej Panwi. Pomimo tego ich liczba nadal jest niewielka w porównaniu z możliwościami i atrakcjami tego terenu. Niewystarczająca jest zwłaszcza liczba szlaków i atrakcji tematycznych, skierowanych do określonych grup turystów np. szlaków konnych, tras nordic-walking, questów itp. **Istotnym walorem turystycznym obszaru LGD „Kraina Dinozaurów" są szlaki rowerowe.** Oprócz tras dalekobieżnych gminy z obszaru LGD „Kraina Dinozaurów" przygotowały 10 tras o charakterze lokalnym, które ukazują miejscowe walory przyrodniczo-krajoznawcze. **Wobec rozwiniętej sieci istniejących szlaków rowerowych istotnym brakiem infrastrukturalnym jest brak wypożyczalni rowerów lub sieci takich punktów.**

Dużym walorem turystycznym LGD są znajdujące się na terenie gminy Turawa sztuczne zbiorniki retencyjne nazywane Jeziorami Turawskimi. Wokół nich powstała rozbudowana infrastruktura turystyczna obejmująca obiekty noclegowe, sportowe i rekreacyjne. W wodach jezior występują liczne gatunki ryb przyciągające wędkarzy, są one również atrakcją dla osób uprawiających sporty wodne. Prowadzone w ostatnich latach działania polegające na skanalizowaniu okolicznych miejscowości mają wpłynąć na poprawę jakości wody w jeziorach i na wzrost ruchu turystycznego.
Bogatą ofertę turystyczno- edukacyjną świadczą również Nadleśnictwa z obszaru LGD. Na ich terenie funkcjonuje wiele obiektów edukacyjnych, wytyczone są szlaki i ścieżki edukacyjne. Nadleśnictwa w swojej ofercie edukacyjnej posiadają zajęcia z edukacji leśnej dla różnych grup wiekowych dzieci, młodzieży a także dorosłych.
Analizując ofertę turystyczną regionu można zauważyć brak jednolitego systemu informacji turystycznej dla całego obszaru LGD „Kraina Dinozaurów". Funkcjonująca strona internetowa http://www.turystykaopolska.pl/ nie zapewnia wystarczających informacji na temat atrakcji regionu, oferty rekreacyjnej, czy zabytków i muzeów na terenie LGD. Niewystarczająca jest również oferta profesjonalnych przewodników turystycznych, mogących świadczyć swoje usługi na terenie LGD. **Ograniczenie dla turystów może stanowić także brak zorganizowanego transportu zbiorowego, pozwalającego na przemieszczanie się pomiędzy atrakcjami na terenie „Krainy Dinozaurów".** Charakterystyczny dla obszaru LGD „Kraina Dinozaurów" jest brak spójności działań promocyjnych i marketingowych pojedynczych podmiotów, gmin, przedsiębiorców i organizacji. Gminy członkowskie promują dzieła i produkty występujące na własnym obszarze, nie zaś w granicach LGD „Kraina Dinozaurów". Tego rodzaju podejście jest przyczyną **braku spójnego systemu identyfikacji wizualnej produktów lokalnych oraz niekonsekwentnego wdrażania jednolitej marki produktu lokalnego, co negatywnie wpływa na działania promocyjne**.
Pozycję branży turystycznej na poziomie regionalnym cechuje duża „wrażliwość" na jej ogólny wizerunek tworzony na wyższych poziomach terytorialnych (wojewódzkim, krajowym, międzynarodowym). W tym kontekście swoistym zagrożeniem jest spadek pozycji Polski w poziomie atrakcyjności turystycznej, a także słaba rozpoznawalność marki Opolszczyzny jako miejsca atrakcji turystycznych. Turystyka jest również sektorem bardzo wrażliwym na spowolnienie gospodarcze lub kryzysy.

11. Rolnictwo

Zgodnie z danymi Powszechnego Spisu Rolnego na terenie LGD „Kraina Dinozaurów" w 2010 r. działało 3015 gospodarstw rolnych. Największy odsetek stanowiły gospodarstwa rolne od 1 do 5 ha (41,36%), na drugim miejscu gospodarstwa do 1 ha (29,78%), najmniej natomiast gospodarstwa od 10 do 15 ha (5,47%). **Średnia**

powierzchnia gospodarstw na obszarze LGD wynosi 7,01 ha, przy czym jest ona zróżnicowana na terenie poszczególnych gmin. Największą średnią powierzchnię gospodarstw ma gmina Dobrodzień (12,88 ha) a najmniejszą gmina Kolonowskie – 2,13 ha. Taki układ daje spory potencjał do wykorzystania trendów związanych z ochroną środowiska (głównie rolnictwo ekologiczne i odnawialne źródła energii). Ponadto stwarza szansę na powstawanie i rozwój małych rodzinnych gospodarstw rolnych produkujących „zdrową żywność”. Na terenie LGD, wśród użytków rolnych ogółem, **95% stanowią użytki rolne w dobrej kulturze**, wśród nich dominują tereny pod zasiewami (61%) oraz łąki trwałe (28%). Najmniejszy odsetek stanowią uprawy trwałe (0,75%), sady (0,44%). **Gleby występujące na obszarze LGD „Kraina Dinozaurów” charakteryzują się słabą przydatnością do produkcji rolnej.** Dominują gleby wytworzone z piasków, glin oraz pochodzenia organicznego. Przeważają gleby piaszczyste. **Gleby na terenie „Krainy Dinozaurów” należą do słabych pod względem bonitacyjnym, przeważają grunty klasy V i VI,** natomiast obszar LGD „Kraina Dinozaurów” **cechuje się korzystnymi warunkami termicznymi**. Charakterystyczną cechą klimatu tego terenu są stosunkowo **małe roczne amplitudy temperatury powietrza.**

12. Opis innych obszarów istotnych z punktu widzenia realizacji LSR

Do kluczowych zasobów obszaru LGD Kraina Dinozaurów należą zasoby przyrodnicze i kulturowe.

12.1. Zasoby przyrodnicze

Głównym ciekiem powierzchniowym na obszarze LGD „Kraina Dinozaurów” jest rzeka Mała Panew ze swoimi dopływami, natomiast największym zbiornikiem wodnym jest znajdujące się na terenie gminy Turawa Jezioro Turawskie. Ponadto występuje kilka mniejszych tj.: Jezioro Średnie, Małe, Tongloch (na zach. brzegu we wsi Turawa) oraz Jezioro Srebrne. **Dużym problemem jest zanieczyszczenie wód zlewni Małej Panwi ściekami przemysłowymi oraz wód Jezior Turawskich, w których każdego roku dochodzi do zakwitów sinic i okrzemek. Stan ekologiczny wód powierzchniowych wymaga interwencji i poprawy. Mała Panew nie jest również dostatecznie zabezpieczona przed wystąpieniem powodzi, problemem są także duże wahania poziomu wody, brak jest również oznakowania szlaku kajakowego co stanowi duży problem szczególnie dla turystów i służb ratowniczych.** Atrakcyjne zbiorniki wodne, cenne przyrodniczo i krajobrazowo znajdują się również na terenie gmin Ozimek oraz Dobrodzień (Stawy Pluderskie, łowisko specjalne PZW "Poliwoda” w Biestrzynniku, jeziorka powstałe po wyrobiskach piasku w Myślinie, zagospodarowane byłe wyrobisko w Grodźcu - grodziecki Balaton). Na opisywanym obszarze występują zbiorniki wód podziemnych. **Teren LGD „Kraina Dinozaurów” jest korzystnie położony w strukturze zalegania Głównych Zbiorników Wód Podziemnych Polski (GZWP), dlatego też wody podziemne powinny być priorytetem w prowadzeniu działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego.**

Lesistość i obszary chronione - wskaźnik lesistości na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” **jest na wysokim poziomie i stanowi 56,1%** (woj. opolskie – 26,6%). Na terenie LGD istnieje jeden **rezerwat przyrody**. Rozporządzeniem Wojewody Opolskiego z dnia 4 października 2005r. utworzono w okolicach Dębskiej Kuźni rezerwat przyrody **„Srebrne Źródła”.** Rezerwat, określany jako leśny, zajmuje powierzchnię 18,38 ha. **Obszar ten ma duże walory przyrodnicze związane zarówno z biotopem jak i biocenozami.**

Na obszarze LGD objęte ochroną są trzy obszary w ramach Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000:

- **Dolina Małej Panwi –** o pow. 1106,3 ha. Obszar obejmuje jedną z najbardziej naturalnych rzek nizinnych w granicach województwa opolskiego. W dnie doliny spotyka się niewielkie torfowiska, na skarpach i piaszczyskach występują murawy i wrzosowiska. Obszar cechuje unikalne zróżnicowanie siedliskowe. Występują tu 32 zespoły roślinne, zagrożone w skali regionalnej. Bardzo cenne są torfowiska.
- **Łąki w okolicach Chrząstowic –** o pow. 795 ha. Obszar obejmuje duży kompleks łąkowy, ok. 220 ha. Łąki rozciągają się po obu stronach drogi krajowej nr 46 Opole-Częstochowa. Obszar ważny dla ochrony motyli, związanych z siedliskiem łąk trzęślicowych i wilgotnych;
- **Zbiornik Turawa (dawniej Jezioro Turawskie) –** pow.2124,9 ha. Obszar obejmuje zbiornik retencyjny o powierzchni 22 km² i pojemności ok. 90 mln m³, na rzece Mała Panew (wody zajmują 80% obszaru), w większości otoczony przez lasy (6% powierzchni). Zbiornik powstał w 1936 roku, wysokość zapory wynosi 13 m, głębokość dochodzi do 13 m. Występują tu znaczne wahania poziomu wody. Przy niskim stanie wody we wschodniej części zbiornika odsłaniają się wielkie połacie piaszczystego i mulistego dna. Występują co najmniej 24 gatunki ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej. Teren jest ważny dla migrujących ptaków wodno-błotnych.

Szansą na podtrzymanie rozwoju i ochronę tych obszarów są przepisy unijne w zakresie ochrony środowiska (niezbędne jest zaostrzenie wymagań i rygorystyczne regulacje w pewnych aspektach). Będzie skutkowało to zmniejszeniem zagrożenia spowodowanego niekontrolowanym rozwojem turystyki, która mogłaby zakłócić rozwój fauny i flory na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych i krajoznawczych. Niestety część mieszkańców nastawiona jest negatywnie do obejmowania ochroną części obszarów i wdrażaniem programu Natura 2000. Spowodowane jest to zapewne ograniczeniami jakie wynikają z takiej ochrony, presją urbanizacyjną oraz niską świadomością ekologiczną mieszkańców. W szczególności chodzi tutaj o obawy związane z kosztami sprostania standardom ochrony środowiska. Szansą na zmianę podejścia mieszkańców do tej kwestii jest skuteczne

pozyskiwanie środków z funduszy europejskich na inwestycje proekologiczne. Pokazanie, że wyżej wymienione zasoby nie są barierą, lecz stwarzają możliwości rozwoju, dają w szerszej perspektywie nadzieję na zmianę mentalności społecznej dot. środowiska naturalnego.

Na obszarze LGD wyodrębniono również rezerwaty przyrody, obszary użytków ekologicznych i pomników przyrody ożywionej, chronione formą prawną, które zajmują łączną powierzchnię 100 ha.

12.2. Zasoby kulturowe

Na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” znajduje się szereg obiektów zabytkowych. Wykaz obiektów nieruchomych zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków województwa opolskiego jest dostępny na stronie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz w biurze LGD.

Na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” działają również liczne amatorskie zespoły folklorystyczne, które podtrzymują tradycję i kulturę regionu. Działają one przy gminnych ośrodkach kultury. Pomimo dużego zaangażowania ich członków, problemem jest zachowanie dbałości w odtwarzaniu strojów i obrzędów. Często brakuje fachowych źródeł wiedzy i finansów zapewniających właściwy poziom funkcjonowania zespołów. W tym aspekcie naturalnym zagrożeniem jest odchodzenie osób, które pełnią rolę źródeł informacji o przeszłości i są swoistymi łącznikami międzypokoleniowymi.

Istotną częścią dziedzictwa kulturowego są tradycje i obyczaje ludności zamieszkującej obszar LGD „Kraina Dinozaurów”. Na terenie LGD kultywowane są tradycyjne obyczaje jak: wodzenie niedźwiedzia, babski comber, bassbegraben, topienie marzanny i gaik, zdobienie kroszonek, „Zajączek”, Śmigus–dyngus, dożynki – korony żniwne, korowody żniwne, polterabend. Ponadto organizowanych jest wiele rozpoznawalnych w regionie wydarzeń o charakterze ponadgminnym (questy, gry terenowe, imprezy tematyczne związane np. z tradycjami hutniczymi). **Tradycję i kulturę mieszkańców obszaru gmin członkowskich można poznawać dzięki muzeom i licznym izbom pamięci znajdującym się na tym obszarze.** Mieszkańcy dbają nie tylko o zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, ale również o zachowanie podań, historii i legend związanych z obszarem. Jako ciekawostkę można wymienić np. historię Karolinki utożsamianej z bohaterką słynnej śląskiej piosenki, której grób znajduje się w miejscowości Bzinica Nowa.

Ważną częścią dziedzictwa regionu są też zachowywane i kultywowane tradycje kulinarne. Pomimo, że brak jest wspólnych imprez integrujących społeczność obszaru, na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” **organizowane są liczne cykliczne imprezy kulturalne o zasięgu ponadlokalnym**, które mogłyby zostać przy okazji wykorzystane do zintegrowania mieszkańców i stanowić źródło wymiany doświadczeń z zespołami spoza regionu a nawet zagranicy. Przykładem takich imprez mogą być związane z bogatymi tradycjami strażackimi regionu Zlot Sikawek Konnych i Zlot Pojazdów Pożarniczych odbywające się co roku na terenie Gminy Dobrodzień, na jej terenie działa również grupa rekonstrukcji historycznej straży pożarnej „Śląsk”. Można zaobserwować „ścieranie się” dwóch tendencji. Z jednej strony rosnąca popularność trendów związanych z regionalizmem i folklorem, z drugiej zaś lekceważenie przeszłości często powiązanym z obawami przed stereotypowym kojarzeniem poszczególnych osób czy miejscowości z zaściankowością i skansenem.

IV Analiza SWOT

Do najbardziej podstawowych metod analizy strategicznej powszechnie wykorzystywanych przy budowie strategii rozwoju zalicza się analizę SWOT. Analiza ta pozwala na zebranie w sposób tabelaryczny informacji dotyczących obszaru objętego LSR i uporządkowanie ich w czterech kategoriach czynników strategicznych (uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych). W analizie SWOT dla Krainy Dinozaurów dodatkowo czynniki strategiczne przyporządkowano do 7 dziedzin tematycznych.

Do przeprowadzenia analizy SWOT obszaru działania LGD „Kraina Dinozaurów” zostali włączeni:

1) członkowie zespołu ds. opracowania LSR, którzy w trakcie regularnych spotkań przygotowali samodzielnie wstępną wersję analizy SWOT tj. mocne i słabe strony obszaru oraz szanse i zagrożenia;
2) uczestnicy spotkań konsultacyjnych, którzy brali udział w 14 spotkaniach zorganizowanych na terenie wszystkich 7 gmin Stowarzyszenia – w trakcie spotkań pracowali nad wstępną wersją analizy opracowaną przez zespół uzupełniając ją i modyfikując o własne postulaty;
3) mieszkańcy obszaru, członkowie LGD, którzy wypełniali anonimowe ankiety zamieszczone na stronie internetowej LGD oraz rozdawane mieszkańcom w trakcie wydarzeń organizowanych przez Stowarzyszenie, wyrażali również swoje opinie i zgłaszali swoje sugestie przy pomocy formularzy zamieszczonych na stronie internetowej oraz za pomocą poczty elektronicznej a także telefonicznie i osobiście odwiedzając biuro LGD;
4) Rada, Zarząd i pracownicy biura LGD, zatrudnieni eksperci, którzy zbierali i analizowali przesyłane materiały i dokonywali na tej podstawie stosownych korekt w zapisach tabeli SWOT;
5) Do dokonania analizy SWOT wykorzystano również zapisy opracowanego na potrzeby ewaluacji LSR na lata 2007-2013 Raportu podsumowującego przeprowadzoną analizę aktualnych uwarunkowań i potrzeb rozwojowych LGD „Kraina Dinozaurów” w kontekście prac przygotowawczych do opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2014-2020.

Podsumowanie zebranych w powyższy sposób informacji miało miejsce w dniach 9-10 października na wyjazdowym spotkaniu zespołu ds. opracowania LSR i zespołu ekspertów w Suchym Borze. Opracowana tam

wersja tabeli analizy SWOT została zamieszczona do konsultacji na stronie internetowej LGD z formularzem umożliwiającym przesłanie uwag odnośnie przedstawionego materiału. W wyniku tych działań zostały doprecyzowane zapisy analizy SWOT a jej ostateczna wersja zamieszczona na stronie internetowej LGD. Przeprowadzenie analizy pozwoliło na uzyskanie przekrojowego obrazu całego obszaru LGD. Zapisy w poszczególnych obszarach dotyczących aspektów życia społecznego i gospodarczego oraz zasobów obszaru pozwalają na określenie trendów rozwojowych, którymi powinno kierować się LGD określając przyszłe cele swojego działania. Po uporządkowaniu informacji, ich hierarchizacji, określeniu powiązań pomiędzy poszczególnymi elementami tj. słabymi i mocnymi stronami oraz szansami i zagrożeniami wytypowano obszary, które powinny być szczególnie istotne przy formułowaniu koniecznych do realizacji celów i przedsięwzięć uwzględniając szanse ich powodzenia oraz związane z nimi ryzyka.

Jako najważniejsze szanse dla obszaru LGD, które mogą zostać wykorzystane wskazano:
wykopaliska paleontologiczne w Krasiejowie - odkrycie na skalę światową, położenie w pobliżu aglomeracji śląskiej i dolnośląskiej, bliskość Opola, trendy związane z ochroną środowiska- rolnictwo ekologiczne, OZE, wzrost zainteresowania turystyką weekendową/kulturową/etniczną, wykorzystanie bogatych tradycji kulturowych oraz istniejącej infrastruktury do rozwoju przedsiębiorczości i turystyki, rosnącą popularność trendów związanych z regionalizmem, folklorem, slow food, podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie istnienia i wykorzystania lokalnych zasobów.

Jako elementy, które mogą stanowić przeszkodę dla wykorzystania istniejących szans określono:
migracje zarobkowe ludności do krajów UE, szczególnie ludzi młodych i wykształconych, wysokie koszty sprostania standardom ochrony środowiska, słabą komunikację transportową w gminach, brak częstych połączeń między wioskami a większymi ośrodkami miejskimi oraz Opolem, nierozpoznawalność marki Opolszczyzny jako miejsca atrakcji turystycznych, bariery z wejściem na rynek i sprzedażą produktów lokalnych, małą aktywność gospodarczą mieszkańców, dużą ostrożność w zakładaniu własnych firm, niski stopień integracji obszaru LGD.

Zidentyfikowano również szczególnie istotne zagrożenia, które mogą mieć wpływ na rozwój obszaru:
pogłębiający się kryzys demograficzny, anonimowość mieszkańców, społeczeństwo zamykające się; niedostosowanie kwalifikacji, kompetencji osób do wymogów rynku pracy, bezrobocie, zwłaszcza długotrwałe, wielopokoleniowe, które jest źródłem patologii społecznych.

Podsumowując wyniki analizy SWOT można stwierdzić, że szczególnie istotne dla zrównoważonego rozwoju obszaru, wzrostu jego konkurencyjności, zapobiegania niekorzystnym tendencjom demograficznym (wyludnianie się obszaru) oraz izolacji mieszkańców są działania w następujących obszarach:

- promowanie i rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD – działania mające na celu stworzenie warunków do podejmowania lub rozwijania działalności gospodarczej, zapobiegające ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, sprzyjające tworzeniu nowych miejsc pracy, umożliwiające znalezienie godnej pracy na obszarze LGD, uzyskania dochodów, które ograniczą chęć migracji zarobkowych;
- oznakowanie, wypromowanie tzw. produktów lokalnych charakterystycznych dla naszego obszaru, mogących się stać jego wyróżnikiem, magnesem przyciągającym turystów, stworzenie wspólnej marki, wizualizacji pozwalających na jednoznaczną identyfikację obszaru Krainy Dinozaurów, wykorzystanie tych produktów do tworzenia nowych miejsc pracy, głównie w obszarze turystyki;
- stworzenie mieszkańcom i osobom osiedlającym się na naszym obszarze dobrych warunków do życia i mieszkania (troska o środowisko naturalne, ochronę lokalnych zasobów, dbałość o rozwój infrastruktury i przestrzeni publicznej);
- integracja i aktywizacja lokalnej społeczności, włączanie osób, szczególnie z grup defaworyzowanych, zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w życie społeczne obszaru, wspieranie działalności organizacji non-profit, ciekawe zagospodarowanie czasu wolnego, promowanie idei współpracy i partnerstwa;
- korzystne byłoby podjęcie działań w zakresie szeroko rozumianej współpracy pomiędzy różnymi podmiotami, sektorami, podejmowania inicjatyw partnerskich pozwalających na współdecydowanie wszystkich zainteresowanych stron w przypadku zagadnień szczególnie istotnych z punktu widzenia LGD.

Tabela 8. Analiza SWOT obszaru objętego LSR dla LGD „Kraina Dinozaurów”

Mocne strony	Odnie-sienie do diagnozy	Słabe strony	Odnie-sienie do diagnozy	Szanse	Odnie-sienie do diagnozy	Zagrożenia	Odnie-sienie do diagnoz
Ład przestrzenny, w tym materialne dziedzictwo historyczne i kulturowe							
Zwartość układu osadniczego sprzyjająca rozwojowi i funkcjonowaniu infrastruktury technicznej;	pkt 6	Niektóre charakterystyczne elementy zabudowań śląskich w zaniku, zniszczone lub zaniedbane;	pkt 6	Położenie w pobliżu aglomeracji śląskiej i dolnośląskiej;	pkt 7	Trendy związane z odchodzeniem od tradycyjnego charakteru miejscowości na obszarach wiejskich;	pkt 5
Zorganizowana gospodarka odpadowa;	pkt 7	Słaba komunikacja transportowa w gminach, brak częstych połączeń między wioskami a większymi ośrodkami miejskimi oraz Opolem;	pkt 7	Regulacje/przepisy dot. kształtowania ładu przestrzennego;	pkt 7	Polityka państwa niedostosowana do potrzeb i oczekiwań mieszkańców obszarów wiejskich i małych miast;	pkt 8
Znaczny % obszaru objęty siecią kanalizacyjną;	pkt 7	Pomimo dobrej infrastruktury kolejowej - mała ilość połączeń;	pkt 7	Objęcie całego obszaru miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;	pkt 7	Zbyt wysokie koszty renowacji obiektów zabytkowych, w szczególności będących w posiadaniu prywatnych osób;	pkt 8
Zwodociągowanie obszaru;	pkt 7	Część obiektów zabytkowych jest zaniedbana i popada w ruinę;	pkt 8			Legislacja krajowa nie sprzyjająca poprawie stanu obiektów zabytkowych;	pkt 8
Rozwinięta sieć telekomunikacyjna;	pkt 7	Niedostateczne wykorzystanie obiektów zabytkowych na atrakcje turystyczne; Niedostępność części obiektów (np. zamknięte kościoły);	pkt 8			Słabe zainteresowanie ośrodków akademickich współpracą z obszarami wiejskimi w zakresie budowania nowoczesnych (zgodnych z tradycyjną funkcja wsi) koncepcji zagospodarowania terenu	pkt 7
Charakterystyczna zabudowa wiejska połączona z dużą dbałością mieszkańców o estetykę i porządek otoczenia	pkt 8	Niewystarczająca promocja i ekspozycja ciekawostek i zasobów regionu;	pkt 10				
Rozwijająca się infrastruktura turystyczna nad Jeziorami Turawskimi	pkt 10						
Duża liczba zabytków (m.in. pałace, kościoły, kapliczki, krzyże, młyny)	pkt 12						

Unikalne w skali europejskiej wykopaliska paleontologiczne (pradinozaur- Silesaurus Opolensis) w Krasiejowie - pawilon paleontologii w Krasiejowie;	pkt 10						
2. Uwarunkowania środowiskowe i geograficzne							
Położenie w Dolinie Małej Panwi, rzece, która płynie przez teren większości gmin i wpływa do Odry;	pkt 10	Zanieczyszczenie wód powierzchniowych, w szczególności największego zbiornika - J. Turawskiego i Małej Panwi;	pkt 12	Trendy związane z ochroną środowiska: rolnictwo ekologiczne, odnawialne źródła energii;	poz. 10	Wysokie koszty sprostania standardom ochrony środowiska;	pkt 12
Różnorodność przyrodniczo-krajobrazowa (Obszar Chronionego Krajobrazu La sów Stobrawsko – Turawskich, rzeka Mała Panew z licznymi meandrami i starorzeczami, Jeziora Turawskie, obszary Natura 2000);	pkt 6	Niewystarczające zabezpieczenie przeciwpowodziowe Małej Panwi;	pkt 12	Przepisy unijne w zakresie ochrony środowiska (zaostrzanie wymagań, rygorystyczne regulacje);	pkt 12	Zmiany klimatyczne i pogorszenie warunków hydrologicznych, pogorszenie jakości wód podziemnych	pkt 12
Bogactwo fauny i flory: zasoby runa leśnego, różnorodne gatunki ryb w stawach i rzekach, pomniki przyrody, duża liczba gatunków zwierzyny leśnej oraz ptaków wraz z ich siedliskami;	pkt 12	Niewystarczająca ilość toalet w miejscach publicznych, zwłaszcza w miejscowościach z przeważająca funkcją turystyczną (wykluczenie sanitarne);	pkt 10	Zmiana mentalności społecznej dot. środowiska naturalnego;	pkt 12	Wzrost presji urbanizacyjnej i niekontrolowany rozwój turystyki na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych;	pkt 12
Duża powierzchnia lasów (ok. 60 % powierzchni obszaru, kompleks Borów Stobrawsko – Turawskich) i zbiorników wodnych (Jeziora Turawskie, rzeka Mała Panew) sprzyjające turystyce weekendowej;	pkt 12	Negatywne nastawienie mieszkańców obszaru do ograniczeń związanych z wdrażaniem programu Natura 2000;	pkt 12	Dostępne fundusze europejskie na inwestycje proekologiczne;	pkt 12	Nieprzewidywalny stan wód w rzekach (susze, powodzie);	pkt 12
		Niska świadomość ekologiczna mieszkańców;	pkt 12				
		Niedostateczna liczba parkingów wokół atrakcji turystycznych i obiektów rekreacyjno-sportowych;	pkt 10				

3. Gospodarka i rynek pracy, turystyka i rekreacja oraz rolnictwo							
Wysoka wartość zasobów obszaru związanych z usługami turystycznymi i okołoturystycznymi;	pkt 10	Mała aktywność gospodarcza mieszkańców, duża ostrożność w zakładaniu własnych działalności gospodarczych;	pkt 2	Wzrost zainteresowania turystów Juraparkiem co może wygenerować dodatkowe zainteresowa - nie się także innymi walorami obszaru;	pkt 10	Małe możliwości znalezienia zatrudnienia przez ludzi młodych i wykształconych	pkt 3
Rozwijająca się infrastruktura turystyki rowerowej i kajakowej;	pkt 10	Mała liczba gospodarstw agroturystycznych;	pkt 10	Wykorzystanie bogatych tradycji kulturowych oraz istniejącej infrastruktury do rozwoju przedsiębiorczości i turystyki;	pkt 6	Migracje zarobkowe ludności do krajów Unii Europejskiej, szczególnie osób młodych – przedsiębiorczych i aktywnych;	pkt 3
Bogate tradycje rzemiosła stolarsko – meblarskiego;	pkt 2	Mała liczba przewodników turystycznych (ludzi);	pkt 10	Skuteczna działalność/rozwój instytucji otoczenia biznesu w regionie;	pkt 2	Niejasne, zmieniające się i skomplikowane procedury pozyskania środków pozabudżetowych, zbyt rozbudowana biurokracja;	pkt 2
Rozpoznawalna marka branży meblarskiej;	pkt 2	Brak transportu zbiorowego w ruchu turystycznym na obszarze LGD;	pkt 10	Wzrost zainteresowania turystyką weekendową;	pkt 10	Spowolnienie lub kryzys gospodarczy w Unii Europejskiej;	pkt 10
Bogate tradycje kulinarne (lokalne produkty rolno-spożywcze);	pkt 9	Niewystarczająca oferta turystyczna, mała ilość wytyczonych szlaków tematycznych;	pkt 10	Trend na rozwój małych rodzinnych gospodarstw rolnych produkujących „zdrową żywność”;	pkt 11	Spadek pozycji Polski w poziomie atrakcyjności turystycznej;	pkt 10
Infrastruktura przygotowana przez nadleśnictwa umożliwiająca organizację ciekawych wycieczek i lekcji pokazowych;	pkt 10	Brak wypożyczalni rowerów (indywidualnych oraz sieci);	pkt 10	Turystyka przemysłowa;	pkt 10	Zwiększające się koszty i duża biurokracja w prowadzeniu działalności gospodarczej;	pkt 2
		Niedostateczny rozwój bazy gastronomicznej opartej o lokalne tradycje kulinarne;	pkt 9			Nierozpoznawalność marki Opolszczyzny jako miejsca atrakcji turystycznych;	pkt 10
		Nierównomierne rozłożenie bazy noclegowej i niedostosowany do potrzeb standard miejsc noclegowych;	pkt 10				
		Brak jednego systemu informacji o noclegach, punktach gastronomicznych oraz usługach okołoturystycznych;	pkt 10				

		Gleby niskich klas bonitacyjnych;	pkt 11				
4. Zasoby ludzkie, aktywność społeczna							
Społeczność lokalna, która mocno identyfikuje się z miejscową tradycją;	pkt 4	Niewystarczająca świadomość mieszkańców dotycząca zasobów przyrodniczych, kulturowych, historycznych, potrzeby ich ochrony oraz możliwości wykorzystania do przygotowania oferty rekreacji i turystyki;	pkt 10	Otwartość społeczności regionu oraz instytucji regionalnych na wymianę i współpracę międzynarodową;	pkt 4	Anonimowość mieszkańców, społeczeństwo zamykające się;	pkt 4
Duża liczba aktywnych organizacji pozarządowych na wsiach;	pkt 4	Niski stopień integracji obszaru LGD;	pkt 4	Łatwość w komunikowaniu się – nawet w relacjach o zasięgu globalnym (sieci internetowe, połączenia lotnicze);	pkt 4	Starzenie się społeczności (szczególnie wiejskich) związane z ujemnym wskaźnikiem przyrostu naturalnego oraz wyjazdami za granicę młodych mieszkańców;	pkt 5
Doświadczenie wyniesione z programu Odnowa Wsi w Województwie Opolskim;	pkt 4	Nieprzychylność mieszkańców do uczestnictwa w spotkaniach (brak tradycji uczestniczenia);	pkt 4	Rozwijające się społeczeństwo obywatelskie;	pkt 4	Niedostateczna współpraca miedzy podmiotami podejmującymi działania aktywizujące w regionie;	pkt 4
Doświadczenie lokalnych organizacji w aplikowaniu o fundusze zewnętrzne;	pkt 4	Słaba współpraca między sołectwami - brak wspólnej oferty i kalendarza imprez;	pkt 4			Malejąca integracja społeczna hamująca aktywność społeczną;	pkt 4
		Niewystarczająca współpraca z innymi regionami w kraju i za granicą;	pkt 4			Pogłębiający się kryzys demograficzny	pkt 5
		Brak środków finansowych na prefinansowanie i wkłady własne organizacji poza- rządowych zainteresowanych realizacją projektów	pkt 4				
5. Warunki socjalne, standard życia							
Dobre zaplecze edukacyjne dla dzieci i młodzieży	pkt 7	Brak komunikacji zbiorowej integrującej obszar	pkt 7	Rosnąca popularność trendu „slow life”	pkt 10	Marginalizacja obszarów wiejskich;	pkt 7
Funkcjonujące na części obszaru miejsca rekreacji i aktywnego wypoczynku: place zabaw, siłownie zewnętrzne;	pkt 7	Zbyt mała liczba infrastruktury umożliwiającej zorganizowanie czasu wolnego i zapobiegającej wykluczeniu społecznemu osób	pkt 10	Odejście od rejonizacji szkół i szukanie przez rodziców dzieci z terenów miejskich szkół o	pkt 7	Ograniczenia transportu publicznego (osoby starsze, dzieci);	pkt 5

		niepełnosprawnych i osób starszych;		oczekiwanych standardach nawet poza miejscem zamieszkania;			
Rozpoznawalne wydarzenia o charakterze ponadgminnym: questy, gry terenowe, imprezy tematyczne (np. związane z tradycjami hutniczymi);	pkt 12	Niedostateczna oferta zorganizowania czasu wolnego;	pkt 10			Nasilenie się zjawiska wykluczenia społecznego i patologii życia społecznego;	pkt 5
Położenie nad Głównym Zbiornikiem Wód Podziemnych 333, pozwalające na korzystanie z ujęcia wody pitnej o najlepszej jakości w województwie opolskim i o unikalnym składzie (obecność fluorków);	pkt 12	Niewystarczająca liczba i niezadowalający stan obiektów sportowych i rekreacyjnych;	pkt 7			Bezrobocie (zwłaszcza długotrwałe, wielopokoleniowe) źródłem patologii społecznych;	pkt 5
		Mało zagospodarowane świetlice wiejskie głównie z powodu braku personelu/animatorów czasu wolnego;	pkt 7			Wykluczenie społeczne osób niepełnosprawnych (architektoniczne, cyfrowe);	pkt 5
		Niska świadomość społeczna w obszarze dbałość o zdrowie;	pkt 5				
6. Niematerialne dziedzictwo kulturowe (obrzędowość, kulinaria, legendy, folklor, rzemiosło i sztuka)							
Zachowane i kultywowane bogate dziedzictwo kulturowe między innymi śląskie i kresowe - folklor, widoczny na organizowanych festynach i imprezach;	pkt 8, pkt 9	Folklor związany ze strojem w zaniku, stroje są odtwarzane niedbale lub niekompletnie, zanikająca tradycja noszenia strojów;	pkt 12	Rosnąca popularność trendów związanych z regionalizmem, folklorem;	pkt 12	Odchodzenie osób, które są łącznikami międzypokoleniowymi i źródłami informacji o przeszłości;	pkt 12
Zachowane tradycje związane z obrzędowością rolniczą (dożynki, tworzenie koron żniwnych);	pkt 12	Brak spójnej dla całego obszaru marki związanej z produktem (produktami) lokalnymi;	pkt 10	Wymiana doświadczeń z grupami i zespołami spoza regionu/kraju;	pkt 12	Lekceważenie przeszłości;	pkt 12
Działające grupy społeczne i zespoły twórcze promujące lokalne tradycje, obrzędowość, sztukę;	pkt 12	Brak wyodrębnionej sieci rękodzielników;	pkt 9	Rosnąca rola „slow food” w kraju i za granicą;	pkt 10	Wstyd przed kojarzeniem poszczególnych osób czy miejscowości z zaściankowością i skansenem;	pkt 12
		Niedostateczna oferta szkoleniowa dla osób, organizacji, przedsiębiorców i instytucji	pkt 9	Wdrażanie przepisów związanych ze sprzedażą bezpośrednią;	pkt 9		

		związanych z rękodziełem, sztuką ludową i kulinariami;					
		Brak na obszarze miejsca umożliwiającego bezpośrednie kultywowanie tradycji kulinarnych i organizację warsztatów kulinarnych;	pkt 9				
7. Produkty wyróżniające obszar							
Jurapark – Krasiejów; Jeziora Turawskie; Spływy kajakowe Małą Panwią – śląską Amazonką;	pkt 10	Brak spójnego systemu identyfikacji wizualnej produktów lokalnych;	pkt 8	Coraz bardziej popularne kursy i przedsięwzięcia podnoszące świadomość społeczeństwa w zakresie istnienia i wykorzystania lokalnych zasobów;	pkt 9	Bariery formalne współpracy różnych podmiotów i organizacji;	pkt 7
Klaster meblarski w gminie Dobrodzień; Obiekty i przedsiębiorstwa związane z branżą hutniczą w gminie Ozimek; Wspólnota chłopska w Kadłubie Wolnym;	pkt 2 pkt 8	Niespójne dla całego obszaru działania promocyjne i marketingowe pojedynczych podmiotów: gmin, przedsiębiorców, organizacji;	pkt 10	Środki unijne na wsparcie i promocję produktów lokalnych;	pkt 9		
Lokalne kulinaria; Tradycje kroszonkarskie; Śląskie zespoły regionalne, Propagowanie gwary śląskiej; Izby regionalne; Bogate tradycje strażackie; Szlak Karolinki;	pkt 9	Brak konsekwencji we wdrażaniu jednolitej marki produktu lokalnego;	pkt 10	Możliwości nawiązania współpracy z ośrodkami pozaregionalnymi;	pkt 9		
		Przekonanie, że własny produkt jest jedynym właściwym i pożądanym na obszarze;	pkt 10				

V Cele i wskaźniki

Cele i przedsięwzięcia określone w LSR zostały sformułowane w oparciu o wyniki diagnozy opracowanej dla obszaru LGD Kraina Dinozaurów, analizy SWOT, wyniki przeprowadzonych konsultacji społecznych oraz wnioski zawarte w raporcie ewaluacyjnym dotyczącym realizacji LSR na lata 2007-2013. Cele zawarte w LSR skupiają się na dwóch zasadniczych obszarach – wzroście konkurencyjności obszaru LGD i ochronie środowiska oraz zwiększaniu integracji i poczucia przynależności do obszaru LGD. Zostały one opracowane z uwzględnieniem analizy potrzeb mieszkańców reprezentujących cały teren objęty LSR, po to, aby znaleźć obszary najistotniejsze z punktu widzenia jak najszerszych grup potencjalnych beneficjentów środków. Przy formułowaniu celów uwzględniono również konieczność przeznaczenia 50% środków budżetu na wsparcie działań związanych z rozwojem przedsiębiorczości na terenie LGD.

Kierunki działania i rozwoju LGD w nowym okresie programowania

W trakcie identyfikacji potrzeb i kierunków rozwojowych obszaru objętego LSR, najczęściej artykułowanymi przez lokalnych aktorów i interesariuszy problemami były:

- **niski poziom konkurencyjności obszaru** – identyfikowany przede wszystkim jako teren o stosunkowo małej aktywności gospodarczej z niewykorzystanym potencjałem turystycznym, do którego przyczynia się m.in. brak kompleksowej i zintegrowanej oferty spędzania wolnego czasu oraz sporadycznie i punktowo podejmowane działania upowszechniające wizerunek obszaru – brak rozpoznawalnej marki;
- **zagrożone środowisko naturalne oraz niezadowalający stan przestrzeni publicznej -**rozwój gospodarczy, w tym również związany z branżą turystyczną, jest nieodzownie związany z ingerencją w środowisko naturalne, objawia się to głównie w większej liczbie zanieczyszczeń, dodatkowo zły stan infrastruktury w poszczególnych miejscowościach, brak zorganizowanych i zagospodarowanych przestrzeni publicznych, nie przyczynia się do zwiększenia potencjału rozwojowego tego terenu;
- **niska integracja i brak spójności wewnętrznej terenu**; wśród argumentów można tutaj podać przede wszystkim: izolację społeczną, tendencję do zamykania się we własnych domach, gminach, anonimowość czy brak motywacji do angażowania się i współdziałania.

Wytypowano **dwa główne cele strategiczne** o następującym brzemieniu:

1. **Wzrost konkurencyjności obszaru objętego LSR i ochrona środowiska**
2. **Zwiększenie integracji i poczucia przynależności do obszaru objętego LSR.**

Podstawą do sformułowania tych celów były następujące wskazania z analizy SWOT i diagnozy obszaru:

Ad.1 słaba komunikacja transportowa w gminach, niewystarczająca oferta turystyczna, mała ilość wytyczonych szlaków tematycznych, niedostateczny rozwój bazy gastronomicznej opartej o lokalne tradycje kulinarne, nierównomierne rozłożenie bazy noclegowej, brak spójnej dla całego obszaru marki związanej z produktem lokalnym, negatywne nastawienie mieszkańców obszaru do ograniczeń związanych z wdrażaniem programu Natura 2000, niewystarczająca ilość toalet w miejscach publicznych niska świadomość ekologiczna mieszkańców,

Ad.2 niewystarczająca świadomość mieszkańców dotycząca zasobów przyrodniczych, kulturowych, historycznych, potrzeby ich ochrony, niski stopień integracji obszaru LGD, słaba współpraca między sołectwami, folklor związany ze strojem w zaniku, stroje są odtwarzane niedbale lub niekompletne, zanikająca tradycja noszenia strojów, niedostateczna oferta zorganizowania czasu wolnego, niespójne dla całego obszaru działania promocyjne i marketingowe

Natomiast jako główny problem poruszany/wskazywany przez mieszkańców zarówno podczas spotkań jak i w badaniach ankietowych wskazywano problem migracji zarobkowej, szczególnie ludzi młodych. Aby przeciwdziałać tym niekorzystnym tendencjom wskazywano najczęściej dwa kierunki działań – wzmocnienie potencjału regionu, stworzenie dobrych warunków do życia i podejmowania pracy oraz wzrost integracji i poczucia przynależności do regionu. Ponadto jako **wyzwanie rozwojowe**, które powinno przyświecać wdrażaniu całego dokumentu LSR, określono **wzrost liczby podejmowanych inicjatywy partnerskich**. Dodatkowo akcentuje się **upowszechnianie niestandardowego podejścia i nowatorskich pomysłów**, tak aby dzięki niekonwencjonalnym metodom i wykorzystaniu unikatowych lokalnych zasobów rozwiązywać lokalne problemy.

Poniżej w ujęciu tabelarycznym przedstawione zostały cele i zadania – typy możliwych do realizacji przedsięwzięć wraz z ukazaniem typu wnioskodawcy (kwalifikowalność beneficjenta). Prezentacja celów operacyjnych ukazuje syntetyczny opis wraz z uszczegółowieniem zakładanych wskaźników produktu i rezultatu na poziomie każdego celu operacyjnego. LSR „Krainy Dinozaurów' będzie finansowana w ramach programu PROW na lata 2014-2020, działania M19 Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy Leader. Cele zaplanowane do realizacji w ramach LSR są zgodne z celami PROW na lata 2014-2020 a w szczególności celami głównymi: zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich. W LSR zaplanowano działania przyczyniające się do rozwoju przedsiębiorczości, odnowy i rozwoju wsi, szczególnie w zakresie priorytetu: Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i

promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich. Zaplanowane w LSR projekty współpracy będą realizowane zgodnie z harmonogramem. W ramach działania Wdrażanie projektów współpracy zaplanowano realizację dwóch projektów tj.:

1) projekt mający na celu identyfikację, promocję artystów ludowych zajmujących się rękodzielnictwem oraz wprowadzenie na rynek produktów sztuki użytkowej inspirowanych sztuką ludową. Projekt będzie realizowany przez 5 LGD z terenu województwa opolskiego. W ramach zaplanowanych działań zostanie przeprowadzone badanie rynku lokalnego pod kątem identyfikacji produktów lokalnych oraz określenia możliwości ich wykorzystania do szerszej produkcji. Następnie zostanie podjęta próba nawiązania współpracy z przedsiębiorcami, twórcami ludowymi, rzemieślnikami w celu wprowadzenia na rynek gotowych wyrobów i stworzenia sieci ich dystrybucji. LGD „Kraina Dinozaurów” planuje również utworzenie centrum produktu lokalnego a w przyszłości jego ramach uruchomienie sklepiku produktów lokalnych.
2) Promocja zasobów przyrodniczych w szczególności zasobów geologicznych, projekt międzynarodowy mający na celu wypromowanie, w szczególności zasobów geologicznych obszarów partnerów projektu jako atrakcji turystycznej wykorzystującej lokalne zasoby. Projekt będzie miał charakter badawczo – edukacyjny, wśród zaplanowanych działań znajduje się m.in identyfikacja i opracowanie w formie przewodnika turystycznego/ ścieżki dydaktycznej ciekawych miejsc związanych z zasobami geologicznymi obszarów oraz ich promocja. Projekt będzie realizowany przez kilku partnerów z woj. opolskiego, śląskiego oraz Czech.

Obydwa projekty wpisują się w zaplanowane do realizacji przedsięwzięcia w ramach celów ogólnych LSR na lata 2014-2020 wzrost konkurencyjności obszaru LGD i ochrona środowiska oraz zwiększenie integracji i poczucia przynależności do obszaru objętego LSR, celów szczegółowych rozwój rynku zbytu i promocja produktów i usług lokalnych oraz promocja obszaru objętego LSR

W późniejszym etapie realizacji LSR będą realizowane kolejne projekty współpracy, których zakres i cele zostaną określone po przeprowadzeniu ponownej analizy mającej na celu identyfikację istniejących potrzeb i koniecznych do realizacji przedsięwzięć.

W ramach zaplanowanych celów i przedsięwzięć realizowane będą również działania z zakresu animacji koncentrujące się głównie na działaniach szkoleniowych oraz działaniach mających na celu integrację i promocję obszaru LGD oraz aktywizację jego mieszkańców.

Zaplanowano również przeprowadzenie 3 projektów grantowych obejmujących następujące zakresy działań:

- zachowanie dziedzictwa lokalnego poprzez wsparcie podmiotów działających w sferze kultury w przygotowaniu oferty promującej specyfikę obszaru LGD (zachowanie tradycji, obrzędów, folkloru, gwary);
- promowanie obszaru LGD poprzez organizację wydarzeń sportowych, zajęć rekreacyjnych podkreślających specyfikę LGD oraz
- wsparcie rozwoju atrakcji tematycznych, obiektów edukacyjnych, tematycznych związanych z obszarem LGD.

Zakresy tematyczne projektów grantowych są odpowiedzią na zidentyfikowane problemy lokalnej społeczności, głównie organizacji społecznych i mieszkańców, które najczęściej pojawiały się w trakcie konsultacji społecznych.

Cele ogólne i szczegółowe oraz przypisane im przedsięwzięcia zostały określone w poniższej tabeli.

Cele, przedsięwzięcia i wskaźniki LSR. Matryca logiczna						
1.0	**CEL OGÓLNY**	**Wzrost konkurencyjności obszaru objętego LSR i ochrona środowiska**				
1.1	**CELE SZCZEGÓŁOWE**	**Rozwijanie infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej**				
1.2		**Rozwój rynków zbytu i promocja produktów i usług lokalnych**				
1.3		**Rozwój przedsiębiorczości**				
1.4		**Poprawa stanu środowiska naturalnego**				
		Wskaźniki odziaływania dla celu ogólnego	*Jedn. miary*	*stan początkowy 2014 r.*	*plan 2023 rok*	*Źródło danych/sposób pomiaru*
1.0		wzrost liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców w porównaniu do roku 2014	szt.	709	(o 1%) 716	dane GUS, CEIDG
1.0		wzrost liczby odpadów zbieranych selektywnie w relacji do ogółu odpadów w woj. opolskim	%	23,60%	(o 4%) 27%	dane z GUS
1.0		wzrost liczby turystów i odwiedzających obszar w porównaniu do roku 2015	szt.	173280	(o 5%) 182000	dane z wybranych obiektów turystycznych na terenie LGD
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	*Jedn. miary*	*stan początkowy 2015 Rok*	*plan 2022 rok*	*Źródło danych/sposób pomiaru*
W1.1		liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	0	10 000	dane pozyskane z pomiarów
		liczba projektów wykorzystujących lokalne zasoby: przyrodnicze, kulturowe, historyczne, turystyczne	szt.	0	25	dane z wniosków sprawozdań beneficjentów, dane LGD
W1.2		liczba produktów lokalnych zakupionych w sklepie internetowym	szt.	0	200	rejestr sprzedaży
		liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby - produkty lokalne	szt.	0	2	dane LGD
W 1.3		liczba utworzonych miejsc pracy	szt.	0	36	dane z wniosków, sprawozdań beneficjentów, dane LGD
		Liczba projektów skierowanych do następujących grup docelowych: przedsiębiorcy, zidentyfikowane grupy defaworyzowne, młodzież, turyści	szt.	0	10	dane z wniosków, sprawozdań beneficjentów, dane LGD
		liczba osób, które skorzystały z miejsc noclegowych w ciągu roku	szt.	0	50	dane z wybranych obiektów turystycznych na terenie LGD

W 1.4	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych	szt.	0	500	sprawozdania beneficjentów, listy obecności/dane LGD	
	liczba osób korzystających z nowopowstałej infrastruktury sanitarnej	szt.	0	100	dane pozyskane z pomiarów	

Przedsięwzięcia		**Grupy docelowe**	**Sposób realizacji (konkurs, proj. grantowy, oper. własna, projekt współpracy, aktywizacja, koszty bieżące**	**Wskaźniki produktu**					**Zidentyfikowane problemy/ wyzwania społeczno-ekonomiczne**	**Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację działań i osiągnięcie wskaźników**
				Nazwa	**Jedn. miary**	**Wartość**		**Źródło danych/sposób pomiaru**		
						Początkowa. 2015 rok	**Końcowa 2023 rok**			
1.1.1	budowa nowych oraz modernizacja istniejących szlaków, ścieżek, tras turystycznych, w tym rowerowych, przyrodniczych, historycznych, konnych i innych, oznakowanie atrakcji i obiektów o szczególnym znaczeniu dla obszaru LGD	JST osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	***konkurs*** **43 037,27 €** max. kwota 12 500 €	liczba nowych lub zmodernizowanych szlaków, ścieżek, tras, oznakowanych atrakcji i obiektów	szt.	0	4	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków	1. Niedostateczny rozwój i niewystarczający standard infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej. 2.Brak oznakowania szlaku kajakowego na Małej Panwi co stanowi utrudnienie dla turystów i służb ratunkowych 3.Nierównomierne rozłożenie	1.1.Środki unijne na wsparcie i promocję produktów lokalnych; Regulacje/przepisy dot. kształtowania ładu przestrzennego; Nierozpoznawalność marki Opolszczyzny jako miejsca atrakcji turystycznych;

1.1.2	Oznakowanie i doposażenie w elementy wspólnej wizualizacji i promocja szlaku kajakowego na Małej Panwi na obszarze LGD	osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	operacja własna **10 951,94 €**	liczba oznakowanych szlaków kajakowych	szt.	0	1	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków	infrastruktury rekreacyjno-sportowej na terenie LGD. 4.Pomimo ciekawych i zróżnicowanych zasobów brak szlaków tematycznych, obiektów edukacji bezpośredniej 5.Niewystarczający rozwój gospodarczy obszaru LGD, szczególnie w zakresie lokalnych firm, ekologiczno i tradycyjnego rolnictwa, tradycyjnej, lokalnej wytwórczości. 6.Niedostateczny standard obiektów gastronomicznych handlowych (szczególnie drobnych)	
1.1.3	budowa i modernizacja punktów przystankowych, obiektów małej architektury oraz miejsc aktywności ruchowej typu siłownie, place zabaw, boiska i inne	osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	**konkurs 287 337,76 € max. kwota do 20 000 €**	liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	0	19	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków		
			projekt grantowy 66 386,80 € max. 7 500 €	liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	0	10			
1.1.4	wsparcie rozwoju atrakcji tematycznych typu: stadniny, zagrody i obiekty edukacyjne i tematyczne, itp.	JST, instytucje kultury, osoby fizyczne, organizacje pozarządowe, kościoły i zw. Wyznaniowe	**Projekt grantowy 56 588,17 €** max. 7500 €	liczba wspartych atrakcji tematycznych	szt.	0	11	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków		
				liczba operacji ukierunkowanych na innowację	szt.	0	2			

1.1.5	podniesienie standardu punktów gastronomicznych, handlowych oraz miejsc noclegowych w obiek. turystycznych (modernizacja i/ lub rozbudowa istniejących obiektów, zakup niezbędnego wyposażenia zagospodarowanie terenu wokół)	osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	***konkurs*** **28 062,04 €** max. kwota 6 250 €	liczba zmodernizowanych, rozbudowanych lub doposażonych obiektów	szt.	0	5	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków	7.Niedostateczny standard wielu miejsc noclegowych 8.Niedostateczne skomunikowanie terenu/słaba oferta transportu w ruchu turystycznym 9.Brak ładu w zagospodarowywaniu przestrzeni publicznej, brak koncepcji zagospodarowania, zanikanie tradycyjnego układu przestrzennego wsi 10.Niedostępność lokalnych produktów, małe wykorzystanie ich do celów komercyjnych, brak wspólnej oferty produktów lokalnych, 11.Brak promocji produktów rękodzielniczych	
1.1.6	zagospodarowanie przestrzeni publicznej (mała architektura, nasadzenia roślin stałych charakterystycznych dla obszaru LGD),	JST, instytucje kultury, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	***konkurs*** **44 634,84 €** max. 12 500 €	liczba miejscowości, w których zagospodarowano przestrzeń publiczną	szt.	0	4	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków		
1.2.1	stworzenie znaku jakości i pochodzenia dla produktów i usług wysokiej jakości oraz specyficznych dla obszaru LGD	JST, instytucje kultury, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	***konkurs*** **11 651,75 €** max. kwota 11 651,75 €	liczba stworzonych systemów znaków jakości i pochodzenia opracowanych dla Krainy Dinozaurów	szt.	0	1	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków		1.2.Środki unijne na wsparcie i promocję prod. lokalnych; Możliwości nawiązania współpracy z ośrodkami pozaregionalnymi; Coraz bardziej popularne kursy i przedsięwzięcia podnoszące świadomość społ. w zakresie istnienia i wykorzystania lok. zasobów; nierozpoznawalność
1.2.2	inwentaryzacja i kreowanie rękodzielnictwa, utworzenie centrum produktu lokalnego – w przyszłości uruchomienie sklepu stacjonarnego	LGD ,,Kraina Dinozaurów"	***projekt współpracy*** **82 476,09 €**	liczba zinwentaryzowanych produktów lokalnych	szt.	0	14	dane własne LGD na podstawie sporządzonej inwentaryzacji		
				liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	szt.	0	8	dane z umowy partnerskiej		

	i internetowego z produktami lokalnymi			liczba zrealizowanych projekt. współpracy	szt.	0	2	dane własne LGD/dane IW	12.Niski poziom współpracy pomiędzy podmiotami działającymi w branży turystycznej, brak spójnej wizualizacji obszaru, wspólnego systemu certyfikacji podmiotów/ marki /oznakowania. 13.Migracja zarobkowa, szczególnie ludzi młodych 14.Brak możliwości podjęcia satysfakcjonującej pracy, szczególnie dla ludzi młodych 15.Niewystarczająca ilość miejsc pobytu dziennego /rehabilitacji dla	marki Opolszczyzny jako miejsca atrakcji turyst. Bariery formalne współpracy różnych podmiotów i organizacji; Niedostateczna współpraca między podmiotami podejmującymi działania aktywizujące w regionie; Niejasne, zmieniające się i skomplikowane procedury pozyskania środków pozabudżet., zbyt rozbudowana biurokracja; Rosnąca popularność trendów związanych z regionalizmem, folklorem; Małe możliwości znalezienia zatrudnienia przez ludzi młodych i wykszt. Nasilenie zjaw. wykluczenia społ., bezrobocie zwł. długotrw., wielopokoleniowe; wykluczenie społ. osób niepełnospr.
1.2.3	stworzenie wirtualnej giełdy pracy i wolontariatu w tym np. banku wolnego czasu, lokalnego portalu pracy	LGD ,,Kraina Dinozaurów"	***aktywizacja*** **6 250,00 €** max. 6 250 €	liczba utworzonych giełd, portali dla poszukujących pracy	szt.	0	1	dane pozyskiwane od beneficjentów, kontrola funkcjonowania portalu oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków		
1.3.1	premie na założenie działalności gospodarczej w szczeg. związanej z produktem lokalnym, uruchomieniem i prowadzeniem wypożyczalni sprzętu turystyczno-rekreacyjnego, utworzeniem punktów jego napraw oraz wprowadzeniem usług transportowych w ruchu turystycznym na obszarze LGD	osoby fizyczne nieprowadzące działalności gospodarczej, osoby prawne, organizacje pozarządowe, kościoły związki wyznaniowe	***konkurs*** **574 930,96 €** max. 17 500 €	liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Szt.	0	34	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków		

									osób niepełnosprawnych i starszych, brak zintegrowanych działań na rzecz osób niepełnosprawnych i starszych 16.Niechęć do podejmowania własnej działalności gospodarczej, obawa przed ryzykiem 17.Utrudniona sytuacja kobiet na rynku pracy- brak ofert pracy, niedostosowane kwalifikacje, trudności w odnalezieniu się na rynku pracy, brak możliwości uelastycznienia czasu pracy 18.Niedostateczny poziom wykorzystania OZE 19.Brak infrastruktury	1.3.Zwiększające się koszty i duża biurokracja w prowadzeniu działalności gospodarczej; Wykorzystanie bogatych tradycji kulturowych oraz istniejącej infrastruktury, do rozwoju przedsiębiorczości i turystyki; Niejasne, zmieniające się i skomplikowane procedury pozyskania środków pozabudżetowych, zbyt rozbudowana biurokracja; Wzrost zainteresowania turystyką weekendową;
1.3.2	realizacja inwestycji w istniejących firmach na rzecz stworzenia nowych miejsc pracy w szczególności związanych z produktem lokalnym, uruchomieniem i prowadzeniem	przedsiębiorcy (mikro i małe przedsiębiorstwa), organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	**konkurs** **773 480,13 €** max. 50 000 €	liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	szt.	0	22	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków		
				liczba nowych miejsc noclegowych	szt.	0	5	dane pozyskiwane od beneficjentów/ oferty noclegowe beneficjentów oraz z zestawień dot. podpisanych umów/		

	wypożyczalni sprzętu turystyczno-rekreacyjnego, utworzeniem punktów jego napraw oraz wprowadzeniem usług transportowych w ruchu turystycznym na obszarze LGD (zakup wyposażenia, rozbudowa lub modernizacja)							wypłaconych środków	sanitarnej przy atrakcjach turystycznych 20.Niska świadomość ekologiczna mieszkańców i turystów, brak dbałości o środowisko naturalne 21. Niewystarczająca baza miejsc edukacji bezpośredniej (poz(aszkolnej)	
1.4.1	prowadzenie akcji i projektów edukacyjnych wspierających rozwój miejsc edukacji proekologicznej, związanych z propagowaniem zasad zrównoważonego rozwoju,	osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	***konkurs*** **97 726,80 € max. 97 726,80 €**	liczba zrealizowanych akcji, warsztatów, projektów edukacyjnych i pokazowych	szt.	0	4	dane pozyskiwane od beneficjentów, (listy obecności, zaświadczenia o ukończeniu szkolenia, dokumentacja zdjęciowa oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków		1.4.Przepisy unijne w zakresie ochrony środowiska (zaostrzanie wymagań, rygorystyczne regulacje); Zmiana mentalności społecznej dot. środowiska naturalnego; Wysokie koszty sprostania standardom ochrony środowiska; Dostępne

	odnawialnych źródeł energii, ochroną środowiska i klimatu							dane pozyskiwane od beneficjentów, (listy obecności, zaświadczenia o ukończeniu szkolenia, dokumentacja zdjęciowa oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków		fundusze europejskie na inwestycje proekologiczne;
1.4.2	poprawa warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych i obiektów rekreacyjno-sportowych na obszarze LGD	JST, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	***konkurs*** **131 077,60 €** max. 40 000 €	liczba uruchomionych lub zmodernizowanych obiektów z ogólnodostępnym zapleczem sanitarnym	szt.	0	5	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków		

2.0	**CEL OGÓLNY**	**Zwiększenie integracji i poczucia przynależności do obszaru objętego LSR**				
2.1	**CELE SZCZEGÓŁOWE**	**Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych oraz edukacja społeczności lokalnej**				
2.2		**Zachowanie dziedzictwa lokalnego**				
2.3		**Promocja obszaru objętego LSR**				
		Wskaźniki odziaływania dla celu ogólnego	*Jedn. miary*	*stan początkowy 2015 Rok*	*plan 2023 rok*	*Źródło danych/sposób pomiaru*

W 2.0	wzrost liczby mieszkańców biorących udział w spotkaniach integrujących obszar LGD w stosunku do okresu realizacji PROW 2007-2013	%	5195	5%	dane własne LGD, listy obecności, dokumentacja zdjęciowa
	wzrost liczby przedsięwzięć partnerskich podejmowanych przez podmioty z terenu LGD w stosunku do okresu realizacji PROW 2007-2013	%	5	50%	dane własne LGD
	Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	*Jedn. miary*	*stan początkowy 2015 rok*	*plan 2022 rok*	*Źródło danych/sposób pomiaru*
W2.1	liczba inicjatyw podejmowanych przez organizacje i grupy, które uzyskały wsparcie	szt.	0	30	dane pozyskiwane od beneficjentów
	liczba podmiotów, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	szt.	0	50	dane własne LGD, listy obecności, dokumentacja zdjęciowa
	liczba osób oceniających szkolenia jako adekwatne do oczekiwań zawodowych	szt.	0	200	ankieta ewaluacyjna opracowana przez LGD
	liczba osób przeszkolonych w tym osób z grup defaworyzowanych objętych wsparciem	szt.	0	500	dane z wniosków, sprawozdań beneficjentów,
	liczba zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD	szt.	0	300	ankieta ewaluacyjna opracowana przez LGD
W2.2	liczba osób odwiedzających obiekty sakralne	szt.	0	2000	dane z wniosków, sprawozdań beneficjentów, dane pozyskane z pomiarów
	liczba podmiotów oferujących produkt związany z zachowaniem lokalnych tradycji i obrzędów	szt.	0	15	dane z wniosków, sprawozdań beneficjentów,
W2.3	liczba miejsc na obszarze LGD w których dostępne są materiały opracowane w ramach realizacji LSR	szt.	0	8	dane z wniosków, sprawozdań beneficjentów,
	liczba osób biorących udział w wydarzeniach integrujących obszar LGD objętych wsparciem w ramach realizacji LSR	szt.	0	5 000	dane z wniosków, sprawozdań beneficjentów,

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, proj. grantowy operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja, koszty bieżące	Wskaźniki produktu					Zidentyfikowane problemy/ wyzwania społeczno-ekonomiczne	Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację działań i osiągnięcie wskaźników
				Nazwa	Jedn. miary	Wartość		Źródło danych/ sposób pomiaru		
						Początkowa 2015 rok	Końcowa 2023 Rok			
2.1.1	organizacja szkoleń dla pracowników i organów LGD	LGD ,,Kraina Dinozaurów"	**Koszty bieżące 5000,00 €** 20000,00 zł	liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	szt.	0	40	listy obecności, zaświadczenia o ukończeniu szkolenia, dokumentacja zdjęciowa	1. Niski poziom integracji społecznej obszaru, mała aktywność społeczna 2.Słabe wykorzystanie potencjału społecznego, słabe organizacje pozarządowe 3.Wysoki poziom bezrobocia, brak ofert pracy dla absolwentów szkół, kobiet powracających na rynek pracy, osób niepełnosprawnych	2.1 otwartość społeczności regionu oraz instytucji regionalnych na wymianę i współpr. międzynar.; rozw. się społecz. obywatelskie; odejście od rejonizacji szkół i szukanie przez rodziców dzieci z ter. miejskich szkół o oczekiw. standardach poza miejscem zamieszk., Wymiana doświadczeń z grupami i zespołami spoza regionu/kraju; Coraz bardziej popularne kursy i przedsięwzięcia podnoszące świadomość społeczeństwa w zakresie istnienia i wykorzystania lokalnych zasobów; Możliwości nawiązania współpracy z ośrodkami pozaregionalnymi;
				liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	szt.	0	150	listy obecności, zaświadczenia o ukończeniu szkolenia, dokumentacja zdjęciowa		
2.1.2	prowadzenie działań szkoleniowo - edukacyjnych (przed naborami)	LGD ,,Kraina Dinozaurów'	**Koszty bieżące 5000,00 €** 20000,00 zł	liczba podmiotów/osób, którym udzielono indywidualnego doradztwa	szt.	0	1000	listy obecności, zaświadczenia o ukończeniu szkolenia, dokumentacja zdjęciowa		

2.1.3	udzielanie organizacjom pomocy merytorycznej (finansowo-księgowej, organizacyjnej, prawnej)	JST, osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	**11 115,58 €** Operacja własna	liczba organizacji, którym udzielono wsparcia	szt.	0	21	dane pozyskiwane od beneficjen-tów, (listy obecności, zaświadczenia o ukończeniu szkolenia, dokumentacja zdjęciowa oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków)	4.Niedostateczne utożsamianie się młodego pokolenia z miejscem swojego zamieszkania, niechęć do zaangażowania w sprawy społeczne 5.Niedostateczne wykorzystanie obiektów/ świetlic wiejskich, niedo-pasowana do potrzeb oferta spędzania wolnego czasu. 6.Niedostosowanie kwalifikacji osób poszukujących pracy do wymogów rynku pracy. 7.Brak wsparcia merytorycznego dla organizacji pozarządowych. 8.Brak dbałości o zachowywanie lokalnych tradycji, elementów folkloru.	Nasilenie się zjawiska wykluczenia społecznego i patologii życia społecznego; Bariery formalne współpracy różnych podmiotów i organizacji; Anonimowość mieszkańców, społeczeństwo zamykające się; Niedostateczna współpraca między podmiotami podejmującymi działania aktywizujące w regionie;
2.1.4	organizacja cykli spotkań i warsztatów edukacyjna - integracyjnych dla mieszkańców (w tym zdefiniowanych grup defaworyzowa-nych, niepełnosprawnych i seniorów)	JST, instytucje kultury, osoby fizyczne, przedsiębiorcy, właściciele gospodarstw agroturystycznych, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	**konkurs 10 668,03 € max. 10 668,03 €**	liczba zorganizowanych, warsztatów, spotkań	szt.	0	14	dane pozyskiwane od beneficjentów, (listy obecności, zaświadczenia o ukończeniu szkolenia, dokumentacja zdjęciowa oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków)		

		organizacje pozarządowe							9.Brak wspólnej, zintegrowanej promocji obszaru, wspólnego systemu wizualizacji, spójnych materiałów promocyjnych. 10.Brak inicjatyw partnerskich, chęci podejmowania współpracy pomiędzy podmiotami 11.Brak współpracy pomiędzy sołectwami, brak wspólnego kalendarza imprez (terminy imprez się pokrywają, powiela się tematyka)	
2.1.5	organizacja warsztatów dla lokalnych przewodników turystycznych z uwzględnieniem zagadnień z zakresu ochrony środowiska	JST, instytucje kultury, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	**konkurs** **10996,02** € max. 10996,02€	liczba osób biorących udział w szkoleniach	osoba	0	20	dane pozyskiwane od beneficjentów (listy becności, zaświadczenia o ukończeniu szkolenia dokumentacja zdjęciowa oraz z zestawień dot. podpisanych umów/		

								wypłaconych środków)		
2.1.6	Opracowanie koncepcji – „Wieś przyszłości’’ Smart Village	JST, organizacje pozarządowe, osoby fizyczne	**konkurs 14 000,00 € (56 000,00 zł)**	liczba koncepcji	Szt.	0	12	dane pozyskiwane od beneficjentów		
2.2.1	wsparcie podmiotów działających w sferze kultury w przygotowaniu oferty promującej specyfikę obszaru LGD (zakup strojów, sprzętu, materiałów itp..)	JST, instytucje kultury, osoby fizyczne, grupy nieformalne, organizacje pozarządowe	**projekt grantowy 61 954,45 €** max. 5 000 €	liczba operacji obejmujących wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury	szt.	0	15	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. wypłaconych środków		2.2.Rosnąca popularność trendów związanych z regionalizmem, folklorem; Odchodzenie osób, które są łącznikami między pokoleniowymi źródłami informacji o przeszłości; Lekceważenie przeszłości; Wstyd przed kojarzeniem poszczególnych osób czy

2.2.2	renowacja i/ lub oznakowanie obiektów sakralnych	JST, instytucje kultury, osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	**konkurs 72 358,04 €** max. 17 500,00 €	liczba odnowionych i/ lub oznakowanych obiektów sakralnych	szt.	0	5	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. wypłaconych środków		miejscowości z zaściankowością i skansenem; Legislacja krajowa nie sprzyjająca poprawie stanu obiektów zabytkowych; Zbyt wysokie koszty renowacji obiektów zabytkowych w szczególności będących w posiadaniu prywatnych osób; Słabe zainteresowanie ośrodków akademickich współpracą z obszarami wiejskimi w zakresie budowania nowoczesnych (ale zgodnych z tradycyjną funkcja wsi) koncepcji zagospodarowania terenu
2.2.3	Publikacje związane z zachowaniem i popularyzacją dziedzictwa lokalnego	JST, instytucje kultury, osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	**konkurs 30 910,44 €** max. **11 250 €**	liczba wydanych publikacji	szt.	0	6	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. wypłaconych środków		
2.3.1	stworzenie systemu identyfikacji wizualnej obszaru	LGD ,,Kraina Dinozaurów"	**aktywizacja 625,00 € 2500,00 zł**	liczba stworzonych systemów identyfikacji wizualnej	szt.	0	1	dane własne LGD		2.3.Dostępne fundusze europejskie na inwestycje proekologiczne; Wzrost zainteresowania turystów Jura Parkiem co może wygenerować dodatkowe zainteresowanie się także innymi walorami obszaru; Wzrost zainteresowania turystyką weekendową; Turystyka przemysłowa; Łatwość w komunikowaniu
2.3.2	opracowanie i upowszechnianie wspólnych dla obszaru LGD materiałów informacyjno-promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej	LGD ,,Kraina Dinozaurów", JST, instytucje kultury, osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	**aktywizacja 32 672,97** € **konkurs 27 677,61 €** max 12 500 €	liczba zrealizowanych zintegrowanych działań informacyjno-promocyjnych	szt.	0	~~4~~ 3	dane pozyskiwane od beneficjentów oraz z zestawień dot. wypłaconych środków		

2.3.3	uruchomienie pun-któw kolportażu materiałów informacyjno-promocyjnych z wykorzystaniem systemu identy-fikacji wizualnej opracowanej dla LGD	JST, instytucje kultury, osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	**konkurs 31 168,20 €** max.31 168,20 €	liczba operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.	0	1	dane pozyski-wane od bene-ficjentów oraz z zestawień dot. wypłaconych środków		się – nawet w relacjach o zasięgu globalnym (sieci internetowe, połączenia lotnicze); Rosnąca popularność trendów związanych z regionalizmem, folklorem; Wymiana doświadczeń z grupami i zespołami spoza regionu/kraju; Środki unijne na wsparcie i promocję produktów lokalnych; Nierozpoznawalność marki Opolszczyzny jako miejsca atrakcji turystycznych; Bariery formalne współpracy różnych podmiotów i organizacji;
				liczba utworzonych punktów kolportażu	szt.	0	8	dane pozyski-wane od benefi oraz z zesta-wień dot. wy-płac. środków		
2.3.4	promocja zasobów przyrodniczych, geologicznych i turystycznych	LGD ,,Kraina Dinozaurów"	**projekt współpracy 2 906,64 €**	liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym projektów międzynarodo-wych	szt.	0	1	dane własne LGD		
				liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	szt.	0	6	dane własne LGD		
2.3.5	organizacja cykli spotkań i warsztatów tematycznych promujących zasoby i obszar LGD	LGD Kraina Dinozaurów, JST, instytucje kultury, osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje Pozarządowe	**konkurs 21 595,80 €** max. 12 500 € **aktywizacja 7500,00 €** (30 000,00 zł)	liczba zorganizowanych cykli warsztatów i spotkań tematycznych	szt.	0	2	dane pozyskiwane od beneficjentów, (listy obecności, dokumentacja zdjęciowa oraz z zestawień dot. wypłaconych środków)		
				liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z	szt.	0	16	dane pozyskiwane od beneficjentów		

				mieszkańcami				(listy obecności, zaświadczenia o ukończeniu szkolenia, dokumentacja zdjęciowa oraz z zestawień dot. podpisanych umów/ wypłaconych środków)		
2.3.6	organizacja wydarzeń sportowych, rajdów rowerowych, zajęć rekreacyjnych podkreślających specyfikę LGD	JST, instytucje kultury, osoby fizyczne, grupy nieformalne, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	**projekt grantowy 107 689,77 €** max 5 000 €	liczba zorganizowanych przedsięwzięć	szt.	0	23	dane pozyskiwane od beneficjentów (listy obecności, dokumentacja zdjęciowa oraz z zestawień dot. wypłaconych środków)		
2.3.7	promocja zasobów turystycznych LGD	LGD „Kraina Dinozaurów’’	**projekt współpracy 17 117,27 € max 68 469,08 zł**	Liczba nowych/ zmodernizowanych Gier terenowych	szt.	0	11	dane własne LGD		

Określenie poziomu dofinansowania ze względu na typy operacji (przedsięwzięcia):

1) **1.1.1** budowa nowych oraz modernizacja istniejących szlaków, ścieżek, tras turystycznych, w tym rowerowych, przyrodniczych, historycznych, konnych i innych, oznakowanie atrakcji i obiektów o szczególnym znaczeniu dla obszaru LGD. Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając informacje dotyczące kosztów realizacji operacji o podobnym zakresie, w przypadku oznakowania obiektów/atrakcji zakłada się wykorzystanie ich do utworzenia szlaków tematycznych.
   kwota na realizację przedsięwzięcia – 43 037,27 €, maks. kwota dofinansowania dla operacji – 12 500 €
2) **1.1.2** Oznakowanie i doposażenie w elementy wspólnej wizualizacji i promocja szlaku kajakowego na Małej Panwi. Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając długość trasy kajakowej oraz liczbę przystani kajakowych, punktów przesiadkowych i koszty promocji.
   kwota na realizację przedsięwzięcia –10951,94 €, - operacja własna
3) **1.1.3** budowa i modernizacja punktów przystankowych, obiektów małej architektury oraz miejsc aktywności ruchowej typu siłownie, place zabaw, boiska i inne. Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając informacje dotyczące kosztów realizacji operacji o podobnym zakresie.
   kwota na realizację przedsięwzięcia 287 337,76 €-, maks. kwota dofinansowania dla operacji –20 000 €
   projekt grantowy – 66 386,80 €, maks. kwota dofinansowania dla operacji – 7 500 €
   Konkurs 200 000 € , max. 20 000 € - dodatkowe środki
4) **1.1.4** wsparcie rozwoju atrakcji tematycznych typu: stadniny, zagrody i obiekty edukacyjne, itp. – **projekt grantowy.** Przedsięwzięcie sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji oszacowano uwzględniając uwagi i informacje dotyczące kosztów realizacji operacji o takim charakterze pochodzące od potencjalnej grupy docelowej.
   kwota na realizację przedsięwzięcia – 56 588,17 €, maks. kwota dofinansowania dla operacji – 7 500 €
5) **1.1.5** podniesienie standardu i/lub zwiększenie liczby punktów gastronomicznych, handlowych oraz miejsc noclegowych w obiektach turystycznych (modernizacja i/ lub rozbudowa istniejących obiektów, zakup niezbędnego wyposażenia zagospodarowanie terenu wokół obiektów). Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji oszacowano uwzględniając średnie nakłady ponoszone przez beneficjentów działań o podobnym charakterze i w podobnym zakresie na terenie LGD.
   kwota na realizację przedsięwzięcia –8 062,04 € max. kwota dofinansowania dla operacji – 6 250 €
6) **1.1.6** zagospodarowanie przestrzeni publicznej (mała architektura, nasadzenia roślin stałych charakterystycznych dla obszaru LGD). Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając informacje dotyczące kosztów realizacji operacji o podobnym zakresie realizowanych na terenie LGD oraz uwzględniając średnią wielkość miejscowości na obszarze.
   kwota na realizację przedsięwzięcia – 44634,84 €, maks. kwota dofinansowania dla operacji – 12 500 €
7) **1.2.1** stworzenie znaku jakości i pochodzenia dla produktów i usług wysokiej jakości oraz specyficznych dla obszaru LGD Kraina Dinozaurów. przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając doświadczenia innych LGD w realizacji projektów o podobnym charakterze.
   kwota na realizację przedsięwzięcia –11 651,75 € maks. kwota dofinansowania dla operacji –11 651,75 €
8) **1.3.1** premie na założenie działalności gospodarczej w szczególności związane z produktem lokalnym, uruchomienie i prowadzenie wypożyczalni sprzętu turystyczno-rekreacyjnego, utworzenie punktów napraw oraz wprowadzenie usług transportowych w ruchu turystycznym na obszarze LGD. Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając doświadczenia i wysokości dofinansowania stosowane przez powiatowe urzędy pracy na realizację programów o podobnym charakterze oraz doświadczenia beneficjentów aplikujących o środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej w poprzednim okresie. Kwota wyższa zostanie przyznana beneficjentom, których działalność będzie związana z wykorzystaniem produktów lokalnych (wpływ na promocję produktów i obszaru) lub wnioskodawcą będzie osoba bezrobotna lub należąca do zdefiniowanej w LSR grupy defaworyzowanej.
   kwota na realizację przedsięwzięcia – 574 930,96 €, maks. kwota dofinansowania dla operacji 17 500 €
9) **1.3.2** realizacja inwestycji w istniejących firmach na rzecz stworzenia nowych miejsc pracy w szczególności związane z produktem lokalnym, uruchomienie i prowadzenie wypożyczalni sprzętu turystyczno-rekreacyjnego, utworzenie punktów napraw oraz wprowadzenie usług transportowych w ruchu turystycznym na obszarze LGD (zakup wyposażenia, rozbudowa lub modernizacja obiektów). Przedsięwzięcie zostało

sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając doświadczenia i wysokości dofinansowania wnioskowane/wykorzystywane przez beneficjentów aplikujących o środki na rozwój przedsiębiorstw/ działalności gospodarczej w poprzednim okresie.

kwota na realizację przedsięwzięcia – 773 480,13 € max. 50 000 €

10) **1.4.1** prowadzenie akcji i projektów edukacyjnych wspierających rozwój miejsc edukacji proekologicznej, związanych z propagowaniem zasad zrównoważonego rozwoju, odnawialnych źródeł energii, ochroną środowiska i klimatu. Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając koszty realizacji operacji o podobnym charakterze realizowane przez członków LGD. Zakłada się, że w ramach organizacji jednego przedsięwzięcia zostaną zorganizowane cykle przedsięwzięć edukacyjnych, działania obejmą obszar/mieszkańców całego LGD lub powstaną obiekty edukacyjne dostępne dla wszystkich mieszkańców obszaru oraz turystów.

kwota na realizację przedsięwzięcia –97 726,80 € maks. kwota dofinansowania dla operacji – 97 726,80 €. Konkurs (32 000,00 €) – dodatkowe środki

11) **1.4.2** poprawa warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych i obiektów rekreacyjno-sportowych na obszarze LGD. Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając koszty realizacji operacji o podobnym charakterze realizowane przez członków LGD oraz średni koszt realizacji operacji w określonym zakresie.

kwota na realizację przedsięwzięcia –31 077,60 € maks. kwota dofinansowania dla operacji – 40 000 € Dodano środki z oszczędności 50114,13 €

12) **2.1.3** udzielanie organizacjom pomocy merytorycznej (finansowo- księgowej, organizacyjnej i prawnej). Przewiduje się realizację jednej operacji, która przyczyni się do realizacji wskaźnika liczba organizacji, którym udzielono wsparcia na poziomie 21, przy czym w ramach tego przedsięwzięcia zakłada się powstanie punktu konsultacyjnego dla organizacji dostępnego przez cały okres realizacji projektu (min. 2 lata). Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając czas trwania projektu, częstotliwość świadczenia usług doradczych, ilość organizacji pozarządowych na terenie LGD, które deklarowały chęć uczestnictwa w tego typu przedsięwzięciu.

kwota na realizację przedsięwzięcia –11115,58 € operacja własna

13) **2.1.4** organizacja cykli spotkań i warsztatów edukacyjno - integracyjnych dla mieszkańców (w tym zdefiniowanych grup defaworyzowanych, niepełnosprawnych i seniorów). Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano na podstawie realizowanych wcześniej przez wnioskodawców projektów o podobnym charakterze. Zakłada się, że w ramach organizacji jednego przedsięwzięcia zostaną zorganizowane cykle spotkań i warsztatów oraz działania obejmą obszar/mieszkańców całego LGD.

kwota na realizację przedsięwzięcia –10 668,03 €, maks. kwota dofinansowania dla operacji –10 668,03 €

14) **2.1.5** organizacja warsztatów dla lokalnych przewodników turystycznych z uwzględnieniem zagadnień z zakresu ochrony środowiska. Przewiduje się realizację jednej operacji, która przyczyni się do realizacji wskaźnika liczba osób biorących udział w szkoleniach na poziomie 20 osób, przy czym zakłada się przeprowadzenie warsztatów obejmujących zarówno część teoretyczną i praktyczną połączoną z wyjazdem edukacyjnym na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” (min. trzydniowych, zapewnienie uczestnikom m.in. materiałów szkoleniowych, wyżywienia i zorganizowanie transportu). Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano na podstawie realizowanych wcześniej przez LGD projektów szkoleniowych o podobnym charakterze, uwzględniając ilość osób

kwota na realizację przedsięwzięcia –10996,02 € maks. kwota dofinansowania dla operacji – 10996,02€

15) **2.1.6 Opracowanie koncepcji – „Wieś przyszłości’’ Smart Village - JST, organizacje pozarządowe , osoby fizyczne, wskaźnik szt. 12 Dodatkowe środki: konkurs 14 000,00 € (56 000,00 zł)**

16) **2.2.1** wsparcie podmiotów działających w sferze kultury w przygotowaniu oferty promującej specyfikę obszaru LGD (zakup strojów, sprzętu, materiałów itp.) - **projekt grantowy.** Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając informacje dotyczące kosztów realizacji operacji o takim charakterze pochodzące od potencjalnej grupy docelowej oraz koszty realizacji operacji o podobnym charakterze realizowanych przez beneficjentów we wcześniejszym okresie.

kwota na realizację przedsięwzięcia – 61 954,45 €, maks. kwota dofinansowania dla operacji – 5 000 €

17) **2.2.2** renowacja i/ lub oznakowanie, obiektów sakralnych. Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając średni koszt realizacji wniosków/projektów dotyczących obiektów sakralnych realizowanych przez członków LGD i beneficjentów.
kwota na realizację przedsięwzięcia – 72 358,04 € maks. kwota dofinansowania dla operacji – 17 500 €
18) **2.2.3** publikacje związane z zachowaniem i popularyzacją dziedzictwa lokalnego. Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając średni koszt realizacji wniosków/operacji o podobnym charakterze realizowanych przez członków LGD i beneficjentów.
kwota na realizację przedsięwzięcia – 30910,44 € maks. kwota dofinansowania dla operacji – 11 250 €
19) **2.3.2** opracowanie i upowszechnianie wspólnych dla obszaru LGD materiałów informacyjno-promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej. Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając koszty realizacji operacji o charakterze informacyjno-promocyjnym realizowane przez członków i beneficjentów oraz fakt, że realizowane przedsięwzięcia muszą dotyczyć całego obszaru LGD.
kwota na realizację przedsięwzięcia – konkurs 27 677,61 € maks. kwota dofinansowania dla operacji – 12 500 €, aktywizacja 32 672,97 €.
20) **2.3.3** uruchomienie punktów kolportażu materiałów informacyjno-promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej opracowanej dla LGD. Przewiduje się realizację jednej operacji, która przyczyni się do realizacji wskaźnika liczba utworzonych punktów kolportażu na poziomie 8 sztuk tj. punkt kolportażu powstanie co najmniej w siedzibie LGD oraz dodatkowo w przynajmniej jednej miejscowości na terenie każdej gminy. Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając doświadczenia innych LGD w realizacji projektów o podobnym charakterze oraz zasięg i zakres
kwota na realizację przedsięwzięcia – 31 168,20 € **maks. kwota dofinansowania dla operacji – 31 168,20** €
21) **2.3.5** organizacja cykli spotkań i warsztatów tematycznych promujących zasoby i obszar LGD. Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano na podstawie realizowanych wcześniej przez wnioskodawców projektów o podobnym charakterze. Zakłada się, że w ramach organizacji jednego przedsięwzięcia zostaną zorganizowane cykle spotkań i warsztatów oraz działania obejmą obszar/mieszkańców całego LGD.
kwota na realizację przedsięwzięcia – konkurs 21 595,80 € maks. kwota dofinansowania dla operacji – 12 500 €
22) **2.3.6** organizacja wydarzeń sportowych, rajdów rowerowych, zajęć rekreacyjnych podkreślających specyfikę LGD - p**rojekt grantowy.** Przedsięwzięcie zostało sformułowane w oparciu o wyniki analizy SWOT, diagnozy oraz przeprowadzone konsultacje społeczne, koszt realizacji operacji oszacowano uwzględniając uwagi i informacje dotyczące kosztów realizacji operacji o takim charakterze, obejmujących obszar/ mieszkańców całego LGD. Wskaźnik – 23.
kwota na realizację przedsięwzięcia – 107 689,77 €, maks. kwota dofinansowania dla operacji – 5 000 €

<u>Projekty współpracy</u>

23) **2.3.7 promocja zasobów turystycznych LGD - projekt współpracy. Kwota na realizację przedsięwzięcia – 17 117,27 € maksymalna 68 469,08 zł, wskaźnik - 11**
24) **1.2.2** inwentaryzacja i kreowanie rękodzielnictwa, utworzenie centrum produktu lokalnego - uruchomienie sklepu stacjonarnego i internetowego z produktami lokalnymi - **projekt współpracy.**
kwota przeznaczona na realizację przedsięwzięcia –32476,09 *€* (129904,39 zł)
Dodatkowe środki - 50 000 €
25) **2.3.4** promocja zasobów przyrodniczych, geologicznych i turystycznych - **projekt współpracy.** W ramach LSR zaplanowano realizację dwóch projektów współpracy, w tym 1 międzynarodowego – **Kwota na realizację przedsięwzięcia – 2 906,64 €**
Aktywizacja i koszty bieżące.
26) **1.2.3** stworzenie wirtualnej giełdy pracy i wolontariatu w tym np., banku wolnego czasu, lokalnego portalu pracy **kwota na realizację przedsięwzięcia – 6 250 € maks. kwota dofinansowania dla operacji 6 250 €**
27) **2.1.1** organizacja szkoleń dla pracowników i organów LGD, **kwota na realizację przedsięwzięcia – 5000,00€ (20000,00 zł) (koszty bieżące)**
28) **2.1.2** prowadzenie działań szkoleniowo - edukacyjnych (przed naborami)
kwota na realizację przedsięwzięcia – 5000,00€ (20000,00 zł) (koszty bieżące)
29) **2.3.1** stworzenie systemu identyfikacji wizualnej obszaru LGD
kwota na realizację przedsięwzięcia – 625,00 € (2500,00 zł)

30) **2.3.2** opracowanie i upowszechnianie wspólnych dla obszaru LGD materiałów informacyjno-promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej, **kwota na realizację przedsięwzięcia –33000,00 € (132000,00 zł)**
31) **2.3.5** organizacja spotkań i warsztatów tematycznych promujących zasoby i obszar LGD - **kwota przeznaczona na realizację przedsięwzięcia – 7500,00 € (30 000,00 zł)**

Przedsięwzięcia realizowane przez LGD w ramach działań aktywizacyjnych będą koncentrowały się na integracji, aktywizacji i animacji lokalnej społeczności, oraz działaniach zmierzających do stworzenia marki/ identyfikacji wizualnej obszaru i jego promocji. Koszty bieżące obejmują koszty utrzymania biura i pracowników oraz szkolenia dla pracowników i organów LGD, szkolenia dla potencjalnych beneficjentów ramach poszczególnych celów. Poziom ich realizacji będzie monitorowany na bieżąco od momentu składania wniosków przez beneficjentów, poprzez podpisanie umów na realizację operacji a ostatecznie będzie weryfikowany na podstawie sprawozdań składanych przez beneficjentów po realizacji operacji oraz zestawień zawartych umów/ wypłaconych środków przekazywanych przez IW. Poziom przyjętych wskaźników produktu został oszacowany na podstawie kwot alokacji środków na dane przedsięwzięcie, przy założeniu maksymalnych wartości środków przeznaczonych na pojedynczą operację. W przypadku wskaźnika dot. innowacyjności operacji dane te będą weryfikowane na podstawie oceny operacji przez członków Rady – jeżeli ponad 50% członków Rady uzna operację za innowacyjną wówczas kryterium uważa się za spełnione. Jako stan wyjściowy dla wskaźników produktu przyjmuje się wartość „0”, realizacja operacji w ramach przedsięwzięć będzie podnosiła wartość wskaźnika o minimum jedną jednostkę lub o wartość wskazaną w informacji o naborze. Zakładany poziom osiągnięcia danego wskaźnika będzie podawany do wiadomości beneficjentów w momencie ogłaszania naboru wniosków na dane przedsięwzięcie. Wskaźniki rezultatu zostały przedstawione w ujęciu statycznym jako wartość bazową ustalono wartość „0”, wartości docelowe zostały oszacowane w odniesieniu do działań/obiektów infrastruktury/usług, które zostały zrealizowane w ramach środków pozyskanych na ich realizację w ramach wdrażania LSR tzn. odnoszą się do nowopowstałych/ zmodernizowanych obiektów, nowych usług, nowych produktów. Dane do monitorowania poziomu wskaźników rezultatu będą pozyskiwane bezpośrednio od beneficjentów (z wniosków, na podstawie podpisanych umów, sprawozdań z realizacji operacji, monitorowania), z przeprowadzanych badań ankietowych, na podstawie list obecności na spotkaniach, szkoleniach, warsztatach/zgłoszeń udziału oraz w przypadku wskaźników odnoszących się do liczby osób korzystających/odwiedzających obiekty będą wykonywane 2 x w ciągu roku pomiary liczby odwiedzających (1x w pierwszym tygodniu maja, 1 x w pierwszym tygodniu sierpnia). Na podstawie tych pomiarów zostanie oszacowana średnia liczba osób odwiedzających obiekty w ciągu dnia i przemnożona x 365 dni. W przypadku wskaźników oddziaływania dane bazowe pozyskano z ogólnodostępnych źródeł (bazy GUS, PUP, ewidencje gminne, WFOŚ – jako wartość bazową przyjęto dane na koniec roku 2014) oraz danych własnych LGD pozyskanych w wyniku monitorowania i ewaluacji LSR na lata 2007-2013 (dane ze sprawozdań – jako wartość bazową przyjęto dane na koniec roku 2015). Dane do monitorowania wskaźników będą pozyskiwane z ogólnodostępnych źródeł (bazy gminne, powiatowe, PUP, GUS, WFOŚ), badań ankietowych, sondażowych i innych przeprowadzanych przez LGD, monitorowania realizacji operacji oraz będą pozyskiwane bezpośrednio od wnioskodawców i beneficjentów a także członków LGD W celu pozyskiwania danych od wnioskodawców, już na etapie składania wniosku, w kartach ocen zostaną zamieszczone kryteria dotyczące punktacji za szczegółowe wskazanie wskaźników, które mają zostać osiągnięte poprzez jego realizację oraz zakładanych terminów ich realizacji. W momencie składania wniosków wnioskodawcy będą zobowiązani do podpisania oświadczenia dotyczącego przekazywania informacji na potrzeby monitorowania wskaźników zarówno w trakcie realizacji operacji jak i po jej zakończeniu w okresie trwałości projektu. **Poziom realizacji strategii będzie monitorowany i ewidencjonowany na bieżąco poprzez współpracę zarówno z beneficjentami środków jak i poprzez badania ankietowe przeprowadzane wśród mieszkańców terenu i odwiedzających nas gości.**

VI Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Na potrzeby dokonywania wyboru operacji realizowanych w ramach LSR zostały opracowane szczegółowe procedury i kryteria wyboru. Mają one na celu umożliwienie dokonywania wyboru operacji w sposób jasny i przejrzysty zapewniając jednocześnie wybór operacji, które w sposób najbardziej skuteczny przyczynią się do realizacji LSR. Procedury i kryteria zostały opracowane w oparciu o dotychczasowe doświadczenia LGD w zakresie realizacji procedur naboru oraz wytyczne pokontrolne z poprzedniego okresu programowania. W składzie Rady ponad 50 % głosów mają członkowie, którzy nie są przedstawicielami sektora publicznego (szczegółowe wymagania dotyczące członków Rady zawarte są w Regulaminie Rady). W posiedzeniach Rady dotyczących wyboru operacji w ramach organizowanych naborów wniosków musi brać udział ponad 50% członków Rady, przy czym parytety dotyczące przynależności do odpowiedniego sektora muszą być zachowane w poszczególnych głosowaniach. Dla zapewnienia bezstronności oceny została również określona procedura wyłączania członków Rady z oceny. Każdy z członków biorących udział w głosowaniu zobowiązany jest do podpisania deklaracji zachowania poufności i bezstronności oceny a w przypadku wyłączenia z oceny do

podania przyczyny wyłączenia. Dodatkowo w celu zapewnienia prawidłowości wyboru operacji LGD będzie prowadziło dla każdego naboru rejestr interesów członków organu decyzyjnego. Kryteria wyboru operacji są opracowane wspólnie przez członków Rady, Zarząd oraz pracowników biura LGD z uwzględnieniem wytycznych dotyczących realizacji LSR oraz wyników konsultacji społecznych (analizy SWOT, diagnozy, badań ankietowych, uwag zgłaszanych na spotkaniach i warsztatach) i analiz przeprowadzanych na potrzeby opracowania LSR (zdefiniowanych problemów, celów, przedsięwzięć oraz wskaźników ich realizacji). W kryteriach oceny zostały uwzględnione zapisy dotyczące grup defaworyzowanych oraz działań szczególnie istotnych z punktu widzenia LSR (partnerstwo, współpraca, innowacyjność, zintegrowanie). Zostały opracowane tak aby zapewnić przejrzystość wyboru operacji, równy dostęp dla wszystkich podmiotów, mierzalność kryteriów a w przypadku kryteriów jakościowych sprecyzowano sposób ich oceny. Położono również nacisk na sprecyzowanie kryteriów oceny zgodności operacji z LSR oraz konieczność podawania uzasadnienia decyzji o zgodności/niezgodności z LSR. Kryteria i ich ewentualne zmiany są zatwierdzane przez Walne Zebranie Członków. Zmiana kryteriów będzie możliwa jedynie w ściśle określonych przypadkach (wyraźny sygnał/wniosek ze strony Rady lub innych organów LGD, członków LGD, mieszkańców dotyczący trudności w ocenie konkretnego kryterium, konieczność doprecyzowania wskaźnika, problemy z osiągnięciem poziomu danego wskaźnika, brak stosownego kryterium pozwalającego na osiągnięcie danego wskaźnika). W ramach realizacji LSR przewiduje się również realizację projektów grantowych i operacji własnych dla których zostały opracowane procedury wyboru operacji.

Dla określenia innowacyjności projektów stosuje się następującą definicje innowacyjności:

Innowacja - wdrożenie nowego na danym obszarze lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych lub społecznych. Podejście innowacyjne oznacza poszukiwanie nowych, lepszych, efektywniejszych sposobów rozwiązywania problemów mieszczących się w obszarach wsparcia LSR. Innowacyjnym podejściem będzie m.in. zachęcanie i promowanie idei realizacji projektów partnerskich, realizowane działania mogą swoim zasięgiem objąć nowe grupy odbiorców, sposoby rozwiązywania problemów zostaną rozwinięte oraz potraktowane bardziej nowatorsko oraz niestandardowo. Jako innowacyjne będą premiowane również rozwiązania mające korzystny wpływ na zrównoważony rozwój obszaru a szczególności rozwiązania sprzyjające ochronie środowiska, wykorzystaniu technologii proekologicznych i odnawialnych źródeł energii, promowane będą rozwiązania sprzyjające zintegrowaniu obszaru i zwiększeniu jego rozpoznawalności, przedsięwzięcia wykorzystujące produkty lokalne i promujące je w sposób nietypowy, niestandardowy, przyczyniające się do pozytywnych zmian na obszarze. Premiowane w tym obszarze będą również przedsięwzięcia o charakterze prospołecznym, przyczyniające się do integracji lokalnej społeczności (całego obszaru LGD) oraz sprzyjające włączeniu społecznemu. Innowacyjność powinna przejawiać się w co najmniej jednym z poniższych wymiarów: uczestnika projektu, problemu, formy wsparcia[1]. Wsparcie przez LGD innowacyjności może znaleźć swój wyraz w celach, przedsięwzięciach oraz kryteriach wyboru, jak również w samym sposobie przygotowania LSR. W treści LSR LGD „Kraina Dinozaurów” sformułowano cele, które stanowią podstawę do zastosowania innowacyjnych rozwiązań w w/w obszarach. Zarówno uczestnicy lokalnych projektów, problemy jak i formy wsparcia będą mogły stanowić rodzaj dodatkowej szansy dla rozwoju całego obszaru. W szczególności, biorąc pod uwagę chęć intensyfikacji działań na rzecz integracji obszaru, innowacyjnym podejściem będzie **zachęcanie i promowanie idei realizacji projektów partnerskich.** Taka współpraca na rzecz wspólnego pozyskiwania środków finansowych na pewno stanie się przyczynkiem do zwiększenia stopnia integracji wewnętrznej obszaru.

Realizowane działania mogą swoim zasięgiem objąć **nowe grupy odbiorców,** mających wcześniej ograniczony dostęp do pewnych form pomocy i którzy będą mogli skorzystać z innego rodzaju wsparcia niż dotychczas, np. osoby z grup defaworyzowanych będą mogły wziąć udział w spotkaniach i warsztatach dotyczących m.in. przedsiębiorczości, działalności społecznej, wolontariatu, rozpowszechniania idei wykorzystywania energii odnawialnej itd. Zagadnienia dotyczące rozwiązywania problemów zostaną rozwinięte oraz potraktowane bardziej nowatorsko oraz niestandardowo. Jako innowacyjne będą premiowane również rozwiązania mające korzystny **wpływ na zrównoważony rozwój obszaru** a szczególności rozwiązania sprzyjające **ochronie środowiska, wykorzystaniu technologii proekologicznych i odnawialnych źródeł energii.** Również zaproponowane formy wsparcia związane będą z instrumentami zwiększającymi ich efektywność, w szczególności zaś promowane będą rozwiązania sprzyjające **zintegrowaniu obszaru i zwiększeniu jego rozpoznawalności** np. miejscowe produkty zostaną opatrzone wspólną marką i symboliką, utworzona będzie też sieć punktów z produktami lokalnymi „*koszyk produktów lokalnych z Krainy Dinozaurów”.* Kluczowe będą również **przedsięwzięcia oparte na lokalnych zasobach LGD**, powodujących już teraz, że obszar ten jest rozpoznawalny i nietypowy. Jako innowacyjne będą określane przedsięwzięcia wykorzystujące i promujące zasoby lokalne w sposób nietypowy, niestandardowy, przyczyniające się do pozytywnych zmian na obszarze. Premiowane w tym obszarze będą również przedsięwzięcia

[1] Poradnik dla oceniających projekty innowacyjne i projekty współpracy ponadnarodowej. STOS, Warszawa 2011, str. 65-71.

o charakterze prospołecznym, przyczyniające się do integracji lokalnej społeczności (całego obszaru LGD) oraz sprzyjające włączeniu społecznemu.

Ocena operacji odbywa się przy pomocy kart oceny wg lokalnych kryteriów wyboru:

1) Operacje nie dotyczące przedsięwzięć z zakresu przedsiębiorczości, karta ocen pkt 1- 14 maksymalna ilość punktów możliwych do zdobycia –59 lub 60 pkt.
   Minimalna ilość punktów niezbędnych do wyboru operacji - 15 pkt,
2) Operacje dotyczące przedsięwzięć z zakresu przedsiębiorczości, karta ocen pkt1-11 i pkt. 13-14+ dodatkowe 3 kryteria (premie) lub dodatkowe 4 kryteria (pozostałe operacje z zakresu przedsiębiorczości), maksymalna ilość punktów możliwych do zdobycia:
   a) Premie na założenie działalności gospodarczej – 74 lub75 pkt
   b) Pozostałe operacje z zakresu przedsiębiorczości – 80 lub 81 pkt
   Minimalna ilość punktów niezbędnych do wyboru operacji - 20 pkt,

Określenie poziomu dofinansowania poszczególnych operacji z podziałem na konkretne grupy wnioskodawców**:**

1) Premie na założenie działalności
   - wsparcie na założenie działalności związanej z działalnością usługową lub produkcyjną - kwota dofinansowania - **15 000 €;**
   - wsparcie na założenie działalności związanej z wykorzystaniem produktu lokalnego i/lub wnioskodawca jest osobą niepełnosprawną lub należącą do zdefiniowanej w LSR grupy defaworyzowanej - kwota dofinansowania – **17 500 €.**

Kwoty wsparcia zostały ustalone po przeanalizowaniu danych pozyskanych od beneficjentów realizujących projekty w podobnym zakresie ze środków pozyskanych w ramach programów funkcjonujących w latach 2007-2013(dane z konsultacji społecznych, informacje od mieszkańców pozyskane w ramach świadczenia usług doradczych), danych o programach dotyczących zakładania działalności gospodarczej prowadzonych przez powiatowe urzędy pracy, informacji od wnioskodawców, którzy realizowali projekty w ramach naborów organizowanych przez LGD w latach poprzednich (analiza składanych wniosków oraz realizacji umów, wypłaconych środków), z uwzględnieniem sytuacji gospodarczej obszaru, cen rynkowych oraz skali przedsięwzięcia (samozatrudnienie).

2) Wsparcie na realizację inwestycji w istniejących firmach na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy
   Minimalna całkowita wartość operacji wynosi nie mniej niż 12 500 €. Poziom dofinansowania – maksymalnie **70%** kosztów kwalifikowanych (w przypadku podmiotów wykonujących działalność gospodarczą). Maksymalna kwota dofinansowania na jedną operację – **50 000 €.**
3) Wsparcie na operacje realizowane przez JST. Minimalna całkowita wartość operacji wynosi nie mniej niż 12 500€. Poziom dofinansowania – do **63,63 %** kosztów kwalifikowanych.
4) Wsparcie na operacje realizowane przez pozostałe podmioty (nie dotyczy JST, przedsiębiorców). Minimalna całkowita wartość operacji wynosi nie mniej niż 12 500 €. Poziom dofinansowania – do **95%** kosztów kwalifikowanych, wkład własny do projektu min.**5 %**, przy czym może on stanowić wkład pracy własnej lub wkład finansowy.

W opracowanej procedurze naboru określono również sposób ustalania kwoty wsparcia dla danej operacji oraz sposób postępowania w przypadku jednakowej ilości punktów. Procedura obejmuje także sposób i terminy informowania wnioskodawców o wynikach oceny oraz zasady wnoszenia protestów i regulacje dotyczące ich rozpatrywania. W procedurze oceny wyznaczono również zakres odpowiedzialności wyznaczonych organów Stowarzyszenia za realizację poszczególnych etapów procedury.

LGD „Kraina Dinozaurów” przewiduje również organizację naborów w projektach grantowych – planuje się zorganizowanie trzech projektów grantowych- jednego w sferze działalności kulturalnej, drugiego- w sferze sportowo-rekreacyjnej i trzeciego wspierającego działalność edukacyjną. Projekty grantowe skierowane będą głównie do działających na terenie organizacji- stowarzyszeń, zespołów, grup nieformalnych itp. i mają na celu realizację projektów wpływających na zintegrowanie obszaru oraz zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego poprzez wsparcie operacji związanych z wprowadzeniem oferty dotyczącej zachowania lokalnych tradycji i obrzędów oraz wykorzystanie lokalnych zasobów, produktów do stworzenia/ poszerzenia oferty edukacyjnej w zakresie rozwoju atrakcji tematycznych. Do przeprowadzania naboru, oceny i rozliczania projektów grantowych została opracowana procedura wyboru i realizacji dla projektów grantowych.

Konkursy na realizację operacji w ramach naborów organizowanych przez LGD będą ogłaszane zgodnie z przyjętym harmonogramem. Harmonogram naborów został przygotowany z uwzględnieniem hierarchii celów i logiki działań. W pierwszej kolejności organizowane będą nabory na przedsięwzięcia szczególnie istotne dla osiągnięcia zakładanych celów LSR i umożliwiające skuteczne realizowanie kolejnych zadań.

Projekty w ramach operacji własnych będą realizowane po przeanalizowaniu poziomu realizacji wskaźników w pierwszym etapie ewaluacji LSR i będą służyły realizacji przedsięwzięć o szczególnym znaczeniu dla obszaru LGD, służącym społeczności obszaru, w przypadku których istnieje ryzyko nie osiągnięcia odpowiedniego

poziomu realizacji wskaźników a także istotnych ze względu na kolejne etapy realizacji LSR. Na potrzeby realizacji operacji własnych została opracowana procedura realizacji operacji własnych, która określa zasady, terminy i sposób realizacji operacji własnych. Lokalne kryteria wyboru operacji stanowią odrębny dokument, który jest załącznikiem do procedury wyboru operacji.

VII Plan działania

W poprzednim okresie programowania priorytetowe działania koncentrowały się wokół rozwoju turystyki w regionie – w obecnym LSR zakłada wykorzystanie powstałej lub doposażonej bazy turystycznej a także lokalnych zasobów i produktów do rozwoju gospodarczego obszaru. Większy nacisk zostanie położony na podejmowanie współpracy w zakresie tworzenia wspólnych ofert, pakietów, tworzenia szlaków turystycznych łączących obszar, kreowania marki produktu lokalnego identyfikującego obszar, podniesienia standardu świadczonych usług, rozwoju sieci produktów lokalnych. Wszystkie te działania mają na celu wsparcie rozwoju przedsiębiorczości, stworzenia warunków do podejmowania działalności gospodarczej, kreowania atrakcyjnego wizerunku obszaru. Działania LGD będą również koncentrowały się wokół poprawy stanu środowiska naturalnego i przestrzeni publicznej poprzez wspieranie operacji mających na celu poprawę estetyki miejscowości. Kolejnym obszarem będą działania na rzecz integracji społecznej obszaru, zwiększenia aktywności jego mieszkańców, działających na obszarze organizacji pozarządowych, wspierania osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Dotychczasowe doświadczenie kadry LGD ale także partnerów/członków Stowarzyszenia w realizacji projektów jest potencjałem, który pozwoli na sprawne i efektywne pozyskiwanie środków i realizację zaplanowanych działań, które mają przyczynić się do rozwoju obszaru i aktywizacji jego mieszkańców. Wśród przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji w nowej strategii znalazły się zarówno wsparcie dla osób, które zamierzają rozpocząć działalność na własny rachunek jak i dla tych które chcą rozwijać swoje firmy. Według przeprowadzonych analiz(diagnoza obszaru, analiza SWOT, konsultacje społeczne) konieczne jest wspieranie głównie osób młodych oraz kobiet pozostających co najmniej od roku bez pracy , osób z niepełnosprawnościami. Na lata 2016-2018 zaplanowano wydatkowanie środków na poziomie nieco niższym niż w latach 2019-2021 ze względu na fakt, że nabory wniosków ze względu na czas trwania procedury konkursowej będą ogłaszane dopiero od połowy roku 2016 a ponadto przewiduje się, że wdrożenie wszystkich procedur wyboru operacji będzie wymagało zwiększonych nakładów pracy zarówno ze strony członków Rady jak i biura LGD oraz Zarządu. Tym niemniej na lata 2016-2018 założono wydatkowanie środków/ realizację przedsięwzięć kluczowych dla LSR (operacje z zakresu przedsiębiorczości, z zakresu integracji lokalnej społeczności) oraz przedsięwzięć, które będą stanowiły podstawę do dalszych działań (system wizualizacji materiałów, produktów dla obszaru LGD).
W latach 2019-2021 założono najbardziej intensywne wydatkowanie środków, tak aby większość zakładanych wskaźników realizacji LSR mogła zostać do tego czasu osiągnięta oraz zaplanowano głównie realizację działań integracyjno- informacyjnych oraz promocyjnych. Szczegółowy plan działania stanowi załącznik do LSR.

VIII Budżet LSR

Przyjęty budżet LGD „Kraina Dinozaurów” zakłada wykorzystanie środków w ramach PROW na lata 2014-2020 w wysokości:

- na poddziałanie 19.2 – 2 526 000,00 € 10 104 000,00 zł
- na podziałanie 19.3 –102 500,00 € 410 000,00 zł
- na poddziałanie 19.4 –525 620,00 € 2 102 480,00 zł (w tym kwota na wsparcie przygotowawcze w wysokości 132 000 zł).

Zgodnie z obowiązującymi wytycznymi co najmniej 50% budżetu przeznaczonego na realizację poddziałania 19.2 przeznaczone zostało na przedsięwzięcia związane z tworzeniem lub utrzymaniem miejsc pracy. Pozostała kwota została rozdysponowana zgodnie z określonymi w trakcie konsultacji społecznych celami i przyporządkowanymi do nich przedsięwzięciami według zgłaszanych przez mieszkańców postulatów/potrzeb. W budżecie zostały określone kwoty środków przewidziane do realizacji poszczególnych przedsięwzięć i maksymalne kwoty dofinansowania w ich ramach tak aby realnie określić możliwe do realizacji wskaźniki. Kwoty środków zostały rozdysponowane proporcjonalnie pomiędzy dwa cele główne, uwzględniając fakt, że cel pierwszy obejmuje w większym zakresie zadania inwestycyjne więc kwoty środków przeznaczone na realizację przedsięwzięć mieszczących się w jego zakresie muszą być wyższe niż przedsięwzięcia o charakterze edukacyjnym, promocyjnym, szkoleniowym, które wchodzą głównie w zakres celu drugiego. Wysokość kwot przeznaczonych na poszczególne operacje w ramach przedsięwzięć zostały oszacowane z uwzględnieniem danych historycznych pochodzących z wniosków składanych przez beneficjentów w ramach organizowanych wcześniej operacji, danych pochodzących od członków LGD wynikających z realizacji przez nich operacji o podobnym charakterze w ramach innych programów oraz doświadczeń LGD wynikających z realizacji projektów współpracy i działań aktywizacyjnych. W ramach realizacji poddziałania 19.3 zaplanowano realizację trzech projektów współpracy, w tym jednego międzynarodowego. W ramach poddziałania 19.4 przewidziano kwotę na działania

aktywizacyjne w wysokości 142 500 € (570 000,00 zł) a na koszty bieżące na kwotę 383 120,00 € (1 532 480,00 zł) . Na realizację tych działań LGD przewiduje również wykorzystanie wkładu własnego w wysokości do 5% kwoty przeznaczonej na realizację poddziałania 19.4. Wkład własny w wysokości około 5% wartości projektu przewiduje się również na realizację operacji własnych LGD. Szczegółowy budżet stanowi załącznik do LSR

IX Plan komunikacji

Prezentacja celu głównego i przesłanek leżących u podstaw opracowania planu komunikacji. **Celem działań informacyjno-promocyjnych Lokalnej Strategii Rozwoju jest wspieranie realizacji celów określonych w LSR.** Plan Komunikacji LSR LGD Kraina Dinozaurów na lata 2014-2020 skoncentrowany jest na prowadzeniu takich czynności, które w istotny sposób wzmocnią wiedzę i akceptację kierunków działania oraz upowszechnią informację o samej organizacji. W ramach planu komunikacji wyodrębniono część zewnętrzną i wewnętrzną. Stanowi to naturalne nawiązanie do wyników analiz prowadzonych na dokumentacji strategicznej dostępnej w poszczególnych gminach, a także wniosków płynących ze Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 oraz Wspólnych Ram Strategicznych 2014-2020 oraz Strategii EU2020. Szczególnie istotnym okazała się spójność planu z Strategią komunikacji funduszy europejskich w województwie opolskim na lata 2014-2020, gdzie przedmiotowy plan jest jego operacyjnym uszczegółowieniem. Wykorzystano także szereg badań i rekomendacji jednostek naukowo- badawczych w regionie (opracowania Politechniki Opolskiej, Uniwersytetu Opolskiego oraz Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu). Wykorzystano także dobre praktyki stosowane w realizacji działań komunikacyjnych stosowanych w Badenii-Wirtembergii (Niemcy).

Opracowany plan komunikacji będzie narzędziem służącym do bezpośredniego kontaktowania się ze społecznością lokalną w celu monitorowania jakości i skutków wdrażania LSR. Został opracowany tak aby zapewnić jak najszerszy i jak najbardziej efektywny kontakt z lokalną społecznością w celu informowania potencjalnych wnioskodawców o możliwości aplikowania o środki, ale także w celu informowania ich o założeniach i celach LSR oraz uzyskania od nich informacji zwrotnej dotyczącej efektów jej wdrażania. Dzięki wykorzystaniu różnorodnych narzędzi komunikacyjnych możliwe będzie dotarcie do różnych grup społecznych, w tym również osób z grup defaworyzowanych oraz zagrożonych wykluczeniem. Poszczególne działania komunikacyjne będą realizowane w ramach aktywizacji lokalnej społeczności, wysokość budżetu zaplanowanego na poszczególne działania jest adekwatna do ich formy. Plan komunikacyjny zakłada komunikowanie się z lokalną społecznością w sposób ciągły przez cały okres wdrażania LSR, formy komunikacji zostały uzależnione od kolejnych etapów realizacji LSR tj. działania ogólne, informacyjne dla wszystkich mieszkańców, informacje dla potencjalnych wnioskodawców, konsultacje jakości funkcjonowania struktur LGD, monitoring wdrażania itp. Formy komunikacji będą również uzależnione od grupy docelowej do której będą adresowane. Procedura ewaluacji i monitoringu zakłada również dokonywanie ewaluacji przyjętego planu komunikacyjnego w zakresie kontroli jakości przekazu, trafności zastosowanych metod, otrzymywania informacji zwrotnych od grup docelowych
Szczegółowy plan komunikacji stanowi załącznik do LSR.

X Zintegrowanie

Określenie zakresu komplementarności z innymi dokumentami planistycznymi. Formułując treść LSR należy pamiętać, że lokalna strategia rozwoju musi być komplementarna z innymi dokumentami planistycznymi zarówno na szczeblu międzynarodowym, krajowym, regionalnymi i lokalnym. Warto więc zwrócić uwagę na wykaz tych strategicznych dokumentów oraz przeanalizować pokrótce cele, które określone są w nich jako istotne z punktu widzenia rozwoju obszaru, dla którego dany dokument został przygotowany.

10.1. Poziom międzynarodowy

LSR LGD „Kraina Dinozaurów" jest zbieżna z dokumentem strategicznym dla Unii Europejsk*iej: Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.*
Strategia Europa 2020 obejmuje trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety:

- rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
- rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną[2].

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Kraina Dinozaurów" podkreśla przede wszystkim istotne znaczenie trzeciego priorytetu Strategii Europa 2020, tj. włączenia społecznego w proces rozwoju swojego obszaru oraz określa cele, które są tożsame z założeniami określonymi na poziomie międzynarodowym i traktowane są jako nadrzędne, m.in.: wzrost przedsiębiorczości i zwiększenie liczby nowych miejsc pracy czy też wsparcie biznesu opartego na

[2] *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu,* str. 5

lokalnych produktach. Drugi priorytet Strategii Europa 2020 również koresponduje z celami LSR m.in. na poziomie dbałości o zrównoważony rozwój, poprzez zwiększanie świadomości nt. jego zasad oraz działania edukacyjne w tym zakresie.

10.2. Poziom krajowy

Na poziomie krajowym należy zwrócić uwagę na dokument pn. *Strategia Rozwoju Kraju 2020*. Strategia proponuje podejście dwukierunkowe, polegające na usuwaniu barier i słabości polskiej gospodarki oraz wykorzystaniu jej mocnych stron. SRK wyznacza trzy obszary, na których powinny zostać skoncentrowane fundusze na politykę rozwoju: konkurencyjna gospodarka, spójność społeczna i terytorialna oraz sprawne i efektywne państwo.

LSR LGD „Kraina Dinozaurów" zwłaszcza w obszarze dotyczącym spójności społecznej i terytorialnej wpisuje się w założenia Strategii Rozwoju Kraju 2020. Działania LGD w bardzo szerokim zakresie będą skierowane również na stworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości na terenie LGD w celu ograniczenia niekorzystnych trendów demograficznych i migracyjnych. Tworząc LSR LGD „Kraina Dinozaurów" nie pominięto również faktu, iż LSR będzie realizowana w ramach *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020.* Uwzględniono więc w jej celach strategicznych, cele przypisane do inicjatywy LEADER. Cele przekrojowe programu Leader: Środowisko - Łagodzenie zmiany klimatu i przystosowanie się do niej oraz innowacje.

Cel szczegółowy 6B) Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich. Zapisy LSR „Krainy Dinozaurów" koncentrują się wokół potrzeby odpowiedniego wykorzystania potencjałów kulturowych, środowiskowych i turystycznych obszarów wiejskich, przy zaangażowaniu lokalnej społeczności w celu przyspieszenia lokalnego rozwoju gospodarczego. Działania zmierzające do aktywizacji lokalnej społeczności zostaną podjęte głównie w celu kształtowania postaw proprzedsiębiorczych, stworzenia warunków i podejmowania wspólnych działań sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości mieszkańców. LSR została opracowywana z udziałem społeczności lokalnej, która jest zainteresowana zrównoważonym rozwojem obszaru i przeciwdziałaniem pogorszeniu stanu środowiska, którego jakość w sposób bardzo istotny wpływa na warunki życia i potencjał rozwoju danego obszaru. Do realizacji celów przekrojowych w zakresie ochrony środowiska i klimatu przyczynią się inwestycje w rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, zachowanie dziedzictwa lokalnego. Działania zaplanowane w LSR wpisują się także w Priorytetowe Ramy Działań (PAF), gdzie zaplanowano inwestycje na obszarach NATURA 2000 związane z ekoturystyką i zielonymi miejscami pracy (obiekty edukacyjne, centra obsługi ruchu turystycznego, ścieżki i szlaki turystyczne, atrakcje tematyczne związane lokalnymi zasobami, tablice informacyjne, rozwój przedsiębiorczości powiązanej z siecią NATURA 2000). W ramach działalności szkoleniowej będą realizowane m.in operacje z zakresu podnoszenia świadomości czy promowania postaw prośrodowiskowych i proklimatycznych a także promujących innowacyjne rozwiązania.

10.3. Poziom regionalny

Na poziomie regionalnym strategia LGD jest komplementarna i spójna z szeregiem dokumentów strategicznych opisujących programowany rozwój województwa opolskiego. W *Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego do roku 2020*, rozwój woj. opolskiego ukierunkowany został na: konkurencyjny i stabilny rynek pracy, aktywną społeczność regionalną, innowacyjną i konkurencyjną gospodarkę, dynamiczne przedsiębiorstwa, nowoczesne usługi i atrakcyjną ofertę turystyczno-kulturalną, dobrą dostępność do rynków pracy, dóbr i usług, wysoką jakość środowiska, konkurencyjną aglomerację opolską, ośrodki miejskie i obszary wiejskie[3].

Natomiast głównym wyzwaniem zapisanym w SRWO do roku 2020 jest zapobieganie i przeciwdziałanie procesom depopulacji. Aby przezwyciężyć to negatywne zjawisko wytypowano cztery tematyczne wyzwania rozwojowe:
przygotowane do rynku pracy aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka oparta na innowacyjności i współpracy z nauką, atrakcyjne obszary do zamieszkania, inwestowania i wypoczynku oraz zrównoważony rozwój aglomeracji opolskiej, miast i obszarów wiejskich regionu. LSR LGD „Kraina Dinozaurów" niemal całościowo wpisuje się w tak postawione wyzwania.

10.4. Poziom lokalny

Polityka rozwoju lokalnego powinna służyć realizacji koncepcji rozwoju zrównoważonego, rozumiana jest jako świadoma i celowa działalność organów samorządu, zmierzająca do systematycznej poprawy konkurencyjności podmiotów gospodarczych i poziomu życia mieszkańców oraz wzrostu potencjału gospodarczego regionów, przyczyniającego się ostatecznie do rozwoju społeczno – gospodarczego kraju. Każda z gmin tworzących obszar Lokalnej Grupy Działania posiada aktualną Strategię Rozwoju.

Chrząstowice: Misja **- nakręceni dobrą energią każdego dnia**,

Cele strategiczne - Dbanie o środowisko naturalne jak o najcenniejsze dobro w gminie; Zwiększenie atrakcyjności gminy do prowadzenia działalności gospodarczej i pracy; Stymulowanie rozwoju społecznego oraz pielęgnowanie tradycji i kultury lokalnej; Rozwój infrastruktury dla potrzeb społeczności lokalnej; Podniesienie atrakcyjności gminy jako miejsca, do spędzania wolnego czasu

[3] *Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do roku 2020*, str. 86

Dobrodzień: Misja - **Gmina przemysłowo-rolnicza - zaspokoić potrzeby swoich mieszkańców i stworzyć im warunki do godnego życia; Jako „Miasto stolarzy” ma być atrakcyjnym obszarem dla osiedlenia się młodych rodzin oraz inwestorów mogących zaoferować miejsca pracy i mogących podnieść potencjał ekonomiczny Gminy z poszanowaniem środowiska naturalnego.**
Cele strategiczne - Tworzenie warunków dla rozwoju gospodarczego gminy; Modernizacja i rozbudowa infrastruktury; Rozwój oświaty i rekreacji; Poprawa życia mieszkańców
Kolonowskie: Misja - **Tworzenie podstaw do rozwoju, uwzględniającego wielokulturowy charakter społeczności lokalnej; Rozwój gospodarczy i usług ukierunkowany na podniesienie standardu życia w gminie – z zachowaniem stanu środowiska naturalnego.**
Cele strategiczne - Rozwój przemysłu i usług na wytypowanych obszarach inwestycyjnych; Ochrona zasobów wodonośnych Głównego Zbiornika Wód Podziemnych oraz wód powierzchniowych; Restrukturyzacja gminnego systemu oświaty w oparciu zmodernizowaną bazę materialno-techniczną; Gmina Kolonowskie ośrodkiem wypoczynku sobotnio-niedzielnego; Poprawa stanu infrastruktury technicznej oraz jakości usług; Funkcjonowanie sprawnego systemu przeciwdziałania klęskom żywiołowym; Nowoczesne i partnerskie zarządzanie gminą.
Ozimek: Misja - **Gmina Ozimek obszarem zgodnego współistnienia człowieka, środowiska i techniki, zamieszkałym przez ludzi świadomych swoich tradycji – otwartym na przyszłość, w którym warto żyć**.
Cele strategiczne - Stworzenie sprzyjających warunków dla inwestorów; Zwiększenie aktywności gospodarczej mieszkańców; Stworzenie kompleksowego systemu ochrony środowiska przed zagrożeniami; Edukacja ekologiczna; Rozwiązanie głównych problemów komunikacyjnych; Zapewnienie wysokiego standardu edukacji; Poprawa warunków mieszkaniowych oraz stanu technicznego zasobów gminnych; Wdrożenie polityki prorodzinnej oraz zdrowego stylu życia; Aktywizacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych; Zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne walorów przyrodniczych; Działania na rzecz zapewnienia dostępności informacji obywatelom poprzez rozwijanie administracji
Turawa: Misja - **Gmina Turawa to miejsce, gdzie chwytasz wiatr w żagle. Razem rozwijamy naszą gminę dzięki naturze oraz aktywności mieszkańców.**
Cele strategiczne - Zadowalająca infrastruktura techniczna w gminie; Prężna gospodarka lokalna; Atrakcyjna oferta turystyczno-rekreacyjna gminy; Wysoka jakość życia mieszkańców gminy.
Zawadzkie: Misja - **Samorząd zmierzający do stworzenia warunków długofalowego rozwoju poprzez wzmocnienie potencjału przedsiębiorczości zapewniającego wzrost zatrudnienia i tworzenia dogodnych warunków życia i samo rozwoju, zachowując wartości kulturowych.**
Cele strategiczne - Wzmocnienie potencjału gospodarczego gminy; Zapewnienie dogodnych warunków życia w Gminie Zawadzkie; Wykorzystanie i wzmocnienie potencjału turystycznego i rekreacyjnego.
Zębowice: Misja - **Bogata tradycją historyczną, znana, zadbana i gościnna wyposażona w nowoczesną infrastrukturę techniczną, oferująca warunki dla osadnictwa; sprawnie zarządzana, w której zrównoważony rozwój zapewnia utrzymanie naturalnego środowiska przyrodniczego oraz tworzenie nowych miejsc pracy; posiadająca bogatą ofertę turystyczno -rekreacyjną, zamieszkiwana przez zintegrowane, aktywne i bezpieczne społeczeństwo**
Cele strategiczne - Rewitalizacja i ochrona walorów naturalnych i kulturowych oraz wyposażenie gminy w pełen zakres infrastruktury technicznej; Wizerunek aktywnej i przyjaznej przedsiębiorczości gminy poprzez stworzenie warunków do funkcjonowania różnorodnych zakładów pracy, aktywizację obszarów wiejskich i wypromowanie oferty turystyczno – rekreacyjnej; Wspierająca lokalne inicjatywy i otwarta na zewnątrz gmina, zapewniająca wysokiej jakości usługi swoim mieszkańcom, aktywnie uczestniczącym w jej codziennym życiu.
W treści LSR uwzględniono potrzeby i cele wszystkich gmin stanowiących obszar LGD. Założenia określone w dokumencie stanowią odzwierciedlenie charakteru poszczególnych jednostek terytorialnych oraz mają ścisły związek z potrzebami rozpatrywanymi na poziomie lokalnym.

Określenie zintegrowanego obszaru w zakresie sektorów podmiotów, zasobów, obszaru i funkcji

Wdrażanie LSR LGD „Kraina Dinozaurów” jest możliwe m. in. dzięki realizacji idei podejścia zintegrowanego dla wszystkich planowanych działań oraz zasobów istniejących na obszarze działania LGD. Przejawem podejścia zintegrowanego jest przede wszystkim partycypacyjna metoda budowania strategii, dzięki której możliwe stało się opracowanie dokumentu ukazującego specyfikę obszaru, w tym określenie celów, które wynikają ze zidentyfikowanych potrzeb i zdiagnozowanych problemów. Zastosowanie tego rodzaju podejścia gwarantuje współdziałanie podmiotów funkcjonujących na różnych płaszczyznach, co z kolei przekłada się na trwały efekt podejmowanych działań. Zintegrowane podejście dla przedsięwzięć planowanych przez LGD „Kraina Dinozaurów” dotyczyć będzie trzech aspektów:

1) bezpośrednich powiązań pomiędzy wyznaczonymi w trakcie tworzenia LSR celami;
2) bezpośrednich związków między podmiotami i aktorami lokalnymi uczestniczącymi w realizacji LSR;
3) wykorzystania charakterystycznych dla obszaru LGD zasobów lokalnych, tożsamości i dziedzictwa kulturowo – przyrodniczego.

Dodatkowo warto podkreślić, iż wytypowanie wyzwania rozwojowego stymuluje do integracji działań wokół realizacji projektów partnerskich oraz upowszechniania niestandardowego podejścia i nowatorskich pomysłów w rozwiązywaniu lokalnych problemów. Planowane do realizacji przedsięwzięcia wykorzystują walory obszaru objętego LSR. Poszczególne cele skoncentrowane są na endogenicznych właściwościach charakterystycznych dla obszaru LGD - zakładają wykorzystanie i ochronę lokalnych zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych. W ramach Strategii zakłada się dążenie do integrowania rozwoju w wymiarach środowiskowym, społecznym, kulturowym, przestrzennym i gospodarczym. Założone w LSR cele strategiczne wzajemnie ze sobą korespondują i mają charakter komplementarny. Poprzez poprawę stanu środowiska naturalnego oraz przestrzeni publicznej możliwe będzie zwiększenie integracji i poczucia przynależności do obszaru objętego LSR, co z kolei przyczyni się do wzrostu konkurencyjności całego obszaru LGD.

Spójność specyfiki obszaru LGD z systemem założonych celów strategicznych i operacyjnych została zagwarantowana w drodze przyjęcia partycypacyjnego modelu opracowywania dokumentu oraz przeprowadzenia szerokich konsultacji strategii z reprezentantami różnych środowisk lokalnych.

W realizację zaplanowanych w LSR przedsięwzięć i operacji, z uwagi na ich zakres i charakter zaangażowani będą przedstawiciele sektora publicznego, społecznego i gospodarczego. Takie kompleksowe podejście sprawi, iż działania w zakresie realizacji określonych w LSR przedsięwzięć będą na siebie wzajemnie oddziaływać, przez co zwiększą swoją efektywność i jeszcze skuteczniej przyczynią się do poprawy jakości życia na obszarze LGD. Realizacja założeń LSR odbywać się będzie na płaszczyźnie trzech typów beneficjentów. W sektorze publicznym LSR skierowana jest m.in. do: samorządów gminnych, szkół, domów kultury, bibliotek. Z sektora gospodarczego zakłada się, że beneficjentami będą m.in.: przedsiębiorcy, gospodarstwa agroturystyczne, osoby fizyczne zainteresowane założeniem działalności gospodarczej oraz rolnicy z obszaru LGD. Do beneficjentów LSR w ramach sektora społecznego należą m.in.: stowarzyszenia i fundacje, kościoły i związki wyznaniowe, pozarządowe organizacje, koła gospodyń wiejskich, ochotnicze straże pożarne oraz mieszkańcy obszaru. Zintegrowanie obszaru LGD na płaszczyźnie wykorzystania charakterystycznych dla obszaru zasobów lokalnych, tożsamości i dziedzictwa kulturowo – przyrodniczego odbywać się będzie poprzez realizację działań związanych z tworzeniem i rozwijaniem sieci produktów lokalnych, opracowaniem wspólnych działań promocyjnych dla obszaru, poprawy jego wizerunku i rozpoznawalności oraz zwiększeniem aktywności i integracji mieszkańców obszaru LGD. W tym celu LSR integrować będzie co najmniej trzy branże działalności gospodarczej: turystyczną, gastronomiczną i rzemiosło (rękodzielnictwo, stolarstwo).

XI Monitoring i ewaluacja

Istotnym wymogiem stawianym dokumentom szczebla strategicznego jest wewnętrzny system monitorowania i ewaluacji postępów we wdrażaniu oraz osiąganiu założonych celów, a w konsekwencji osiągnięcie stanu zakładanego w wizji. Gromadzenie i interpretacja danych dotyczących Strategii pozwala na bieżące korekty działań podmiotów odpowiedzialnych za jej wdrażanie w razie wystąpienia ewentualnych nieprawidłowości lub przeszkód. Metodyczne dążenia do realizacji celów podlegać muszą ocenie skuteczności, by w razie wykrycia nieprawidłowości możliwe było dokonywanie korekt działań na etapie wdrażania. Konieczne jest zatem stworzenie pełnego systemu obejmującego: monitoring, czyli podsystem zbierania i selekcjonowania informacji oraz ewaluację, czyli podsystem oceny i interpretacji zgromadzonego materiału.

Ze względu na moment uruchomienia badania ewaluacyjnego wyróżnia się: ewaluację ex-ante – przed rozpoczęciem realizacji Strategii, ewaluację on-going – w trakcie wdrażania Strategii oraz ewaluację ex-post – po zakończeniu realizacji Strategii.

W związku ze stworzeniem i realizacją LSR na lata 2014 – 2020 nie zakłada się przeprowadzania badania ewaluacyjnego przed realizacją Strategii i monitorowaniem zdarzeń. Szerokie konsultacje społeczne poprzedzające opracowanie LSR w sposób wystarczający oceniły założenia Strategii. Umożliwiły również optymalny wybór celów i przedsięwzięć w oparciu o dokonaną analizę istniejących uwarunkowań i zasobów znajdujących się w obszarze działania LGD.W planowanym badaniu ewaluacyjnym uwzględnione zostaną realne efekty wprowadzonych interwencji. Poprzez porównanie tego, co powinno zostać osiągnięte dzięki określonym działaniom z tym, co faktycznie osiągnięto, możliwa będzie odpowiedź na pytanie: czy cele interwencji zostały zrealizowane, a jeżeli tak, to w jakim stopniu.

Ocena LSR w ramach ewaluacji przeprowadzona zostanie w oparciu o następujące kryteria:

trafność (ocena adekwatności planowanych celów oraz metod jej wdrażania do problemów i wyzwań społeczno – ekonomicznych, które zostały zidentyfikowane w diagnozie);

skuteczność (ocena stopnia realizacji zakładanych celów, skuteczności użytych metod, instytucji oraz wpływu czynników zewnętrznych na ostateczne efekty);

efektywność (ocena relacji pomiędzy nakładami, kosztami, zasobami a osiągniętymi efektami;

użyteczność (ocena całości rzeczywistych efektów wywołanych przez realizację Strategii zarówno planowanych, jak i nieplanowanych w odniesieniu do wyzwań społeczno – ekonomicznych);

trwałość (ocena ciągłości efektów realizacji Strategii w perspektywie średnio i długookresowej[4].)
Ewaluacja, zgodnie z założeniem, skoncentrowana będzie na ocenie efektów zrealizowanej Strategii. Zweryfikuje niejako optymistyczną teorię zmiany, która została określona w dokumencie programowym – LSR. Zakłada się, że poprzez przeprowadzenie badania ewaluacyjnego, możliwe będzie dokonanie oceny zarówno funkcjonowania LGD, jak i realizacji LSR.
Ewaluacja w zakresie funkcjonowania LGD obejmie ocenę:
- pracowników biura (w zakresie rzetelnego i terminowego wywiązywania się z powierzonych obowiązków);
- Rady (udział w posiedzeniach, stosowanie procedur i przyjętych kryteriów wyboru)
- efektywności działań promocyjnych i aktywizacyjnych (ilość osób uczestniczących w wydarzeniach organizowanych przez LGD);
- jakości udzielonego doradztwa (ilość wniosków złożonych w naborach, które zakończyły się podpisaniem umowy).

Wdrażanie LSR poddane zostanie ewaluacji w następujących obszarach:
- cele i wskaźniki (poziom i termin ich osiągnięcia);
- budżet LSR (stopień wykorzystania budżetu);
- realizacja przyjętych procedur (terminy realizacji naborów, planu komunikacyjnego oraz harmonogramu ogłaszania konkursów);
- procedury wyboru operacji (ich funkcjonowanie, przejrzystość oraz jasność stosowania)
- kryteria wyboru operacji (ich jasność i przejrzystość, adekwatność w stosunku do wskaźników, stopień osiągnięcia poziomu ich realizacji);
- opinia społeczności lokalnej na temat wdrażania LSR i realizowanych projektów oraz powszechność LSR na obszarze LGD (poziom rozpoznawalności LSR i efektów jej wdrażania);
- poziom realizacji LSR oraz poziom jej wdrażania (poziom osiągniętych celów i wskaźników, stopień realizacji budżetu, jakość stosowanych procedur, ocena efektywności podejmowanych działań, adekwatność przyjętych celów, opinia lokalnej społeczności na temat efektów wdrażania LSR).

Ze względu na fakt, iż ewaluacja on-going skierowana jest przede wszystkim na dociekanie problemów organizacyjnych i ich przyczyn, konieczne będzie wykorzystanie badań jakościowych. W tym celu zastosowane zostanie podejście partycypacyjne, oparte na dialogu i angażowaniu interesariuszy. Zakłada się wykorzystanie następujących metod badawczych: obserwacja uczestnicząca, warsztaty, ankietyzacja beneficjentów, analiza procesów.
Ponadto przeprowadzone badanie ewaluacyjne udzieli odpowiedzi na następujące pytania:
- w jakim stopniu wskazane w LSR wskaźniki są adekwatne do zakładanych celów i przedsięwzięć?
- na jakim poziomie cele i przedsięwzięcia zostały osiągnięte?
- jaki jest wpływ realizowanych przedsięwzięć na zakładane cele ogólne oraz szczegółowe?
- jakie metody realizacji/ działania powinna podjąć LGD, by spełnione zostały nieosiągnięte dotąd wskaźniki?

Ewaluację on-going przeprowadzać będzie personel LGD przy współpracy z pozostałymi organami LGD, poprzez udostępnianie Zarządowi raportów wraz z wnioskami. Przekazane informacje Zarząd będzie rozpatrywał i analizował na posiedzeniach zwoływanych w trybie i terminach statutowych w celu określenia czy sposób wdrażania LSR jest prawidłowy oraz wskaże ewentualne środki, jakie trzeba będzie przedsięwziąć by wdrażanie Strategii było bardziej skuteczne. Ponadto zaproponuje zmiany lub aktualizację Strategii. Ewentualna zmiana celów szczegółowych oraz przedsięwzięć następować będzie po konsultacjach ze społecznością lokalną.
W celu określenia długotrwałych efektów LSR, w tym wielkości zaangażowanych środków, skuteczności i efektywności pomocy, zakłada się przeprowadzenie ewaluacji ex-post. Ten rodzaj badania pełni funkcję rozliczeniową (egzekwowanie odpowiedzialności) – zdaje relację z tego, czy założone cele interwencji zostały osiągnięte oraz czy proces ich realizacji był efektywny. Ponieważ podejmowane interwencje są realizowane z wykorzystaniem środków publicznych, ewaluacja ex-post ma znaczenie we wzmacnianiu odpowiedzialności za sposób ich wydatkowania. Z drugiej strony, ewaluacja ex-post pełni także funkcję formatywną – uzyskane wyniki mogą posłużyć do uskutecznienia i usprawnienia planowanych w przyszłości interwencji. Ten rodzaj badania przeprowadzony zostanie po zakończeniu realizacji LSR. W odniesieniu do praktyk przyjętych w Unii Europejskiej ewaluacje ex-post będzie realizowana nie później niż trzy lata po zakończeniu działań[5].

---

[4] K. Olejniczak, *Wprowadzenie do zagadnień ewaluacji* [w:] K. Olejniczak, M. Kozak, B. Ledzion (red.) *Teoria i praktyka ewaluacji interwencji publicznych. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 23.

[5] Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1260/1999.

Zakłada się, że poprzez przeprowadzenie badania ewaluacyjnego, możliwe będzie dokonanie końcowej oceny stopnia realizacji LSR oraz prawidłowości jej realizacji oraz określenie w jaki sposób realizacja LSR wpłynęła na sytuację społeczno-gospodarczą obszaru LGD. Przeprowadzenie badania ewaluacyjnego ex-post zlecone zostanie podmiotowi zewnętrznemu zachowując zasadę konkurencyjności w oparciu o zapytanie ofertowe. Ewaluacja zewnętrzna zapewni wysoki poziom obiektywności wyników oraz umożliwi wykorzystanie specjalistycznej wiedzy, jaką dysponują eksperci zewnętrzni. Pracownicy LGD wraz z zarządem tworzyć będą zespół wewnętrznych ewaluatorów, odpowiedzialnych za przekazywanie informacji potrzebnych do sporządzenia ewaluacji oraz stały monitoring i współpracę z ekspertami zewnętrznymi. Zespół ten będzie na bieżąco gromadził informacje i dane niezbędne do prowadzenia procesu ewaluacji, przede wszystkim dane dotyczące stopnia realizacji poszczególnych celów (monitorowanie wskaźników) oraz stopnia wykorzystania budżetu. Dane te będą pozyskiwane bezpośrednio od beneficjentów środków poprzez stałą współpracę i monitorowanie realizacji operacji oraz od Instytucji Zarządzającej. Opinie lokalnej społeczności na temat LSR, metod jej wdrażania, realizowanych operacji, jej rozpoznawalność i powszechność na terenie LGD będą zbierane poprzez opracowane ankiety oraz w trakcie spotkań i warsztatów organizowanych na terenie LGD.

LSR od początku wdrażania, aż do zakończenia poddana będzie stałemu monitoringowi. Należy przez to rozumieć proces systematycznego zbierania i analizowania informacji ilościowych i jakościowych na temat funkcjonowania LGD oraz stanu realizacji strategii w aspekcie rzeczowym i finansowym. Poprzez monitoring możliwe będzie uzyskanie informacji zwrotnych na temat skuteczności i wydajności wdrażanej Strategii oraz dokonanie oceny zgodności realizacji projektów z założonymi wcześniej celami.

Proces monitoringu przebiegać będzie dwutorowo. Z jednej strony obejmować będzie funkcjonowanie LGD, z drugiej zaś – wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju.

Monitoring funkcjonowania LGD obejmować będzie:

- harmonogram ogłaszania konkursów, zachowanie terminów i procedur związanych z ogłoszeniami
- efektywność pracy biura (terminowość wykonywania powierzonych zadań, kontrola przepływu informacji)
- stronę internetowa LGD (terminowość i kompletność zamieszczanych informacji, zainteresowanie stroną)
- ocenę efektywności działań promocyjnych i aktywizacyjnych (ilość osób uczestnicząca w działaniach organizowanych przez LGD, zainteresowanie ogłaszanymi konkursami)
- ocenę pracy organów LGD (udział w posiedzeniach i zebraniach poszczególnych organów)

Monitoring w zakresie wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju obejmować będzie: stopień i terminowość osiągania wskaźników i celów założonych w LSR, stopień realizacji budżetu LSR, procedury wyboru operacji, kryteria wyboru operacji oraz realizacja planu komunikacji.

System monitoringu oparty będzie na następujących zasadach:

- zasada wiarygodności (informacje będą wiarygodne i oparte na niepodważalnych danych);
- zasada aktualności (informacje będą gromadzone, przekazywane i oceniane w sposób ciągły)
- zasada obiektywności (monitorowanie prowadzone będzie w oparciu o analizę wskaźników porównawczych);
- zasada koncentracji na punktach strategicznych - monitorowanie skupione na tych obszarach życia społeczno-gospodarczego, w których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia największych odchyleń, mogących wywoływać zahamowania w realizacji założeń Strategii lub ich zatrzymanie;
- zasada realizmu – monitoring będzie zgodny z realiami realizowanych działań;
- zasada koordynacji informacji – monitorowanie skoordynowane z tokiem prowadzonych prac
- zasada elastyczności - proces monitorowania będzie bardzo elastyczny, zapewniający szybkie reagowanie na zachodzące zmiany[6].

Wnioski z analiz będą wykorzystywane w bieżącej pracy LGD i jej organów oraz w procesie aktualizacji LSR.

Dane zebrane w trakcie procesu ewaluacji i monitoringu oraz wnioski, analizy i raporty pełnić będą funkcję rozliczeniową. Pozwolą na określenie długotrwałych efektów LSR (w tym wielkości zaangażowanych środków, skuteczności i efektywności pomocy), określenie czy założone cele interwencji zostały osiągnięte oraz czy proces ich realizacji był efektywny.

XII Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami dotyczącymi konieczności poddawania projektów strategii (jako dokumentów, których realizacja może potencjalnie znacząco wpływać na środowisko) przed ich zatwierdzeniem, strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko, LGD zwróciła się pismem do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Opolu z wnioskiem o stwierdzenie konieczności sporządzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko*(art. 47 Ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko –Dz.U.2008 nr 199 poz.1227).*

[5] nowotarski.pl/_plik/XsZdAgXd5dxSRkl1JXYo.html, dostęp: 28.09.2015 r.

Załącznikami do złożonego wniosku były opis uwarunkowań i planowane cele realizacji LSR. W odpowiedzi RDOŚ w Opolu, po przeanalizowaniu przedłożonego projektu stwierdziła brak przesłanek do przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko **(pismo z dnia 27.10.2015r.)**

Realizacja zakresu działań zaplanowanych w LSR nie powinna w znaczący sposób oddziaływać na środowisko a w przypadku zaplanowania w późniejszym okresie szczegółowych zadań inwestycyjnych w ramach realizacji operacji dofinansowanych z LSR konieczne będzie uzyskanie przez inwestora stosownych pozwoleń. Zgodnie z przesłaną opinią przy realizacji zadań objętych LSR należy zwrócić szczególną uwagę na formy ochrony przyrody, w tym szczególnie obszary Natura 2000 leżące na terenie LGD.

XIII Załączniki

1) Procedura aktualizacji Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Kraina Dinozaurów",
2) Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu LGD „Kraina Dinozaurów",
3) Plan działania,
4) Budżet
5) Plan komunikacji LGD „Kraina Dinozaurów"

XIV Źródła danych

Dokumenty strategiczne

- Strategia Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu
- Strategia Rozwoju Kraju 2020
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020
- Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.
- Strategie Rozwoju Gmin: Chrząstowice na lata 2014-2024, Miasta i Gminy Dobrodzień na lata 2011-2017, Miasta i Gminy Kolonowskie, Gminy Ozimek na lata 2003 – 2015, Gminy Turawa na lata 2015-2022, Gminy Zawadzkie na lata 2007-2015, Gminy Zębowice

Akty prawne:

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz. Urz. UE L 347/487 z 20.12.2013)
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347/320 z 20.12.2013
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. 2015 poz. 349)
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2015 r., poz.378)

Literatura:

- *Ewaluacja. Poradnik dla pracowników administracji publicznej*, red. S. Bienias, E. Opałka, P. Strzębosz, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012
- K. Olejniczak, Wprowadzenie do zagadnień ewaluacji [w:] K. Olejniczak, M. Kozak, B. Ledzion (red.) Teoria i praktyka ewaluacji interwencji publicznych. Podręcznik akademicki, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008
- *Poradnik dla Lokalnych Grup Działania w zakresie opracowania Lokalnych Strategii Rozwoju na lata 2014-2020*, Wydanie III uzupełnione i zaktualizowane, Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2015
- *Poradnik dla oceniających projekty innowacyjne i projekty współpracy ponadnarodowej*, STOS, Warszawa 2011
- W. Dziemianowicz, A. Dąbrowska, P. Nowicka, K. Szmigiel-Rawska, *Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012

– W. Magryś, *Analiza aktualnych uwarunkowań i potrzeb rozwojowych obszaru działania LGD „Kraina Dinozaurów” w kontekście prac przygotowawczych do opracowania LSR na lata 2015-2022, 2014*

Strony WWW:

– nowotarski.pl/_plik/XsZdAgXd5dxSRkl1JXYo.html, dostęp: 28.09.2015 r

Dane statystyczne:

– dane GUS (Bank Danych Lokalnych),
– dane Powiatowych Urzędów Pracy